

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI

KORUMACI VE DÜŞMANCA CİNSİYETÇİLİĞİN
KADINLARIN SÖZEL VE MATEMATİK PERFORMANSI
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Deniz ENİÇ

Danışman:

Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN

BURSA – 2015

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Bilim Dalı'nda öğrenim gören 701345014 numaralı Deniz ENİÇ 'in hazırladığı "Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçiliğin Kadınların Sözel ve Matematik Performansı Üzerindeki Etkileri" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 21/08/2015 günü 10.45 – 12.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye

Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN (Danışman)

Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL

Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç Dr. Ahmet UYSAL
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

21/08/2015

ÖZET

Ad Soyad : Deniz ENİÇ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Psikoloji
Bilim Dalı : Psikoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X+158
Mezuniyet Tarihi :
Danışman : Doç. Dr. L. Pınar TOSUN

Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçiliğin Kadınların Sözel ve Matematik Performansı Üzerindeki Etkileri

Bu tez çalışmasının amacı, düşmanca ve korumacı cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmanın kadınların sözel ve sayısal başarı testlerindeki performansları üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaçla Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinin çeşitli bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerden veri toplanmıştır. Birinci çalışmada 80; ikinci çalışma da ise 159 kadın katılımcıya ulaşılmıştır. Her iki çalışmada da, maruz kalınan düşmanca cinsiyetçiliğin kadınların sözel alandaki performansını yükseltici bir etkisi olabileceğine dair bulgular elde edilmiştir. Şöyle ki; ilk araştırma sonucunda, düşmanca cinsiyetçi ifadelerle karşılaşan kadınların sözel performansı kontrol koşulundakilerin performansına eşit, fakat korumacı cinsiyetçilikle karşılaşan kadınlarınkinden yüksek bulunmuştur; ikinci çalışmada ise düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki kadınların performansı hem kontrol hem de korumacı cinsiyetçilik grubundaki kadınlardan yüksek bulunmuştur. Her iki çalışmada da bu etkinin oluşmasında bazı değişkenlerin rolü incelenmiştir: birinci ve ikinci çalışmaların her ikisinde de kadınların cinsiyetle özdeşleşme ve benlik saygısı düzeylerinin rolüne bakılmış, çalışmaların ilkinde bunlara ek olarak kadınların genel ve cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma eğilimlerinin rolü de incelenmiş ve çalışmaların ikincisinde ise, kadınların maruz kaldıkları koşulun onlarda yol açtığı duyguların ve test çözmeye yönelik motivasyonlarının da etkisine bakılmıştır. Tüm bu ele alınan değişkenler içinden, ikinci çalışmada incelenmiş olan katılımcıların maruz kaldıkları koşulun ardından yaşadıkları duyguların sonuçları etkilemede rolü olduğu saptanmıştır. Hangi tutuma maruz kaldıkları (düşmanca cinsiyetçi, korumacı cinsiyetçi veya kontrol) kadınların duygularını etkilemektedir: Düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmak, öfke hissetmekle ilişkilidir ve hissedilen öfke arttıkça, sözel performans da artmaktadır. İki çalışma kapsamında elde edilen bulgular literatürdeki çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırılmış, çalışmaların kısıtlılıkları değerlendirilmiş ve gelecekteki çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler:

Çelişik Cinsiyetçilik, Düşmanca Cinsiyetçilik, Korumacı Cinsiyetçilik, Sistemi Meşrulaştırma Teorisi, Duygular, Motivasyon

ABSTRACT

Name Surname : Deniz ENİC
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Psychology
Branch : Psychology
Degree Awarded : Master
Page Number : X+158
Degree Date :
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. L. Pınar TOSUN

The Effects of Hostile and Benevolent Sexism on Women's Verbal and Mathematical Performance

The aim of this study is to examine effects of hostile and benevolent sexism on women's mathematical and verbal performance. The data was collected from undergraduate students from various departments in Faculty of Arts and Science at Uludag University. Two studies were conducted: the first one with 80 female students; and the second one with 159 female students. Results of both studies provided some evidence about that being exposed to hostile sexism may result in an increase on women's verbal performance. More specifically, the results of the first study showed that the women who had been experimentally exposed to hostile sexism had neither better nor worse performance than the women in control condition in the verbal test, but they had a better performance than the women who had been experimentally exposed to benevolent sexism. The results of the second study, however, showed that women who had been experimentally exposed to hostile attitudes had higher verbal performance than both the women who had been experimentally exposed to benevolent sexism, and the performance of women in control condition. In both studies, the roles of some variables in this relationship were examined. Gender identification and self-esteem levels were two variables which were commonly examined in both. Additionally, the role of system justification ideologies were investigated in the first study, whereas the role of emotions experienced, and the level of motivation for solving the performance tests after being exposed to sexism were investigated in the second study. It was found that emotions experienced after being exposed to sexism have found play a significant role: Being exposed to sexism was related to an increase on feeling anger, and in turn, feeling anger was related to an increase on verbal performance. The findings from both studies were evaluated in the light of the findings of earlier studies; the limitations were discussed and some suggestions for future studies were presented.

Keywords:

Ambivalent Sexism, Hostile Sexism, Benevolent Sexism, System Justification Theory, Emotions, Motivation

ÖNSÖZ

Bu çalışma boyunca birçok değerli insan bana hem maddi hem de manevi açıdan destek olmuştur. Çalışmamda emeği olan kıymetli insanlara teşekkürü bir borç bilirim.Öncelikle, tez çalışması boyunca ihtiyaç duyduğum her türlü yardım ve fedakârlığı sağlayan, bilgi ve tecrübesi ile çalışmamı yönlendiren danışmanım Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN'a teşekkürlerimi sunarım. Bu tez çalışmasının son haline gelmesi danışmanımın sonsuzemeğinin eseridir. Danışmanımın yanı sıra tez jürimde bulunan Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL ve Doç. Dr. Ahmet UYSAL hocalarımın bilgi ve tecrübeleri ile çalışmama olan değerli katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışma sürecinde karşılaştığım sorunları çözmemde büyük emeği olan ve veri toplama sürecinde yardımlarını esirgemeyen değerli çalışma arkadaşım Yağmur YAĞMURCU'ya teşekkür ederim.

Hayatımın her aşamasında yanımda olan, karşılaştığım tüm zorlukları aşmamda elinden gelen tüm yardımı sağlayan ve beni cesaretlendiren sevgili ablam Zilal DİREK'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Her daim göstermiş olduğu güleryüzlü ve anlayışlı tavrı için kendisine minnettarım.

Teşekkürlerin en büyüğünü bulduğum noktaya gelmemi sağlayan başta babam Hasan ENİÇ olmak üzere aileme iletmek isterim. Tüm hayatım boyunca yanımda olan ve ihtiyacım olan her türlü desteği sağlayan aileme emekleri için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bursa, 2015

Deniz ENİÇ

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	1
1.1. CİNSİYETÇİLİK VE ÇELİŞİK DUYGULU CİNSİYETÇİLİK TEORİSİ	2
1.1.1. Çelişik Duygulu Cinsiyetçiliğin Kaynakları	3
1.1.2. Bireylerin Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçilik Düzeylerinin Ölçümü	5
1.1.3. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı'nın Kültürlerarası Geçerliliği	6
1.1.4. Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçilik Hangi Durumlarda, Hangi Kadın Gruplarına Yöneltilmektedir?	6
1.1.5. Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçilik Ayrımını Yapmak Neden Önemli?.....	7
1.1.6. Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçiliğe Sahip olmakla İlişkili Tutum ve Davranışlar	8
1.1.7. Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Kadınlar Üzerindeki Etkileri 10	
1.2. CİNSİYET FARKLILIKLARI	13
1.2.1. Matematik Alanındaki Cinsiyet Farklılıkları.....	13
1.2.2. Sözel Alandaki Cinsiyet Farklılıkları	14
1.3. KALIPYARGILAR	16
1.3.1. Cinsiyetle ilgili Kalıpyargılar	17
1.3.1.1. Matematik Alanındaki ve Sözel Alandaki Cinsiyetlerle İlgili Kalıpyargılar 18	
1.4. BENLİK SAYGISI VE CİNSİYETLE ÖZDEŞLEŞME DÜZEYLERİ.....	21
1.4.1. Benlik Saygısı.....	21
1.4.1.1. Bireyin Sahip Olduğu Benlik Saygısı Düzeyinin Ayrımcılık Durumlarındaki Etkisi	21
1.4.1.2. Cinsiyetçiliğin Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisi.....	23
1.4.2. Grupla Özdeşleşme.....	24
2. BİRİNCİ ÇALIŞMA	27
2.1. BİRİNCİ ÇALIŞMA KURAMSAL ÇERÇEVE.....	27
2.1.1. Sistemi Meşrulaştırma Kuramı.....	27
2.1.1.1. Meşrulaştırma Eğilimleri.....	27
2.1.1.2. Sistemi Meşrulaştırma Kuramının İçerdiği Başlıca Kavramlar	28

2.1.1.3.	Sistemi Meşrulaştırma Kuramının Başlıca Varsayımları.....	28
2.1.1.4.	Tamamlayıcı Olan/Olmayan Kalıpyargılar.....	29
2.1.1.5.	Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik ve Sistemi Meşrulaştırma.....	30
2.1.1.5.1.	Tamamlayıcı Kalıpyargılar ve Cinsiyetçilik.....	30
2.1.1.5.2.	Korumacı Cinsiyetçilik ve Sistemi Meşrulaştırma.....	31
2.1.1.5.3.	Düşmanca Cinsiyetçilik ve Sistemi Meşrulaştırma.....	35
2.1.1.5.4.	Çelişik Duygulu Cinsiyetçiliğe Maruz Kalma ve Sistemi Meşrulaştırma.....	36
2.2.	ARAŞTIRMA SORULARI VE DENENCELER.....	38
2.3.	YÖNTEM.....	44
2.3.1.	Katılımcılar.....	44
2.3.2.	Veri Toplama Araçları.....	44
2.3.2.1.	Başlangıç Yönergesi.....	44
2.3.2.2.	Çalışmanın Birinci Aşaması için Açıklayıcı Metin.....	45
2.3.2.3.	Performans Testleri.....	45
2.3.2.4.	Ara metin.....	45
2.3.2.5.	Toplumsal Cinsiyetle İlgili Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği.....	46
2.3.2.6.	Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği.....	47
2.3.2.7.	Kolektif Benlik Saygısı Ölçeğinin Cinsiyetle Özdeşleşme Alt Ölçeği.....	47
2.3.2.8.	Performans Benlik Saygısı Ölçeği.....	48
2.3.2.9.	Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği.....	48
2.3.2.10.	Demografik Bilgi Formu.....	49
2.3.3.	İşlem.....	49
2.4.	BULGULAR.....	51
2.4.1.	Betimleyici Analiz Sonuçları.....	51
2.4.2.	Korelasyon Analizi Sonuçları.....	53
2.4.3.	Cinsiyetçilik Manipülasyonunun Kontrolü (Cinsiyetçiliğin Algılanması).....	57
2.4.4.	Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Sistemi Meşrulaştırma Üzerindeki Etkisi.....	58
2.4.5.	Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Performans Üzerindeki Etkisi.....	59
2.4.6.	Benlik Saygısının Performans Üzerindeki Etkisi.....	60
2.4.7.	Cinsiyetçiliğin Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisi.....	61
2.4.8.	Cinsiyetçilik Deneyiminin Cinsiyetle Özdeşleşme Üzerindeki Etkisi.....	63
2.4.9.	Kalıpyargılar ve Performans Arasındaki İlişki.....	63
2.5.	TARTIŞMA.....	65

3. İKİNCİ ÇALIŞMA	71
3.1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	71
3.1.1. Duygular	71
3.1.1.1. Duyguların İşlevleri.....	72
3.1.1.2. Duygular ve Bilgi İşleme Süreci	72
3.1.1.3. Cinsiyetçilik ve Duygular.....	74
3.1.1.4. Öfke Duygusu	75
3.1.1.4.1. Öfke Duygusuna Yol Açan Etmenler.....	76
3.1.1.4.2. Öfke Duygusunun İşlevleri	77
3.1.1.4.3. Öfke ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik	77
3.1.2. Motivasyon	78
3.1.2.1. Tepkisellik Teorisi.....	79
3.1.2.2. Motivasyon Düzeyi ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Arasındaki İlişki	80
3.2. ARAŞTIRMA SORULARI VE HİPOTEZLER.....	81
3.3. YÖNTEM	88
3.3.1. Katılımcılar	88
3.3.2. Veri Toplama Araçları.....	88
3.3.2.1. Test Çözme Motivasyonu ile ilgili Sorular	90
3.3.2.2. Manipülasyon sonrası çeşitli duyguların ne şiddette deneyimlendiğini ölçmeye yönelik maddeler.....	90
3.3.3. İşlem	90
3.4. BULGULAR.....	93
3.4.1. Başlangıç Analizleri	93
3.4.2. Korelasyon Analizi Sonuçları.....	95
3.4.2.1. Sayısal ve Sözel Performans Beklentileri ve Performans Düzeyleri Arasındaki Korelasyonlar	95
3.4.2.2. Manipülasyonun Ardından Hissedilen Duyguların Birbiri ile İlişkisi	97
3.4.2.3. Duygular, Kişisel Değişkenler ve Test Performansları Aralarındaki İlişkiler	97
3.4.3. Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Sözel ve Sayısal Performans Üzerindeki Etkileri	102
3.4.4. Cinsiyetçiliğin Algılanması ve Rahatsız Ediciliği.....	103
3.4.5. Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisi	104
3.4.6. Benlik Saygısının Performans Üzerindeki Etkileri	105

3.4.7.	Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Testlere Yönelik Motivasyon Düzeyi Üzerindeki Etkisi	106
3.4.8.	Cinsiyetçiliğin Duygular Üzerindeki Etkisi	107
3.4.9.	Duyguların Performans Üzerindeki Etkisi	109
3.4.10.	Motivasyon Düzeyinin Sözel Performans Üzerindeki Etkisi	109
3.4.11.	Aracı Değişken Analizleri	110
3.4.11.1.	Motivasyon Düzeyinin Aracı Rolü	110
3.4.11.2.	Öfke Duygusunun Aracı Rolü	110
3.4.12.	Cinsiyet Özdeşleşmesinin Duygular Üzerindeki Etkisi.....	112
3.4.13.	Cinsiyet Özdeşleşmesinin ve Deney Grubunun Test Performansları Üzerindeki Etkisi	113
3.4.14.	Kalıpyargıların Performans Üzerindeki Etkisi	114
3.4.15.	Benlik Saygısının Duygular Üzerindeki Etkisi	115
3.4.16.	Benlik Saygısının Motivasyon Üzerindeki Etkisi	118
3.5.	TARTIŞMA	119
4.	TARTIŞMA	124
KAYNAKLAR		127
EKLER		136
EK 1	Veri Toplama Araçları	136
EK 2	Özgeçmiş	157

TABLolar

Tablo 1 Cinsiyetlerle İlgili Kalıpyargıların İÇerikleri.....	19
Tablo 2. Katılımcıların Sınıflara Göre Dağılımı	44
Tablo 3. Soruların ALES’te Çıkmış Olduğu Dönemler	46
Tablo 4. Sayısal ve Sözel Alanlarla İlgili Maddelere Verilen Yanıtlar	53
Tablo 5. Bağımlı Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar	55
Tablo 6. Deney Gruplarının Yönergeler Hakkındaki Cinsiyetçilik Algısı	57
Tablo 7. Deney Gruplarına Göre Sözel ve Sayısal Testlerdeki Performanslar	59
Tablo 8. Katılımcıların Benlik Saygısı Düzeylerinin Sayısal ve Sözel Performansları ile İlişkisi	62
Tablo 9. Katılımcıların Bölüm ve Sınıflara Göre Dağılımı.....	89
Tablo 10. Katılımcıların Öğrencisi Oldukları Bölümlere Göre Araştırma Gruplarına Dağılımları.....	94
Tablo 11. Araştırma değişkenlerinin ortalamaları, standart sapmaları ve alınan en yüksek ve en düşük puanlar.....	96
Tablo 12. İkinci Çalışma Kapsamında Kullanılan Tüm Değişkenlerin Birbiri ile Korelasyonu	100
Tablo 13. Deney Gruplarına Göre Sözel ve Sayısal Testlerdeki Performanslar	103
Tablo 14. Yönergelerin Deney Gruplarına Göre Cinsiyetçi ve Rahatsız Edici Algılanma Düzeyi.....	104
Tablo 15. Deney Gruplarına Göre Öfke, Küçümsenme ve Aşağılanma Duygularının Deneyimlenme Ortalamaları.....	108
Tablo 16. Üç Farklı Araştırma Koşulunda Deneyimlenen Duygular ile Sözel ve Sayısal Test Performanslarının Korelasyonları.....	111
Tablo 17. Üç Farklı Araştırma Koşulunda Deneyimlenen Duygular ile Cinsiyet Özdeşleşmesi Düzeyinin ve Korelasyonları	113
Tablo 18. Benlik Saygısı Düzeyine Göre Tüm Duyguların Deneyimlenme Oranları.....	118

şEKİLLER

şekil 1. Öfke Duygusunun Cinsiyetçilik Koşulu ve Sözel Performans İlişkisindeki Aracı Rolü	112
--	-----

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

İnsanlar kendilerini ve diğer insanları ırklarına, cinsiyetlerine, dinlerine ve yaşlarına göre sınıflandırma eğilimindedir. Kişiler hem sahip oldukları hem de sahip olmadıkları özellikleri göz önünde bulundurarak kendilerini diğer insanlarla benzer ya da farklı kategoride tanımlarlar (Turner ve ark., 1987: akt., Hortaçsu, 1998: 56-58). Bu sınıflandırma sürecinde bazen ırk ön plana çıkarken bazen yaş bazen de cinsiyet öne çıkmaktadır. Cinsiyet bireylerin zihnindeki belirgin sosyal kategorilerden biridir ve kişileri sınıflandırmada sık kullanılan bir özelliktir. İnsanların zihninde kadın ve erkek kategorileri oldukça küçük yaşta oluşturulur ve cinsiyetler arasındaki farklılıklar bu kategoriler aracılığıyla algılanır.

İnsanların sosyal dünyayı ırk ve cinsiyet gibi kavramlar temelinde kategorilendirerek algılamasının doğurduğu olumsuz sonuçlar vardır. Bunlardan ikisi önyargı ve ayrımcılıktır. Önyargı genel anlamda, “bir grubun üyesi olan bireye karşı; o gruba atfedilen sakıncalı niteliklere sahip olduğu için düşmanca ve olumsuz tutumlar geliştirmek” olarak tanımlanır (Allport, 1954; akt. Glick ve Fiske, 1996: 491). Ayrımcılık ise insanlara, bir sosyal gruba üye olmaları nedeniyle diğerlerinden farklı davranılması şeklinde tanımlanmaktadır (Whitley ve Kite, 2010: 12). Ayrımcılık cinsiyet temelinde yapıldığında “cinsiyetçilik” adını alır (Benson ve Vincent, 1980: 276). Genelde ayrımcılığa, özelde de cinsiyetçiliğe maruz kalmanın yol açacağı olumsuzlukları bildiren geniş bir literatür vardır. Bu tez çalışması, cinsiyetçiliğe maruz kalmanın bilişsel performans üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada cinsiyetçilik, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı çerçevesinde ele alınmıştır. Söz konusu kuramda, korumacı ve düşmanca olmak üzere iki farklı türde cinsiyetçi tutumun var olduğu iddia edilir. Bu tez çalışmasında öncelikle, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramında tanımlanan korumacı ve düşmanca cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmanın kadınların bilişsel performansı (sözel ve sayısal) üzerindeki etkilerinin, ikinci olarak ise bu etkilerin yönü veya şiddeti üzerinde etkili olabilecek faktörlerin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçlarla iki görgül çalışma yapılmıştır. Her iki çalışmada da, kadınların cinsiyetçiliğe maruz kalmaları ile

bilişsel performansları arasındaki ilişkide etki yaratabilecek birer faktör olarak cinsiyetle özdeşleşme düzeyi ve benlik saygısı değişkenleri ele alınmıştır. Ayrıca, ilk çalışmada söz konusu ilişkide kadınların sistemi meşrulaştırma (içinde yaşanılan sosyal sistemi tüm eşitsizlikleriyle kabul etme ve onu doğru ve adil bulma) eğilimlerinin rolü; incelenmiştir. İkinci çalışmada ise, kadınların cinsiyetçilikle karşılaştıkları esnada deneyimledikleri duyguların ve motivasyon düzeylerinin etkisi incelenmiştir.

1.1. CİNSİYETÇİLİK VE ÇELİŞİK DUYGULU CİNSİYETÇİLİK TEORİSİ

Cinsiyetçilik, literatürde bir tür gruplar arası *davranışı* tanımlamakta kullanılmannın “cinsiyet temelli ayrımcı davranış” yanı sıra, “geleneksel cinsiyet rollerinin kabul edilmesi ve cinsiyetleri kalıpyargı ve önyargılar çerçevesinde değerlendirmek” biçiminde, bir tür *tutum* tanımlamakta da kullanılmaktadır (Sakallı-Uğurlu, 2002: 48). Her bir kadın, kendi gündelik yaşamı içinde cinsiyetçi tutumları bireysel olarak deneyimler; ancak, maruz kaldığı cinsiyetçiliğin nedenleri ve sonuçlarının bir kısmı toplumsal niteliktedir. Bu yüzden cinsiyetçilik olgusu toplumsal bir sorun olarak tanımlanmaktadır ve psikoloji bilimindeki önemli inceleme konularından birini oluşturmaktadır.

Ayrımcılık ve önyargının genel tanımları cinsiyetçiliğin ne olduğunu tarif etmekte yetersiz kalır; zira ayrımcılık ve önyargı genellikle biri diğerine bağımlı olan iki grup arasındaki ilişkide ortaya çıkarken, cinsiyetçilik cinsiyet ve üreme açısından birbirine karşılıklı olarak bağımlı iki grup (kadın ve erkek) arasında ortaya çıkar (Glick ve Fiske, 1996: 491-493). Önyargı tanımları genelde gruplar arasındaki ayrımcılığın her zaman olumsuz yönünü vurgulamaktadır. Genel önyargı tanımlarının cinsiyetçiliği açıklamakta eksiklikleri olduğunu ileri süren Glick ve Fiske (1996: 493) kadın ve erkek gruplarının aralarındaki karşılıklı bağımlılıktan ötürü, birbirine olumlu duygular hissetmelerinin bir zorunluluk olduğunu ileri sürmektedir. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Teorisi, cinsiyetçiliğin iki grup arasında hem olumlu hem de olumsuz duyguları birlikte barındırmasına vurgu yapan ve bu özel durumu açıklamaya çalışan bir kuramdır.

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramına göre erkeklerin yapısal (fiziksel) gücü karşısında kadınların diyadik gücünün (doğurganlık ve cinsel güç) kadın erkek ilişkilerinde eş

zamanlı varlığı, ilişkilerde düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik olarak birbirini tamamlayan çelişkili cinsiyetçilik türünü ortaya çıkarmaktadır (Glick ve Fiske, 1997: 121). Düşmanca cinsiyetçilik kadınların yetersiz, değersiz görülmesini ve de sosyal, ekonomik, politik alanlar gibi birçok alanda erkeklerin güçlü, kadınlarınsa zayıf oluşunu içeren olumsuz ve katı tutumlardır (Glick ve Fiske, 2001: 112). Korumacı cinsiyetçilik ise, kadınların saf, değerli, sevilmesi ve korunması gereken cinsiyet olarak betimlendiği bir tür ayrımcılıktır. Bu tarz inançlar kadınların lehine görünebilir ve bu inançların kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığa yol açabileceği düşünülebilir; ancak, korumacı cinsiyetçiliğin de temelindeki varsayım – düşmanca cinsiyetçilikteki gibi- kadınların zayıf ve yetersiz olduğudur ve bu yüzden tıpkı düşmanca cinsiyetçilik gibi oldukça tehlikelidir (Glick ve Fiske, 1996: 491-492). Korumacı ve düşmanca cinsiyetçilikten birincisi kadınlara olumlu, ikincisi ise olumsuz özellikler atfedilmesini içerdiğinden, birbirini dışlayan iki kategori gibi görünebilirler. Ancak, bu iki tür cinsiyetçiliğin her ikisi de bir kişide eş zamanlı olarak yüksek düzeyde var olabilir; zira iki tür cinsiyetçilik, farklı türde kadınları hedef alır (Glick ve Fiske 2001: 113).

1.1.1. Çelişik Duygulu Cinsiyetçiliğin Kaynakları

Glick ve Fiske'ye göre (2001: 112), tüm kadın-erkek ilişkilerinde bazı ortak yapısal özellikler ve kadınlarla erkekler arasında evrensel denebilecek farklılıklar vardır. Kadın-erkek ilişkilerinin ortak yapısal özellikleri şunlardır: Ataerkillik (erkeklerin genellikle kadınlardan daha yüksek statü ve güce sahip olması), sosyal rollerde cinsiyetler arası farklılaşma (her bir cinsiyete yüklenen sosyal rollerin birbirinden farklı olması) ve heteroseksüellik (kadın ve erkeklerin cinsellik ve üreme açısından birbirine bağımlı olması). Glick ve Fiske (1996: 492-494) bu üç özelliğin her birinin düşmanca ve korumacı cinsiyetçilikle ilgili ayrı ayrı sonuçları olduğunu iddia etmektedir. Örneğin, ataerkilliğin, “korumacı ataerkillik” ve “baskıcı ataerkillik” olmak üzere iki türü olduğu ve bunlardan ilkinin korumacı cinsiyetçilikle, ikincisinin ise düşmanca cinsiyetçilik ile ilişkili olduğu söylenebilir. Benzer biçimde, cinsiyetler arası farklılaşma, “cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaşma” ve “cinsiyetler arası yarışmacı farklılaşma” olarak iki türe ayrılır ve bunlardan ilki korumacı cinsiyetçilik ile ikincisi düşmanca cinsiyetçilik ile ilişkilendirilir. Son olarak heteroseksüellik “heteroseksüel

yakınlık” ve “heteroseksüel düşmanlık” olmak üzere çelişkili iki duygu yaratır ve bunlardan ilki korumacı cinsiyetçilik ile ikincisini ise düşmanca cinsiyetçilik ile ilişkilidir.

a) Ataerkillik ve Çelişkili Cinsiyetçilik

Baskıcı ataerkillik, erkeklerin kadınları kontrol etme arzusunu ve kadınlar üzerindeki tahakkümünü toplumsal bir gereklilik olarak gören ve bu durumu meşrulaştıran ideolojileri kapsamaktadır. Korumacı ataerkillik ise kadınların zayıf olduklarını varsayan erkeklerin kadınlara yardım etmeleri, onları korumaları ve sevmelerini içeren ideolojilerdir. Korumacı ataerkilliğin işlevi, erkeklerin kendilerine biçilen geleneksel cinsiyet rolleri gereğince yerine getirmeleri öngörülen ödevleri (kadının ihtiyaçlarını karşılamak, ev geçindirmek ve aileyi korumak) sahiplenmelerini sağlamaktır (Glick ve Fiske, 1996: 493).

b) Cinsiyetler Arası Farklılaşma ve Çelişkili Cinsiyetçilik

Cinsiyetler arası farklılaşma cinsiyetler arası farklılıkların abartılmasıdır. *Yarışmacı* farklılaşma erkeklerin daha güçlü ve üstün, kadınlarınsa zayıf ve yetersiz olduğunu iddia ederek kadın-erkek farklılığını abartılmasıdır; erkeklerin üstünlüğüne yaptığı vurgu ve onların üstünlüğünü meşrulaştırması nedeniyle baskıcı ataerkilliğe benzer. *Tamamlayıcı* farklılaşma ise kadın ve erkeklerin her ikisinin de güçlü ve güçsüz yanlarının olduğunu ve bunların birbirini tamamladığını, ancak kadın ve erkek bir araya geldiğinde birbirlerinin eksiklerini kapatabileceklerini ve bu yüzden birbirlerine muhtaç olduklarını iddia etmektir. Tamamlayıcı farklılaşma açısından geleneksel cinsiyet rollerindeki iş bölümü, kadın ve erkeğin birbirine olan ihtiyacı olarak algılanır. Böylece kadın ve erkek birbirinin eksikliklerini tamamlayıcı görevler görmektedir (Glick ve Fiske, 1996: 493).

c) Heteroseksüellik ve Çelişkili Cinsiyetçilik

“Heteroseksüel yakınlık” erkeklerin cinsel ve üreme ihtiyaçlarından dolayı kadına olan yakınlık ve sevgi duyguları ifade etmektedir. Kadın-erkek ilişkilerinin her bileşeni gibi heteroseksüellik de kadınlara yönelik çelişik duygular beslemekle ilişkilidir. Mevcut kadın-erkek ilişkileri sistemine göre erkekler cinsellik ve üreme açısından kadınlardan daha güçlü kabul edilirler. Fakat erkeklerin üst grup sayılmalarına rağmen kadınlara ihtiyaç duyuyor

olmaları, kadınlara yönelik bazı olumsuz duygular geliştirmelerine neden olmaktadır ve bu duygular “heteroseksüel düşmanlık” terimiyle ifade edilir. Heteroseksüel düşmanlık erkeklerin, kadınların cinsel çekiciliklerini kendileri üstünde bir güç haline getirmeye çalıştıkları ile ilgili düşüncelerini içerir ve bu düşüncelerin kadınlara yönelik düşmanlık duygularının kaynağı olduğu iddia edilmektedir (Glick ve Fiske, 1996: 493-494).

1.1.2. Bireylerin Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçilik Düzeylerinin Ölçümü

Glick ve Fiske (1997: 124) bireylerin korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik düzeyini ölçmek için Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeğini geliştirmişlerdir. Yirmi iki maddeden oluşan bu ölçeğin 11 maddesi kişilerin, kadınlara karşı korumacı cinsiyetçiliğini ölçerken, diğer 11 maddesi düşmanca cinsiyetçilik düzeyini ölçmektedir. Bu ölçeğin faktör yapısının incelendiği görgül araştırma sonuçları, düşmanca cinsiyetçilik maddelerinin tek faktör altında, korumacı cinsiyetçilik maddelerinin ise koruyucu ataerkillik, cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaşma ve heteroseksüel yakınlık olmak üzere üç faktörde toplandığını göstermektedir. Çeşitli çalışmalarda çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğinin tamamı için Cronbach alfa katsayılarının .83 ve .92 arasında değişmekte olduğu bulunmuştur. Korumacı cinsiyetçilik için Cronbach alfa katsayıları ise .73 ile .85 arasında ve düşmanca cinsiyetçilik için .80 ile .90 arasında değişmektedir. Ölçeğin iki faktörüyle ilgili –belki de şaşırtıcı-bir özellik, aralarında pozitif korelasyon olmasıdır. Düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğin aralarında pozitif korelasyon bulunduğu birçok çalışmada gösterilmiştir ve buna dayanarak bu iki tür cinsiyetçiliğin birbirlerini tamamlayıcı oldukları ileri sürülmektedir (Glick ve ark., 2001: 112). Düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik arasındaki korelasyon düzeyi .40 ile .50 aralığındadır (Glick ve ark., 2000: 768). Düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik arasındaki pozitif korelasyona dair bir başka bulgu da, bu korelasyonun cinsiyetçiliğin yaygın olduğu ülkelerde diğer ülkelere oranla daha düşük olmasıdır (Glick ve ark., 2000: 768).

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeğinin Türkçe’ye uyarlanması, geçerlik ve güvenilirlik çalışması Sakallı-Uğurlu (2002: 47) tarafından yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda Glick ve Fiske’nin sonuçları ile benzer şekilde korumacı cinsiyetçiliğin üç alt faktörden (koruyucu ataerkillik, cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma, heteroseksüel yakınlık) oluşurken düşmanca cinsiyetçiliğin tek faktörden oluştuğu görülmüştür. Bu dört faktörün

varyansın %51.07'sini açıkladığı görülmüştür. Bu araştırmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısının .85 ve test-tekrar test güvenirliliği .87 değerinde olduğu görülmüştür. Sonuç olarak Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğinin Türkiye'de ölçülebilecek geçerlik ve güvenirliliğe sahip olduğu ifade edilmiştir.

1.1.3. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı'nın Kültürlerarası Geçerliliği

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik varsayımları ile ilgili çalışmalar Türkiye (Sakallı, 2002: 48, İngiltere (Viki, Massey ve Masser, 2005: 112), Çin (Chen, Fiske ve Lee, 2009: 769) ve Belçika (Delacollette ve ark., 2012: 299) gibi birçok ülkede incelenmiştir. Glick ve arkadaşlarının (2000: 763) yapmış olduğu çalışmada Türkiye'nin de içinde bulunduğu 19 ülkeden toplanan veriler teorinin varsayımlarının kültürlerarası geçerliliği olduğunu göstermiştir.

1.1.4. Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçilik Hangi Durumlarda, Hangi Kadın Gruplarına Yöneltilmektedir?

Her kadın hem korumacı hem de düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmayabilir. Korumacı cinsiyetçilik geleneksel cinsiyet rollerini kabul eden ve bu rollere uygun davranan kadınlara, düşmanca cinsiyetçilik ise bu geleneksel rollerden sapan kadınlara yöneltilir. Daha somut bir biçimde, geleneksel ev kadınlarının korumacı cinsiyetçiliğe, feministlerin ve kariyer sahibi kadınlarınsa düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalacağı söylenebilir (Glick ve Fiske 2001: 113). Cinsiyetçiliğin hangi türünün (korumacı veya düşmanca) kime yöneldiğine dair çalışmalar şu yollarla yapılmıştır: kadın işbirlikçilerin farklı kadın rollerine girdikleri deneysel çalışmalar biçiminde, ya da katılımcılara farklı nitelikte kadınların kahramanı olduğu küçük senaryolar okutulup cinsiyetçi tepkilerinin ölçülmesi biçiminde. İlk türde çalışmalara örnek olarak, Hebl ve arkadaşlarının (2007: 1499-1511) araştırması verilebilir. Bu araştırmada kadın işbirlikçiler mağazada olan müşteri ya da iş başvurusu yapan hamile/hamile olmayan rolünü üstlenmiştir. Araştırma sonuçlarında hamile olan müşteri rolündeki kadınların hamile olmayan müşteri rolündeki kadınlara göre daha korumacı davranışlarla karşılaştığı görülmüştür. Öte yandan maskülen işlere (avukatlık, matematik öğretmenliği, vb.) başvuru yapan kadınlar hamile kadınların feminen işlere (ana okul öğretmenliği, temizlikçi) başvuru yapan kadınlarla

göre daha fazla düşmanca davranış ile karşılaştığı görülmüştür. İkinci türde çalışmalara örnek olarak Sibley ve Wilson'un (2004: 687-696) çalışması verilebilir. Bu çalışmada erkeklerin, verilen senaryolarda birçok erkekle cinsel ilişkiye giren ve geleneksel açıdan negatif bir görüntü çizen kadınlara yönelik düşmanca cinsiyetçi değerlendirmeler yaparken; sınırlı sayıda erkekle ilişkiye giren ve daha geleneksel bir profil çizen kadınlar için korumacı cinsiyetçi değerlendirmeler yaptığını bulgulamışlardır. Bu çalışma sonuçları hedef kitleleri açısından birbirinden farklılaşan korumacı ve düşmanca tutumların geleneksel cinsiyet rollerine önem verme, ataerkil sosyal yapıyı meşrulaştırma ve bu sosyal yapının devam etmesine hizmet etme açısından birbiri ile benzer olduğunu göstermektedir (Glick ve Fiske, 1997: 125-127).

1.1.5. Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçilik Ayrımını Yapmak Neden Önemli?

Kadınlar korumacı cinsiyetçilikle karşılaştıklarında bunun olumsuz etkilerini hissetmekte fakat yaşadıkları durumu cinsiyetçilik olarak adlandırmamaktadır (Dardenne ve ark., 2007: 764). Bu nedenle korumacı cinsiyetçilik tutumları, düşmanca cinsiyetçiliğe oranla toplumda daha az olumsuz tepkiyle karşılanmaktadır (Glick ve Fiske, 1996: 491-492). Düşmanca cinsiyetçilik oldukça açık bir şekilde ifade edildiği için bu tutumları cinsiyetçilik olarak tanımlamak kolay iken; korumacı cinsiyetçilik örtük şekilde ifade edilmektedir ve bu tutumların maruz kalınan kişi tarafından cinsiyetçilik olarak tanımlanması daha güçtür (Dardenne ve ark., 2007: 767). Düşmanca tutumlarla karşılaşan birçok kadın cinsiyetçilikle karşılaştığını fark ederken; korumacı cinsiyetçilikle karşılaşan kadınlar için cinsiyetçiliği algılamak daha zordur. Nitekim, Dardenne ve arkadaşlarının (2007: 768) çalışması, korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınların, maruz kaldıkları durumu cinsiyetçilik olarak algılamadıklarını göstermektedir. Korumacı cinsiyetçiliğin görünürde pozitif tutumları ifade etmesi ve genel cinsiyetçi prototipinden sapması bu tutumların cinsiyetçilik olarak algılanmamasına neden olmaktadır (Barreto ve Ellemers, 2005: 634). Korumacı cinsiyetçiliğin kadınlar açısından zararlı olmasının bir nedeni cinsiyetçilik olarak algılanmayan bu tutumların, varlığını düşmanca tutumlardan çok daha kolay şekilde sürdürebilmesidir (Burgess, 2013: 4-6). Birçok çalışmada görüldüğü üzere olumlu tonlamalarına rağmen korumacı cinsiyetçiliğin kadınlar üzerindeki etkileri, düşmanca cinsiyetçilikte olduğu gibi hayli olumsuzdur (Dardenne ve ark., 2007: 764; Burgess 2013: 46). Korumacı tutumların

cinsiyetçilik olarak algılanmaması bu ideolojilerin varlığını düşmanca tutumlardan çok daha kolay bir şekilde devam ettirmesine neden olmaktadır. Korumacı tutumlara sahip olan bireyler bu tutumları cinsiyetçilik olarak tanımlamadıkları için kadın erkek ilişkilerine yönelik duruşlarını değiştirme gereği görmemektedir (Becker ve Swim, 2011: 239). Kısacası, her iki cinsiyetçilik türünün kadınlar üzerinde olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Bu nedenle korumacı-düşmanca cinsiyetçilik ayrımı yapmak önemli hale gelmektedir.

1.1.6. Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçiliğe Sahip olmakla İlişkili Tutum ve Davranışlar

Literatürde, korumacı ve düşmanca cinsiyetçi tutumlara sahip olmanın sosyal yaşamdaki bazı önemli meselelere yönelik tutumlarla ilişkisi üzerine çalışmalar bulunmaktadır. Korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliği inceleyen ülkemizdeki çalışmaların pek çoğu bu türdendir.

Cinsiyetçilik tutumlarının ilişkili olduğu önemli bir sosyal mesele, kadına yönelik şiddet meselesidir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada, hem öğrenci örnekleminde hem de yetişkin örnekleminde toplanan verilerle düşmanca cinsiyetçiliğin kadınlara yönelik sözel ve fiziksel şiddete ilişkin tutumları yordadığı gösterilmiştir (Sakallı-Uğurlu ve Ulu, 2003: 59). Sakallı'nın (2001: 606) ODTÜ öğrencilerinden topladığı verilerle yaptığı benzer bir çalışmada yüksek düzeyde düşmanca cinsiyetçiliğe sahip olan erkeklerin, eş dövmeyle diğer katılımcılardan daha kabul edilebilir gördüğü bulgulanmıştır. Ayrıca, bu erkeklerin aile içi şiddet durumunda erkekleri sorumlu bulmadıkları ve şiddete neden olan tarafın kadınlar olduğunu ifade ettikleri görülmüştür.

Sakallı-Uğurlu ve Glick (2003: 299), kadına yönelik şiddetin yanı sıra evlilik öncesi cinsel ilişki yaşayan kadınlara yönelik tutumlar üzerinde de korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin etkisini Türk örnekleminde incelemiş ve düşmanca cinsiyetçiliğin değil korumacı cinsiyetçiliğin bu kadınlara daha olumsuz tutumları yordadığını bulgulanmışlardır. Bir başka çalışmada ise, Beydoğan (2001) düşmanca cinsiyetçilik tutumlarına sahip olmanın iş yaşamında kadın yöneticilere karşı olumsuz tutumlar sergilemek ile ilişkili olduğunu bulgulanmıştır (akt; Sakallı; 2002: 50).

Yurtdışında yapılmış çalışmalarda korumacı ve düşmanca cinsiyetçi tutumlara sahip olmanın birçok farklı değişken üzerindeki etkisinin incelendiği görülmektedir. Abrams ve arkadaşlarının (2003: 121) araştırmasında katılımcılar cinsiyetçilik ölçeğinden aldıkları puanlara göre “korumacı cinsiyetçi”, “düşmanca cinsiyetçi” ve “cinsiyetçi olmayan” olarak gruplandırılmışlar ve bu üç gruptaki bireylerin tanıdık tecavüzüne uğrayan kadınlara yönelik tutumlarını karşılaştırmışlardır. Sonuçlar, tanıdık tecavüzüne uğrayan bir kadını, (bir kadına uygun davranmamakla) suçlama eğiliminin korumacı cinsiyetçi katılımcılarda diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğunu göstermiştir. Exposito ve arkadaşlarının (2010: 36-42) çalışmasında ise kadın katılımcılara, evli çiftin mesleki bir terfi ile ilgili yaptığı tartışmasını içeren hipotetik bir senaryo verilmiştir. Araştırma sonucunda korumacı cinsiyetçi olan kadınların işlerinde terfi ettikleri takdirde, bu terfiyi eşlerinin tehdit olarak algılayabileceğini ve bu tehdit karşısında şiddete başvurabileceğini düşündükleri görülmüştür. Araştırmacılar eşlerinin şiddetinden korkan korumacı cinsiyetçi kadınların, evliliklerinde geleneksel rollere bağlanarak statükoyu korumaya çalıştığını ve bu yolla eşlerinin düşmanca tutumlarından kaçındığını ileri sürmüşlerdir.

Korumacı ve düşmanca cinsiyetçi tutumlara sahip olmanın romantik partner seçimi üzerinde de etkisi vardır. Korumacı cinsiyetçi tutumları yüksek olan kadınlar, romantik partner seçiminde erkeklerin statü ve kaynak sağlama özelliğine korumacı cinsiyetçilik düzeyi düşük olan kadınlardan daha fazla önem vermektedir (Travaglia, Overall ve Sibley, 2009: 601-602). Travaglia ve arkadaşlarının çalışmasında dokuz ay ara ile iki kez toplanan veriler korumacı tutumlara sahip olmanın zaman geçtikçe eş seçiminde statü ve kaynak aktarımı özelliklerine daha fazla önem vermeyi yordadığını göstermektedir. Bu araştırma kadınların korumacı cinsiyetçi tutumlara sahip olması ile geleneksel cinsiyet rollerine uygun eş seçimi yapmalarının ilişkili olduğunu göstermektedir.

Kadınların korumacı cinsiyetçilik düzeyi romantik partner seçiminin yanı sıra partnerden gelen sınırlamaları kabul etmekle de ilişkilidir. Korumacı cinsiyetçilik düzeyi yüksek kadınlar özellikle yakın ilişkilerinde erkekler tarafından kendilerine getirilen sınırlamaları kolaylıkla kabul etmektedir. Örneğin “boş yere yorulmaması gerektiği” gerekçesi ile eşi tarafından uzun yolda araba kullanmaması istenen korumacı cinsiyetçi kadınlar araba

kullanma sınırlamasının “koruma” amaçlı getirildiğini düşündüğünden durumu olumlu algılamaktadır (Moya, Glick, Exposito, Lemus ve Hart, 2007: 1421).

Bireylerin korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik düzeylerinin hamileler hakkındaki tutumları üzerinde de etkisi vardır. Hamileler çevre tarafından birçok kalıpyargıya maruz kalan gruplardan bir tanesidir. Bu kalıpyargıların çoğu oldukça sınırlayıcıdır (hamileler zorlayıcı spor yapmamalı, hamileler sigara içmemeli, vb.). Murphy ve arkadaşlarının (2011: 815) çalışması hem korumacı hem de düşmanca cinsiyetçiliğin hamile kadınlara karşı sınırlayıcı tutumlara sahip olmakla ilişkili olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra düşmanca cinsiyetçi tutumlara sahip olmanın bu sınırlamalara uymayan kadınları cezalandırma tutumları ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu çalışma hem korumacı hem de düşmanca cinsiyetçiliğin hamilelere yönelik bir çok yasaklayıcı tutumla ilişkili olduğunu göstermektedir (Murphy, Sutton, Douglas ve McClennan, 2011: 815).

1.1.7. Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Kadınlar Üzerindeki Etkileri

Türkiye’de yapılan çalışmalar genellikle düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğe sahip olmanın etkileri üzerine yapılmıştır. Fakat yurtdışında korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe sahip olmanın sonuçları üzerine çeşitli çalışmalar olduğu gibi (Travaglia, Overall, Sibley, 2009: 599-604; Moya, Glick, Exposito, Lemus ve Hart, 2007:1421-1434), korumacı ve cinsiyetçi tutumlara maruz kalmanın sosyal yaşamdaki bazı önemli meselelere yönelik tutumlarla ilişkisi üzerine çalışmalar da vardır. Bu türden araştırmalarda katılımcılar korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik içeren tutumlar ya da ifadelerle karşılaşmakta ve bu cinsiyetçilik deneyiminin çeşitli değişkenler üzerindeki etkisi incelenmektedir. Araştırma sonuçları korumacı ve düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşmanın birçok değişken üzerindeki etkilerinin birbirinden farklılaştığını göstermektedir. İki tür cinsiyetçiliğe maruz kalmanın bazı psikolojik süreçler üzerindeki etkileri birbirinin tamamen tersi olabilmektedir. Buna bir örnek, bu iki tür cinsiyetçiliğin, kadınların cinsiyet eşitsizliğine karşı yaptığı kolektif eyleme katılım üzerindeki etkileridir. Becker ve Wright (2011: 74), cinsiyetçiliğe maruz kalma ve kolektif eylem arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında kadınların korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalmasının toplumsal cinsiyetle ilgili sistemi meşrulaştırma eğilimini

arttırdığını ve kadın olmanın kişisel avantajlarının algılanmasına neden olduğunu bulgulamışlardır. Cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğiliminin artması ise kollektif eyleme katılımı engellemektedir. Oysa düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınlarda tam tersi etkiler görülmektedir. Şöyle ki; bu katılımcılarda sistemin adil olmadığı inancı artmakta ve kadın olmanın kişisel avantajlarının algılanması azalmakta; kollektif eyleme katılma oranı ise artmaktadır.

Dardenne ve arkadaşları (2007: 764) bir dizi deneysel çalışma ile iki farklı türde ayrımcılığa maruz kalmanın bilişsel performans üzerinde etkilerini incelemiş, korumacı cinsiyetçiliğin etkilerinin çok daha olumsuz olduğunu bulgulamış ve bu sonucu doğuran mekanizmayı anlamaya çalışmışlardır. Araştırma sonuçları korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınların özgüvenlerinin olumsuz etkilendiğini ve yaşadıkları durumu cinsiyetçilik olarak algılamaları da rahatsız edici olarak değerlendirdiklerini göstermiştir. Korumacı cinsiyetçilikle karşılaşan bu kadınların bilişsel performans testindeki başarıları hem cinsiyetçilik deneyimi yaşamayanlara hem de düşmanca cinsiyetçilik yaşayanlara kıyasla düşük olduğu görülmüştür. Araştırmacıların sonuçlara getirdiği bir açıklama şöyledir: Düşmanca cinsiyetçilik açık bir dille ifade edildiği için bu tutumlara maruz kalanlar, durumu kolayca karşı tarafın cinsiyetçiliğine atfetmekte ve maruz kaldıkları cinsiyetçilik, performansları üzerinde herhangi bir etki yaratmamaktadır. Fakat korumacı cinsiyetçilik örtük bir şekilde ifade edildiği için bu durumu karşı tarafa atfetmenin zorlaşması ile birlikte kadınların kendinden şüphe etmesine ve öz güvenlerinin düşmesine neden olmaktadır. Araştırmacılar, korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınların bilişsel performans sırasında endişe etme, kendinden şüphe etme, performansına güvenme konularında istenmeyen düşüncelere, hem düşmanca tutumlara maruz kalanlara hem de kontrol grubundakilere göre daha fazla sahip olmasının, bu kadınların çalışma belleklerinin sınırlı kapasitelerini istenmeyen düşüncelerle baş etmede kullanmasına neden olmasına ve sonuç olarak çalışma belleği katılımı gerektiren bilişsel performanslarında düşüş görülmesine yol açtığını ileri sürmektedir (Dardenne ve ark., 2007: 764).

Dumont, Sarlet ve Dardenne (2010: 545) korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalmanın yalnızca istenmeyen düşünceleri aktif hale getirmekle kalmadığını aynı zamanda kişinin

benlik kurgusunun yetersizlikle ilişkilendirilmesine yol açtığını ifade etmiştir. Çalışmada iş görüşmesi bağlamında korumacı tutumlarla karşılaşan kadınların okuma uzamı testinin çözümü sırasında yetersiz oldukları ile ilgili düşüncelere maruz kalma düzeylerinin diğer iki koşuldaki katılımcılardan (düşmanca ve kontrol koşulu) daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Araştırmacılar korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalmanın bilişsel performans sırasında yetersizlikle ilgili düşünceleri aktive ettiğini ifade etmektedirler. Bu çalışma sonucunda korumacı tutumlara maruz kalan kadınların yetersizleri ile ilgili otobiyografik anılara (kişinin kendi geçmişi ile ilgili anıların depolanması ve geri çağırılması) diğer iki koşuldakilerden daha kolay ulaştıkları görülmüştür. Araştırmacılar korumacı cinsiyetçilikle karşılaşmanın kadınların benlik kurgusunu ve otobiyografik anılarını, bireylerin kendilerini yetersiz görme yönünde etkilediğini göstermişlerdir. Bu araştırma sonucunda Dardenne ve arkadaşlarının (2007: 764) araştırması ile tutarlı olarak korumacı cinsiyetçilikle karşılaşan kadınların bilişsel performans testindeki başarıları hem cinsiyetçilik deneyimi yaşamayanlara hem de düşmanca cinsiyetçilik yaşayanlara kıyasla düşük olduğu görülmüştür.

Korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmak sadece psikolojik-sosyal süreçler ve davranışlar üzerinde değil, sağlık üzerinde de bazı etkilere yol açabilir. Burgess (2013: 38-39) cinsiyetçi tutumlara maruz kalmanın kardiyovasküler sistem üzerinde etkisi ile ilgili araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınların kardiyovasküler aktivite düzeyinin gerek korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalanlardan gerekse cinsiyetçiliğe maruz kalmayanlardan daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca, korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalanların kardiyovasküler aktivite düzeylerinin diğer iki gruba oranla daha uzun sürede normale döndüğü tespit edilmiştir. Oysa düşmanca cinsiyetçiliğin hızlı bir etki yarattığı ve bu etkinin hızlı bir şekilde ortadan kalktığı görülmüştür. Araştırmacı, korumacı cinsiyetçiliğin kardiyovasküler sistem üzerindeki etkisinin daha yavaş olmasına rağmen daha uzun süreli olmasının bireylerin psikolojik ve fiziksel durumu üzerinde daha zararlı olabileceğini ileri sürmüştür.

Ülkemizde yapılan araştırmalarda korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik olguları genellikle anket çalışmaları yoluyla kalıcı birer bireysel özellik olarak incelenmiş ve çeşitli değişkenlerle ilişkileri sorgulanmıştır (Sakallı-Uğurlu ve Ulu, 2003: 53-65; Sakallı ve Glick,

2003: 296-302). Ülkemizde korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin manipüle edildiği (katılımcılardan korumacı veya düşmanca cinsiyetçi mesajlar içeren veya cinsiyetçi mesajlar içermeyen küçük metinlerin okumalarının istendiği) çalışmalara rastlanmamıştır. Bu bağlamda korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin kadınlar üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmaların Türk örneğinde geçerliliğini inceleyen çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu araştırma ile, cinsiyetçiliğin manipüle edilerek çalışıldığı bir araştırma paradigmasının ülkemizde geçerliliği incelenecektir.

1.2. CİNSİYET FARKLILIKLARI

Cinsiyet farklılıkları konusunda yapılmış ilk önemli tarama çalışması Maccoby ve Jacklin tarafından “The Psychology of Sex Differences” adlı kitap kapsamında yapılmıştır. Bu çalışmada 1966-1973 yılları arasındaki yapılmış olan 2000’den fazla cinsiyet karşılaştırması yapan araştırma incelenmiştir. Bu çalışmada yetenekler, kişilik özellikleri, hafıza ve sosyal davranış gibi alanlarda cinsiyet karşılaştırılması yapılmıştır. Maccoby ve Jacklin (1974) yaptıkları çalışma sonucunda kadınlarla erkekler arasında dört alanda farklılık olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, kadınların sözel yeteneği erkeklerinkinden yüksek iken, erkeklerin sayısal ve mekânsal yeteneği kadınlarinkinden yüksektir. Ayrıca erkekler kadınlara oranla daha yüksek düzeyde saldırganlık göstermektedir(akt. Hyde, 2005: 581). Bu tarama çalışması sonucunda iki cinsiyetin pek çok yönden birbirinden farklı olduğu kalıpyargısının abartılı olduğu görülmüştür (Dökmen, 2014: 150).

1.2.1. Matematik Alanındaki Cinsiyet Farklılıkları

Kadın ve erkeklerin matematik alanındaki performansları ile ilgili araştırmalardan bazıları erkeklerin daha başarılı olduğunu gösterirken bazıları cinsiyetler arasında herhangi bir farklılık olmadığını göstermektedir. Maccoby ve Jacklin (1974) yaptıkları tarama çalışması sonucunda erkekler ve kadınların öğrenme becerilerinin birbirinden farklı olduğunu ve erkeklerin matematik alanında kadınlara oranla daha başarılı olduğunu ifade etmiştir (akt.,Dökmen, 2014: 150). Hyde, Fennema ve Lamon (1990: 139) ise 1963-1988 yılları arasında yayınlanmış 100 çalışmayı kullanarak yaptıkları meta analiz çalışmasıyla kadın ve erkeklerin matematik alanında farklılıklarını incelemişlerdir. Araştırma sonucunda matematik

performansının farklı tiplerinde (hesaplama, problem çözüme. vb.) cinsiyetler arası performans farklılığının görülebildiği; ancak, bu farklılığın yaşa bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Örneğin, ilk ve ortaokul düzeyinde kız çocuklarının hesaplama işlemlerinde erkek çocuklardan daha iyi performans gösterdiği, fakat cinsiyetler arasındaki bu farklılığın lise döneminde ortadan kalktığı görülmüştür. Ayrıca ilkokul ve ortaokul düzeyinde problem çözmede cinsiyetler arasında herhangi bir farklılık olmadığı fakat lise düzeyine gelindiğinde erkeklerin kadınlardan daha yüksek performans gösterdiği bulunmuştur.

Hyde ve McKinley (1997) problem çözme becerisinde lise döneminde başlayan erkekler lehine farkı, matematik derslerine eğilimdeki cinsiyet farkına bağlamıştır. Araştırmacılara göre erkeklerin liseden başlayarak matematikle ilgili dersleri kızlara kıyasla daha fazla seçmeleri, onların daha iyi problem çözebilmelerini sağlamaktadır (akt. Dökmen, 2014: 157). Yapılan çalışma sonucunda matematik alanındaki cinsiyetler arası farklılığın şiddetinin ilerleyen yaşla birlikte azaldığı ve kadınların matematikte erkeklerden daha az başarılı olduğu ile ilgili kalıpyargılara rağmen cinsiyetler arasındaki performans farkının düşük olduğu görülmüştür.

Cinsiyetler arasındaki matematik performansı farklılıklarının yaşla birlikte değiştiğini gösteren başka çalışmalar da mevcuttur. Liseye kadar kız ve erkek öğrencilerin matematik derslerindeki başarılarının birbirinden farklılaşmadığı (Fennema, 1980: akt., Brannon, 2010: 157), lise döneminden itibaren erkeklerin kendine matematik alanında daha fazla güvendiği ve matematik testlerinde kızlardan daha başarılı olduğu görülmektedir (Spelke, 2005: akt., Brannon, 2010: 157).

1.2.2. Sözel Alandaki Cinsiyet Farklılıkları

Cinsiyet ve dil becerileri konusu cinsiyet farklılıkları alanındaki en tartışmalı konulardan biridir. Kadın ve erkekler arasındaki sözel beceri farklılıklarından bahsedildiğinde çalışmalarda kadınların erkeklere oranla sözel alanlarda daha avantajlı oldukları (Hyde ve Linn, 1988: 53) görülmektedir.

Leaper ve Ayres (2007: 328) yaptıkları üç meta analizle kadın ve erkeklerin konuşkanlık, girişken (assertive) konuşma ve katılımlı (affiliative) konuşma alanlarında

birbirinden ne derecede farklılaştığını incelemiştir. Konuşkanlıkla ilgili 63 çalışmayı inceleyerek yaptıkları meta analiz sonucunda beklenilenin aksine erkeklerin kadınlara göre daha fazla konuştuğunu (etki büyüklüğü -.14) bulmuştur. Leaper ve Ayres konuşmayı girişken ve katılımlı olarak ikiye ayırmıştır. Araştırmacılara göre katılımlı konuşma başkalarını doğrulama ya da onlarla olumlu iletişime geçmenin sağlandığı iletişim türüdür. Bu konuşma türü karşı tarafa destek olma, aynı fikirde olduğunu beyan etme gibi konuşmaları kapsamaktadır. Girişken konuşma ise bireyin kişisel hedefine ulaşmada kullandığı dildir. Bu konuşma türü bilgi verme, karşı tarafla aynı fikirde olmadığını bildirme ya da onları eleştirme gibi konuşmaları kapsamaktadır. Yapılan iki meta analiz sonucunda kadınların katılımlı konuşma türünü erkeklere oranla daha fazla kullandığı (etki büyüklüğü .12) ve erkeklerin girişken konuşma türünü kadınlara oranla daha fazla kullandığı (etki büyüklüğü .09) görülmüştür.

Hyde ve Linn (1988: 53) meta analiz çalışması ile sözel yeteneğin farklı tiplerinde çocuklar ve yetişkinlerle yapılmış cinsiyet farklılıkları ile ilgili 165 çalışmayı incelemiştir. Bu meta analiz çalışması sonucunda ortalama etki büyüklüğü +0.11 olarak bulunmuştur. Bu etki büyüklüğü kadınların sözel alanda küçük bir farkla daha iyi olduğu anlamına gelmektedir. Bu meta analiz çalışmasında sözel yeteneğin farklı türlerinde cinsiyetler arası farklılıkların etki oranı değişmekle birlikte alanların çoğunda etki büyüklüğünün .20'nin altında olduğu ve küçük olarak değerlendirileceği görülmüştür. Hyde ve Linn inceledikleri çalışmaları yıl bazında iki kategoriye ayırmış ve 1974'ten önce yapılmış çalışmalardaki cinsiyet farklılığının .23, 1974'ten sonraki çalışmalarda bulunan cinsiyet farklılığının .10 etki büyüklüğünde olduğunu bulmuştur. Sözel alandaki cinsiyetler arasındaki farkın yakın zamanda yapılmış çalışmalarda daha az olduğu görülmektedir.

Görüldüğü üzere yukarıda bahsedilen çalışmalar“erkekler matematikte kadınlardan daha başarılıdır”, “kadınlar sözelde erkeklerden daha başarılıdır” kalıpyargısını doğrular nitelikte değildir. Bazı araştırma sonuçlarında kız çocukları matematikte daha iyi performans gösterirken, bazılarında erkek çocukları daha iyi performans sergilemiştir. Ayrıca birçok araştırma cinsiyetler arasındaki matematik alanı ve sözel alandaki cinsiyetler arası farklılığın

yaşla birlikte değiştiğini göstermektedir. Kısacası hem matematik hem de sözel alanlardaki cinsiyetlere yönelik kalıpyargıların tamamen doğru olduğu söylenemez.

1.3. KALIPYARGILAR

Kalıpyargı kavramı günümüzde en genel şekilde bir toplumsal grup (cinsiyet, ırk, etnik grup) hakkındaki inançlar olarak tanımlanmaktadır (Hortaçsu, 1998: 229). Söz konusu inançlar, bir grubun karakteristik özellikleri hakkında veya o grubun üyelerinin tutumları ve davranışları hakkında olabilir (Kağıtçıbaşı, 2013: 133). Çeşitli toplumsal gruplar hakkındaki kalıpyargılar bir toplumda oldukça yaygın olarak kabul gören, hem hakkındaki kalıpyargıların oluşturulduğu hedef gruptakiler, hem de diğer kişiler tarafından bilinen olumlu veya olumsuz düşüncelerdir (Whitley ve Kite, 2010: 9).

Whitley ve Kite (2010: 9-10) farklı toplumsal gruplar hakkındaki kalıpyargılarla ilgili üzerinde durulması gereken dört özellikten bahsetmiştir. Bunlardan ilki bu tür inançların kültürün önemli bir parçasını oluşturması ve bu inançların içerikleri ile ilgili toplumda genel anlamda bir uzlaşma bulunmasıdır. İnsanlar bu inançları medya, aile, arkadaş, edebiyat gibi yaşamın her alanında bulunan kaynaklardan öğrenmektedir. İkinci özellik ise kalıpyargıların doğruluğu ve yanlışlığı ile ilgilidir. Bireyler hakkında bir yargı oluştururken kişilerin üye oldukları gruplara yönelik kalıpyargıları kullanmasının insanları ne derecede doğru ya da yanlış bilgiye yönlendirdiği uzun zamandır tartışılan konulardan biridir. Kalıpyargıların bir kısmı sosyal çevredeki gözlemlere dayandığından bu yargıların gerçekle ilişkisi olduğu ve tamamen yanlış olmadığı düşünülmektedir. Fakat bu inançlar çoğu durumda abartılmış bir şekilde grubun bütün üyelerini hedef almaktadır. Üçüncü özellik söz konusu inançların hem hedef alınan grup üyelerinin karakteristik özellikleri hakkında hem de grup üyelerinin nasıl davranması gerektiği hakkında bilgi vermesidir. Yani, kalıpyargılar bir grubun üyelerine nasıl düşünmesi ve davranması gerektiği ile ilgili sınırlar koymaktadır. Son olarak, araştırmalar genel olarak olumsuz kalıpyargılar üzerinde durmakta fakat bazı kalıpyargılar olumlu tonlamalarda olmaktadır (Whitley ve Kite, 2010: 9-10).

1.3.1. Cinsiyetle ilgili Kalıpyargılar

Cinsiyetle ilgili kalıpyargılar ile ilgili literatürde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının ayrımı önemle vurgulanmaktadır. Cinsiyet bireyin biyolojisine göre belirlenen bir kategori iken, toplumsal cinsiyet kadın veya erkek olmaya yönelik kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade eden bir kavramdır. Kadın ve erkeklerin biyolojik farklılıkları – örneğin kromozom yapılarındaki ve hormon düzeylerindeki farklılıklar- cinsiyet farklılığı olarak adlandırılabilir. Kadın ve erkek arasındaki toplumsal cinsiyet farklılıkları ise doğuştan değil; kazanılmış ve öğrenilmiştir. Bu toplumsal cinsiyet farklılıkları kültürün cinsiyetlere çocukluk çağından itibaren uygun bulunduğu duygu, tutum, davranış ve roller arasındaki farklılıklardır (Dökmen, 2014: 23-24).

Kız ve erkek çocukları oldukça küçük yaşlardan itibaren sosyalleşme sürecinin etkisi ile belirli kişilik özelliklerini, meslekleri, etkinlik ve oyunları kendi cinsiyet grubuna “uygun” ya da “uygun değil” olarak ayırt etmeye başlarlar (Dökmen, 2014: 32-33). Kültürel farklılıklar olmakla birlikte, genellikle, erkek olmakla ilgili kalıpyargılar bağımsızlık, güçlü olma ve kendine güven gibi yeterlilikle ilgili sıfatlarla ilişkili iken; kadın olmakla ilgili kalıpyargılar duygusal, kibar ve yardımsever olma gibi ilişkiyel olmakla ilgili özelliklerle ilgilidir (Whitley ve Kite, 2010: 461).

Cinsiyete yönelik kalıpyargıları değerlendirmekte kullanılabilecek önemli bir model, Kalıpyargı İçeriği Modeli'dir. Bu modele göre, toplumdaki çeşitli gruplara yönelik kalıpyargıların içerikleri iki ana başlık altında toplanabilir: Söz konusu grupların ne ölçüde yetkin olduklarına dair kalıpyargılar ve ne ölçüde sevecen (sosyal, içten ve sıcakkanlı anlamında) olduğuna dair kalıpyargılar (Fiske, Xu, Cuddy ve Glick, 1999: 475). Yetkinlik algısı grupların görelî statüsünden, sevecenlik (sosyallik) algısı ise grupların yarışmacılık düzeyinden kaynaklanmaktadır. Grup üyelerinin yüksek statülü ve prestijli mesleklere sahip olarak algılanması o grubun yetkin görülmesine; grubun kaynaklara ulaşmada iç grupla yarışma halinde olmadığını algılanması ise o grubun sevecen görülmesine yol açmaktadır (Fiske, Xu, Cuddy ve Glick, 1999: 476). Bu modele göre dış grupların statüsü (yetkinlikleri) arttıkça daha az sevecen olarak görülmeleri beklenir. Bir grubun ne kadar sevecen ve ne kadar yetkin algılandığı ters ilişki içindedir. Bir başka deyişle, bir grup genellikle hem yetkin hem de

sevecen olarak algılanmaz; bir boyutta yüksek değerlendirilen grup ötekinde düşük değerlendirilir. Sevecenlik ve yetkinlik arasındaki ters ilişki, sistemin meşrulaştırılmasına katkı sağlar. Şöyle ki, sevecenlik, dezavantajlı bir grubun yetkin olarak algılanmamasının yarattığı olumsuz etkiyi dengeler, bu yolla sistem meşrulaştırılmış olur (Fiske, Cuddy, Glick ve Xu, 2002: 878). Sevecenlikle ilgili özelliklerin alt konumdaki gruplara atfedilmesi, dominant grup üyelerinin konumunun sürdürülmesine katkı sağlayarak sistemi meşrulaştırma işlevi görmektedir. Çeşitli çalışmalarda, kadın ve erkeklerle ilgili kalıpyargıların içerikleri, yetkinlik ve sevecenlik boyutları açısından incelenmiştir. Bu boyutlar ile ilgili kalıpyargılar kadın ve erkeklere geleneksel cinsiyet rollerine uygun bir şekilde atfedilmektedir. Kadınlara sıcak, güvenilir, arkadaş canlısı ve iyi niyetli gibi sevecenlikle ilgili kalıpyargılar atfedilirken; erkeklere kendinden emin, zeki ve becerikli gibi yetkinlikle ilgili kalıpyargılar atfedilmektedir (Whitley ve Kite, 2010: 462).

Aşağıdaki tabloda her iki cinsiyetle ilgili cinsiyet rolleri, kişilik özellikleri, fiziksel özellikler ve bilişsel beceriler ile ilgili kalıpyargılar sunulmuştur (Kite, 2001; akt., Whitley ve Kite, 2010: 462).

Toplumsal cinsiyet rollerinin ve cinsiyetlerle ilgili kalıpyargıların toplumdaki bireylerin çoğunluğu tarafından benimsenmesi, cinsiyetçiliğin toplumda yaygın hale gelmesine zemin hazırlamaktadır. Kendilerine uygun görülen cinsiyet rollerinden uzaklaşan kadınların ilk karşılaştıkları tepki cinsiyetçiliktir.

1.3.1.1. Matematik Alanındaki ve Sözel Alandaki Cinsiyetlerle İlgili Kalıpyargılar

Matematik alanı ve sözel alan cinsiyetlere yönelik kalıpyargıların oldukça yoğun olduğu akademik alanlardır. “*Erkekler matematikte, kadınlar sözel alanlarda daha başarılıdır*” inancı toplumda oldukça yaygındır. Önceki bölümlerde bahsedilen çalışmalarda görüldüğü gibi matematik alanı ve sözel alandaki cinsiyet farklılıkları kalıpyargılarda abartıldığı kadar büyük olmayıp küçük düzeydedir. Fakat matematikte erkeklerin, sözelde ise kızların daha başarılı olduğu ile ilgili kalıpyargıların var olması, kız ve erkek çocuklarının, aileler ve öğretmenler tarafından bu alanda farklı şekillerde teşvik edilmesine yol açmaktadır (Brannon, 2010: 174).

Tablo 1 Cinsiyetlerle İlgili Kalıpyarguların İçerikleri

	Özellik	Rol	Fiziksel Özellik	Bilişsel Beceriler
Kadınlarla İlgili İnançlar	Fedakar	Yemek Yapan	Güzel	Sanatçı Ruhlu
	Duygusal	Çocuk Bakımını Sağlayan	Zarif	Sözel Alanlarda Becerikli
	Yardımsözer	Ev İşlerini Halleden	Sevimli	Sezgisel Özellikleri Olan
	Anlayışlı	Duygusal Destek Kaynağı Olan	Narin	Yaratıcı
	Sıcak			
	Kibar			
Erkeklerle İlgili İnançlar	Aktif	Evin Ekonomik Geçimini Sağlayan	Atletik	Analitik Düşünen
	Kendine Güvenen	Lider	Kaslı	Sayısal Alanlarda Becerikli
	Bağımsız	Aile Reisi	Güçlü	Mantıksal Çıkarımda Başarılı
	Hırslı	Evde Tadilatın Sorumlu Olan	Yapılı	Problem Çözmeye Yatkınlığı Olan
	Becerikli			
	Güçlü			

Hyde ve Linn (1988: 53) yaptıkları meta analiz çalışması ile sözel yeteneğin farklı tiplerinde cinsiyet farklılıkları ile ilgili 165 çalışmayı incelemişlerdir. Bulgular cinsiyetler arasında sözel alanda bulunan farkın oldukça küçük düzeyde olduğunu ve bu farkın sıfır olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Araştırmacılar yaptıkları meta analiz çalışması sonucunda sözel alanda kadınların erkeklere göre çok daha yetenekli olduğu ile ilgili kalıpyargılar olmasına rağmen cinsiyetler arasındaki farkın oldukça küçük olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Matematik kadınların yetkinlik ve becerileri ile ilgili kalıpyargıların oldukça yaygın olduğu alanlardan bir tanesidir. Kadınların erkeklere oranla matematikte daha az başarılı olduğu, matematik testlerinde daha düşük puanlar aldığı oldukça yaygın cinsiyet kalıpyargılarından (Eccles, Jacobs ve Harold, 1990: 184-185). Bu kalıpyargılara göre erkekler matematiğe kadınlara oranla daha fazla ilgi duymaktadır. Cinsiyetler arasında matematik alanında bazı araştırmalardan bulgulanmış başarı farklılığının kadın ve erkeklerin bu alandaki beceri farklılığından mı yoksa bu alandaki kadınlara yönelik kalıpyargılardan mı kaynaklandığı sorusu hala cevabı aranan sorulardan bir tanesidir.

Kadınların matematik alanında maruz kaldığı kalıpyargıların matematik performansı üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmalarda kalıpyargı tehdidi oldukça sık kullanılan bir kavramdır. *Kalıpyargı tehdidi* belirli alanlarda negatif kalıpyargılar yöneltilen grup üyelerinin o alanlardaki performansı sırasında deneyimlediği psikolojik bir durumdur. Kalıpyargı tehdidi yaşayan bireyler üye oldukları bir grup hakkında belirli alanlardaki negatif kalıpyargıları doğrulayıcı bir şekilde davranma kaygısı yaşamaktadır. Bu kaygı sonucunda olumsuz kalıpyargılara sahip grup üyelerinin performansında düşüş görülmektedir (Spencer, Steele ve Quinn, 1999: 6). Matematik, kadınların becerileri ile ilgili kalıpyargıların en yoğun olduğu alanlardandır. Kadınlar matematik performansı sırasında erkeklerden farklı olarak kalıpyargı tehdidi deneyimleme riski altındadır (Spencer, Steele ve Quinn, 1999). Spencer, Steele ve Quinn (1999: 6) kalıpyargı tehdidinin kadınların matematik alanındaki performansı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla bir dizi deney yapmıştır. Birinci araştırmada katılımcıların yarısına kolay yarısına zor matematik soruları verilmiştir. Bu çalışma sonucunda kolay sorulardan oluşan matematik testinde cinsiyetler arasında performans farklılığı olmadığı görülmüştür. Zor sorulardan oluşan matematik testinde ise kadın katılımcıların erkeklerden daha düşük performans gösterdiği bulunmuştur. İkinci çalışma kapsamında katılımcıların yarısına testin cinsiyetler arasında farklılık yarattığı diğer yarısına ise test performanslarında cinsiyetler arasında herhangi bir farklılık olmadığı bilgisi verilmiştir. Araştırma sonucunda testin cinsiyetler arasında farklılık yarattığı bilgisi verilen, kalıpyargı tehdidi yüksek, katılımcılarda kadınların zor sorulardan oluşan matematik testinde erkeklere göre daha düşük performans gösterdiği görülmüştür. Testin cinsiyetler arasında farklılık göstermediği bilgisi verilerek kalıpyargı tehdidinin azaltıldığı koşulda ise kadın ve erkekler arasındaki bu

performans farklılığının ortadan kalktığı görülmüştür. Bu çalışma kadınların matematik testindeki performansının kalıpyargı tehdidinden etkilendiğini ve bu tehdidin azaltıldığı durumlarda kadınların test performansının yükseldiğini göstermektedir.

1.4. BENLİK SAYGISI VE CİNSİYETLE ÖZDEŞLEŞME DÜZEYLERİ

Benlik saygısı ve cinsiyetle özdeşleşme değişkenleri cinsiyetçiliğin kadınlar üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmalarda sıkça kullanılan kişilik özelliklerindedir (Dardenne ve ark., 2007: 764; Eliezer, Major ve Mendes, 201: 159). Benlik saygısı ve cinsiyetle özdeşleşme düzeyi kişiden kişiye değişiklik gösteren bireysel özelliklerdir. Bu kişisel özellikler bireylerin karşılaştıkları durumlarda nasıl tepki vereceklerini belirleyen faktörlerdir. Özellikle cinsiyetçilikle karşılaşma durumlarında bu iki değişken bireyin davranışında oldukça önemli rol oynamaktadır. Bireyin cinsiyetçilik deneyimlerine vereceği tepkinin yönü ve şiddeti benlik saygısı ve cinsiyetle özdeşleşme düzeyine göre değişmektedir. Bu tez kapsamında yürütülen her iki çalışma kapsamında katılımcıların benlik saygısı ve cinsiyetle özdeşleşme düzeyleri ile ilgili ölçümler alınmıştır.

1.4.1. Benlik Saygısı

Bireylerin benlik saygısı düzeyleri hem yaşadıkları cinsiyetçilik olaylarından etkilenir, hem de bu olaya ne tepki vereceklerini etkiler. Bu tezde yapılan her iki çalışma kapsamında benlik saygısının hem cinsiyetçilik deneyimi üzerindeki etkisi hem de bu deneyimden nasıl etkilendiği incelenecektir.

1.4.1.1. *Bireyin Sahip Olduğu Benlik Saygısı Düzeyinin Ayrımcılık Durumlarındaki Etkisi*

Benlik saygısı yüksek ve düşük kişilerin olaylar karşısında vereceği tepkiler birbirinden farklılaşabilmektedir. Benlik saygısı olumsuz yaşam olayları ile baş edebilen ve gelişimlerini sürdüren dayanıklı kişilerin en önemli özelliklerinden bir tanesidir (Masten ve Coatsworth, 1989: 212). Brown ve Harris'in depresyonun psikolojik modeline göre stres ve negatif olayların depresyon üzerindeki etkisinde benlik saygısının önemli bir rolü bulunmaktadır. Yüksek benlik saygısı kişiyi stresli olaylara karşı daha dayanıklı hale getirerek koruyucu bir işlev gösterirken; düşük benlik saygısı stres faktörleri ile karşılaşıldığı

durumlarda kişi için önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır. (akt., Corning, 2002: 118). Örneğin ergenlik dönemindeki kızlardan veri toplanarak yapılan bir çalışmada negatif yaşam olayları ve psikolojik semptomları arasındaki ilişkinin düşük benlik saygısı olan ergenlik dönemindeki kızlarda, yüksek benlik saygısı olan kızlara kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır (Kliwer ve Sandler, 1992; akt., Moradi ve Subich, 2004: 51).

İnsanların ayrımcılık deneyimlerinden nasıl etkilenecekleri sahip oldukları benlik saygısı düzeylerine göre değişmektedir (Schmitt ve ark., 2014: 924-925). Lazarus ve Folkman'ın (1984) stresle baş etmede etkileşimli modeline göre benlik saygısı, ayrımcılık ve stres deneyimi arasındaki ilişkide moderatör işlevi görebilir. Etkileşimli modele göre, benlik saygısı bir olayın stresli olup olmadığına karar verme aşamasında moderatör işlevi gören bir değişken olarak ele alınıp bireylerin yaşadıkları stres düzeyinin artmasına ya da azalmasına yol açabilir (akt., Cassidy ve ark., 2004: 4). Szymanski (2009: 142) gay ve biseksüel erkeklerin ne sıklıkta ayrımcılık olayları ile karşılaştıkları ile psikolojik stres düzeyleri arasındaki ilişkide benlik saygısının önemli rolü olduğunu göstermiştir. Benlik saygısı yüksek olan gey ve biseksüel erkeklerde yakın zamanda ayrımcılık olayına ne sıklıkta maruz kalmış oldukları psikolojik stres düzeyini yordamazken; benlik saygısı düşük gey ve biseksüel erkeklerde yakın zamandan yaşanan ayrımcılık olaylarının sıklığının psikolojik stresi anlamlı derecede yordadığı görülmüştür.

Cinsiyete dayalı ayrımcılığın hedefi olan bireyler için bu durumun stres verici olduğu oldukça açıktır. Benlik saygısı diğer stres faktörlerinde olduğu gibi algılanan cinsiyetçilik ve bireyin iyi olma hali arasındaki ilişkide önemli rol oynamaktadır (Schmitt ve ark., 2014: 921). Corning (2002: 123) algılanan cinsiyet eşitsizliği ve depresyon arasındaki ilişkinin benlik saygısı düzeyi düşük kadınlarda, benlik saygısı yüksek kadınlara göre daha güçlü olduğunu bulgulamışlardır. Moradi ve Subich (2004: 53) ise algılanan cinsiyet ayrımcılığı ve stres arasındaki ilişkide benlik saygısının önemli bir rolü olduğunu ileri sürmektedir. Araştırmacılar algılanan cinsiyetçi olaylar ve stres arasındaki ilişkinin benlik saygısı düşük kadınlarda anlamlı ve pozitif ilişkili olduğunu, benlik saygısı yüksek kişilerde ise anlamlı olmadığını bulgulamışlardır. Moradi ve Subich'in bu duruma getirdikleri açıklamaya göre benliğine değer veren kadınlar olumsuz yaşam olayları ile daha güçlü bir şekilde baş edebilirken ve

benlikdeğeri hakkında olumsuz düşüncelere sahip kadınlar cinsiyetçilik gibi durumlardan daha olumsuz etkilenmektedir. Genel olarak çalışmalarda benlik saygısının bireylerin ayrımcılık durumlarında nasıl tepki vereceğini belirleyen faktörlerden biri olduğu görülmektedir.

1.4.1.2. Cinsiyetçiliğin Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisi

Bazı çalışmalarda kişilerin benlik saygısı düzeyleri onların yaşadıkları olaylara ne tepkivereceklerini belirleyen bir özellik olarak değil, buyuşanan olayların etkisiyle değışime uğrayabilecek bir özellik olarak incelenmektedir.

Morse ve Gergen (1970: 148) durumsal faktörlerin, kişilerin benlik saygısı üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu araştırmada bir iş görüşmesinde bulunan katılımcıların benlik saygısı düzeylerinin aynı odada iş görüşmesi için bekleyen başka bir kişinin özelliklerinden etkilendiğı görülmüştür. Bu araştırmada kendine güvenen, iyi giyimli ve iyi görünömlü biri ile karşılaşan katılımcıların benlik saygısında düşüş görüldüğü; düzensiz ve kötü giyimli kişi ile karşılaşan katılımcıların benlik saygısında ise artış görüldüğü bulgulanmıştır. Bu araştırma sonucunda görüldüğü gibi benlik saygısı durağan bir özellik olmak yerine, durumsal faktörlerden etkilenen dinamik bir özelliktir.

Lazarus ve Folkman'ın (1994) stresle baş etmede etkileşimli modeline göre karşılaştığı bir olayı stresli olarak değerlendiren bir birey, kişinin benlik imajının tehlikede olduğu algısına sahip olacaktır. Bu tehdit ise bireyin benlik saygısını etkileyerek psikolojik stres düzeyinde farklılaşmaya yol açabilir. Yani yaşanan ayrımcılık olaylarının stresli olarak değerlendirilmesi kişilerin benlik saygısı düzeyini etkileyebilir. Böylece ayrımcılığa maruz kalmak ile psikolojik stres düzeyi arasındaki ilişkide benlik saygısının aracı işlevi gösterdiği ileri sürölmektedir (akt.,Cassidy ve ark., 2004: 4).

Swim ve arkadaşları (2001: 31) katılımcılardan günlük tutmalarını istedikleri ve bu günlüklerdeki bildirimleri veri olarak kullandıkları bir dizi çalışmayoluyla kişiler arası ilişkilerde yaşanan cinsiyet ayrımcılığını bu tutumlara hedef olan kişinin perspektifinden incelemiştir. Araştırmacılar, katılımcılardan iki hafta boyunca kendilerinin ya da başka kadınların cinsiyetleri yüzünden farklı davranıldığı durumları ve bu olaylar karşısında duygularını kaydetmelerini istemişlerdir. İfade edilen cinsiyetçi olay sayısının öfke, anksiyete,

öz saygı düzeylerini yordadığı bulgulanmıştır. Daha çok cinsiyetçi olay bildirmenin daha yüksek öfke ve depresyon düzeyi ve daha düşük benlik saygısı ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca, cinsiyetçilik deneyimlerinin kadınların öfke ve depresyon düzeylerini arttırıp, benlik saygısı düzeyini düşürerek psikolojik iyi olma hallerini olumsuz etkilediği bulgulanmıştır.

Ayrımcılığın hedefi olmanın yol açtığı önemli bir sonuç atıf (yükleme) belirsizliği deneyimidir. Atıf belirsizliği dezavantajlı grup üyelerinin yaşadıkları deneyimlerin bizzat kendilerinden mi, yoksa dezavantajlı gruba üye olmalarından mı kaynaklandığını anlamada yaşadıkları güçluktur (Crocker ve Major, 1989: 612). Crocker ve Major (1989: 611) dezavantajlı grup üyeleri ve avantajlı grup üyelerinin benlik saygısı düzeylerinin genelde birbirinden farklı olmadığını ifade etmektedir. Atıf belirsizliğinin birçok durumda dezavantajlı grup üyelerine zararlı sonuçları olmasının yanında, bu olgunun olumsuz durumlarla karşılaşıldığında bu bireylerin benlik saygısını koruyucu işlevi de bulunmaktadır. Araştırmacılara göre, dezavantajlı grup üyeleri kendilerine yönelik olumsuz tutum ve davranışları, gruplarını hedef alan ayrımcılığa yükleyebilirler; böylece bu olumsuzlukları daha içsel ve kalıcı özelliklere atfetmekten kaçabilirler ve bu sayede benlik saygılarını koruyabilirler. Dion (1975), bir erkek değerlendirici tarafından kendilerine sunulan negatif değerlendirme sonucunda ayrımcılığa hedef olduklarını düşünen kadınların, aynı değerlendirmeye maruz kaldıkları halde herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmadığını düşünen kadınlara kıyasla daha yüksek benlik saygısına sahip olduklarını bulgulanmıştır (akt., Crocker ve Major, 1989: 613). Crocker ve Major (1989: 612), daha açık şekilde ortaya konan ve daha yaygın olarak algılanan ayrımcılığın karşı tarafın ayrımcılığına kolayca atfedileceğini ve böylece benlik saygısının korunmasına daha kolay katkı sağlayacağını ileri sürmektedir.

1.4.2. Grupla Özdeşleşme

Grupla özdeşleşme düzeyi bireyin ayrımcılık durumlarında nasıl bir tepki vereceğini belirleyen önemli faktörlerdendir. Literatürde bireylerin grupla özdeşleşme düzeyinin ayrımcılık durumlarında verdikleri tepki ile ilişkisini incelemek adına yapılmış birçok çalışma ve bu ilişkiyi açıklamak adına getirilmiş birçok açıklama mevcuttur. Örneğin, McCoy ve Major (2003: 1005) iç grupla özdeşleşme düzeyindeki bireysel farklılıkların kişinin sosyal benliğini tehdit eden önyargılara nasıl tepki vereceğinde belirleyici bir faktör olabileceğini

ileri sürmektedir. Araştırmacılar önyargıya maruz kalmanın öz saygı ve depresif duygular gibi öz değerlendirme ile ilgili duygular üzerindeki etkisinde grupla özdeşleşme düzeyinin önemli rolü olduğunu ileri sürmüşlerdir. McCoy ve Major (2003: 1011) araştırmalarında cinsiyetçi olarak tanımladıkları bir erkek tarafından olumsuz değerlendirilen cinsiyet özdeşleşme düzeyi düşük kadınların, yüksek cinsiyetçilik özdeşleşmesine sahip kadınlara göre daha düşük depresif duygular ve daha yüksek öz saygı bildirdiklerini bulgulamışlardır. Yüksek cinsiyet özdeşleşmesine sahip kadınlarda ise karşı tarafın cinsiyetçi olduğunu bilmek öz saygı ve depresif duyguların azalmasını önleyememiştir. Yani yüksek cinsiyet özdeşleşmesine sahip kadınlara gruplarına yönelik bir saldırıyı benliklerine karşı tehlike olarak deneyimlemektedir.

Eliezer, Major ve Mendes (2010: 162) bireylerin cinsiyetçilikle karşılaşmasının sağlık üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada cinsiyet özdeşleşmesinin rolünü incelemişlerdir. Analizler sonucunda yüksek ya da düşük cinsiyet özdeşleşmesi düzeyine sahip olması fark etmeksizin, cinsiyetçiliğin yaygın olduğuna yönelik bilgi verilen kadınların cinsiyetçiliğin nadir olduğu bilgisini alan ve kontrol koşulunda bulunan kadınlara oranla daha yüksek vasküler tepkiler verdiği görülmüştür. Fakat yüksek cinsiyet özdeşleşmesi düzeyine sahip kadınların yaygın cinsiyetçilik koşulunda vasküler sistemin normale dönmesi daha uzun sürmüş ve bu kadınlar daha yüksek seviyede kaygı bildirmişlerdir. Bu bulgular cinsiyetçiliği algılama eğiliminin cinsiyetçilik deneyiminin etkisinde önemli bir değişken olduğunu ve yüksek cinsiyet özdeşleşmesinin normal fiziksel duruma dönme üzerinde olumsuz etkisi olduğunu işaret etmektedir.

Kadınların cinsiyet grupları ile özdeşleşme düzeyinin, cinsiyetçilik durumları ile karşılaşma durumlarında verdikleri tepki üzerindeki etkinin incelendiği çalışmalarda kullanılan bir kavram “kalıpyargı tehdidi”dir. Grupla özdeşleşme düzeyi ise kişilerin kalıpyargı tehdidine karşı daha dayanıklılık düzeyini etkileyen psikolojik değişkenlerden bir tanesidir (Schmader, 2002: 195). Schmader, (2002: 197-198), kalıpyargı tehdidinin performans üzerindeki etkisinin cinsiyet özdeşleşmesi yüksek ve düşük katılımcılar üzerindeki etkisinin birbirinden farklılaştığını bulgulamıştır. Sonuçlara göre cinsiyet özdeşleşmesi yüksek kadınlar matematik performanslarının erkeklerle kıyaslanacağı bilgisini aldığı, yani cinsiyet kimliğinin öne çıkarıldığı koşulda erkeklerden düşük performans göstermişlerdir. Cinsiyet

özdeşleşme düzeyi düşük olan kadınların cinsiyet kimliğinin öne çıkarıldığı koşuldaki performansı ile erkeklerin matematik performansı arasında fark yoktur. Cinsiyet kimliğinin ön plana çıkmadığı, bireysel performansların değerlendirildiği koşulda ise cinsiyet özdeşleşme düzeyi fark etmeksizin kadın ve erkeklerin performansı arasında farklılık bulunmamıştır.

Araştırma sonuçları genel olarak cinsiyet kimliğinin ön plana çıkarılması durumlarında cinsiyet özdeşleşmesi düzeyiyüksek olan kadınların daha olumsuz etkilendiğini göstermektedir (Eliezer, Major ve Mendes, 2010: 162; Schmader, 2002: 197-198). Fakat cinsiyetle özdeşleşme düzeyinin yüksek olmasının cinsiyetçilik durumlarında kadınlara dayanıklılık sağladığını gösteren çalışmalar da mevcuttur (Dardenne ve ark., 2007: 773). Dardenne, Dumont ve Bollier (2007: 773) korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmanın kadınların bilişsel performansları ve kendileri hakkında olumsuz düşünceleri kapılmaları üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmada bu etkilerin kadınların cinsiyet özdeşleşmesi düzeylerine göre değiştiğini göstermişlerdir. Şöyle ki, cinsiyetçiliğe maruz bırakılan kadınlardan cinsiyet özdeşleşmesi yüksek olanlar, düşük olanlara kıyasla performanslarını düşürücü olumsuz düşüncelere (kendinden şüphe etme ve kendini kötü hissetme gibi) daha az kapılmışlardır –fakat yalnızca uğradıkları cinsiyetçiliğin düşmanca cinsiyetçilik olması koşulunda. Kadınların korumacı cinsiyetçiliğe maruz kaldıkları koşulda ise, cinsiyet özdeşleşmesi düzeyleri yüksek de olsa düşük de olsa, kadınlar olumsuz düşüncelere kapılmışlardır. Ayrıca düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınların bilişsel performansı incelendiğinde cinsiyet özdeşleşmesi düşük olanların yüksek olanlara kıyasla daha kötü bir performans sergilediği görülmüştür. Oysa, korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınların bilişsel performansı, cinsiyet özdeşleşmesi düşük ve yüksek olanlarda eş düzeydedir.

Bu tezin hem birinci hem de ikinci çalışmasında cinsiyet grubu ile özdeşleşmenin cinsiyetçilikle karşılaşma durumlarında etkisi ile ilgili literatürde var olan farklı araştırma sonuçlarından hangisinin bu çalışmada geçerli olduğu incelenecektir.

II. BÖLÜM

2. BİRİNCİ ÇALIŞMA

2.1. BİRİNCİ ÇALIŞMA KURAMSAL ÇERÇEVE

Birinci çalışmanın ana amacı korumacı ve düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşmanın kadınların sözel ve sayısal test performansları üzerindeki etkisini araştırmaktır. Ayrıca bu çalışma kapsamında cinsiyetçiliğin performans üzerindeki etkisinde rolü olabileceği düşünüldüğünden katılımcıların, Sistemi Meşrulaştırma Kuramının sunduğu başlıca kavramlardan olan, sistemi meşrulaştırma eğilimleri ele alınmıştır.

2.1.1. Sistemi Meşrulaştırma Kuramı

Dünyanın her yerinde mevcut sağlık, ekonomik, eğitim gibi kaynakların büyük kısmı azınlık kentli grupları tarafından tüketilmektedir. Fakat bireylerin toplumdaki bu eşitsizlikleri tolere etmesi ve meşrulaştırması (eşitsizlikleri adil ve kaçınılmaz görmesi) sayesinde (Jost ve Hunyady, 2002: 112) bu sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, statüko ve hiyerarşik düzenlemeye herhangi bir tehdit oluşturmamaktadır. Sistemi Meşrulaştırma Kuramı bireylerinnasıl olup da mevcut sistemlerin adilliğine, meşruluğuna ve eşitsizliklerin gerekliliğine inandıklarını açıklamaçabasındadır.

2.1.1.1. Meşrulaştırma Eğilimleri

Sistemi Meşrulaştırma Kuramına göre insanlar, şu üçünü meşru görme eğilimindedirler: kendi egolarını, kendi gruplarını ve var olan sistemi. *Egoyu meşrulaştırma* bireylerin olumlu bir benlik imgesi kazanıp sürdürmek üzere kendi davranışlarını haklı gören değerlendirmeler yapma eğiliminde olmalarıdır. *Grubu meşrulaştırma eğilimleri* bireylerin üyesi oldukları grubu ve o grubun eylemlerini meşrulaştırma eğiliminde olmalarıdır. *Sistemi meşrulaştırma* ise bireyin egosunun ve ait olduğu grubun ötesinde, daha genel olarak, mevcut sosyal düzenlemenin, sistemin ve statükonun adil, doğal, arzu edilir ve meşru görülmesi eğilimi olarak ifade edilir (Jost ve Banaji, 1994: 3-11). Bu eğilim kişilerin var olan sistemi her ne pahasına olursa olsun –örneğin, yoksulluk veya adaletsizlik pahasına- sürdürme ve

savunma eğiliminde olmalarıdır. Bireyler, kendilerinin ve ötekilerin sistem içindeki rollerini meşrulaştıran kalıpyargılar geliştirirler.

2.1.1.2. Sistemi Meşrulaştırma Kuramının İçerdiği Başlıca Kavramlar

Kuramın burada tanıtılacak olan önemli kavramları şunlardır: iç grup ve dış grup yanlılığı ve baskılanmış hak etmişlik. *İç grup yanlılığı* bireylerin bağlı oldukları sosyal grubu diğer gruplardan daha olumlu algılama eğilimi anlamına gelir iken; *dış grup yanlılığı* kişinin üyesi olmadığı grubu olumlu algılama eğilimi göstermesidir (Jost ve Hunyady, 2002: 120). Sistemi Meşrulaştırma Kuramı'na göre iç grup yanlılığını avantajlı (yüksek sosyal konumda) grupların üyeleri daha çok sergilerken, dış grup yanlılığını sadece dezavantajlı (düşük sosyal konumda) grupların üyeleri sergiler. *Baskılanmış hak etmişlik duygusu* ise kişilerin sergiledikleri çaba karşısında diğer gruplara oranla daha az kazanç hak ettikleri algısı olarak tanımlanabilir. Dezavantajlı gruplarda bireyler iç grupları ile ilgili negatif kalıpyargılara sahiptirler, dış grup yanlılığı gösterirler ve baskılanmış hak edilmişlik hissederler. Tüm bunlar yoluyla sistemdeki eşitsizliği içselleştirirler (Jost ve Hunyady, 2002: 121).

2.1.1.3. Sistemi Meşrulaştırma Kuramının Başlıca Varsayımları

Sistemi Meşrulaştırma Kuramına göre üç farklı meşrulaştırma eğilimi bazı durumlarda birbirleri ile çelişebilmektedir. Egoyu, grubu ve sistemi meşrulaştırma eğilimleri avantajlı grup üyelerinde birbirleriyle uyum içinde iken, dezavantajlı gruplarda birbirleriyle çatışabilir. Toplumsal sistemin adil ve meşru görülmesi düşük sosyal konumda olan grup üyelerinin ego ve grup meşrulaştırma eğilimleri ile çelişebilmektedir. Düşük konumdaki grubun üyelerinin egoyu ve grubu meşrulaştırma güdülerinin sistemi meşrulaştırma güdüsünden yüksek olması ise bireylerin toplumsal eyleme yönelmesine neden olmaktadır (Jost ve Hunyady, 2002: 122).

Kuram ayrıca bireyler bazı durumlarda kendi aleyhlerine olsa da içinde buldukları sistemi meşrulaştırma eğilimi göstereceğini ileri sürmektedir (Jost ve Hunyady, 2005: 120). Bireyin ve grubun dezavantajına olmasına rağmen kişilerin sistemi meşrulaştırma eğilimine sahip olmalarının nedeni ise bu eğilimlerin grup üyelerinin kaygı, suçluluk, uyumsuzluk ve belirsizlik düzeyleri üzerinde yatıştırıcı etkisi (palliative function) bulunmasıdır (Jost ve Hunyady, 2002: 145). Gruplar arasındaki eşitsizliği meşrulaştıran inançlar bireylerin iyi olma

halinin ve yaşam tatmininin artmasına ve negatif duygu durumunun azalmasına yardımcı olmaktadır (Jost ve Hunyady, 2002: 120).

Sistemi meşrulaştırma eğilimi yüksek olan bireyler toplumdaki eşitsiz düzenlemeleri açıklamaya izin veren düşünceleri benimsemektedir. Bu bireyler diğer kişilere oranla dezavantajlı konumdaki gruplara daha az yardım sağlamakta ve konumundan şikayetçi olan dezavantajlı grup üyeleri ile karşılaştıklarında olumsuz tepki vermektedir (Delacollette ve ark., 2013: 296-298).

2.1.1.4. Tamamlayıcı Olan/Olmayan Kalıpyargılar

Sistemi Meşrulaştırma Kuramına göre, bazı grupların her açıdan avantajlı, diğer bazı gruplarınsa her açıdan dezavantajlı olmasındansa her grubun hem avantajlı hem de dezavantajlı olduğu alanların bulunduğu inanılması sistemin adil ve meşru görülmesini kolaylaştırır. Kay ve Jost (2003: 823) “fakirler zenginlere göre daha mutlu ve daha dürüsttür” gibi tamamlayıcı (biri olumlu diğer olumsuz) kalıpyargılara maruz kalmanın sistemin meşru görme eğilimi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre “fakir ama mutlu”, “fakir ama dürüst”, “zengin ama mutsuz” ve “zengin ama dürüst değil” gibi tamamlayıcı kalıpyargılara maruz kalanların tamamlayıcı olmayan kalıpyargılara (“zengin ve mutlu”, “fakir ve mutsuz” gibi) maruz kalanlara oranla sistemi daha fazla adil ve meşru buldukları görülmüştür. Tamamlayıcı olmayan kalıpyargılara maruz kalmak (zenginler fakirlerden daha mutlu ve daha dürüsttür) ise bireylerin kelime tanıma testinde adalet sistemi ile ilgili kelimelere daha hızlı tepki vermelerine neden olmuştur. Katılımcıların adaletle ilgili kelimelere daha hızlı yanıt vermesi “zenginler fakirlerden daha mutludur” gibi tamamlayıcı olmayan kalıpyargılara maruz kalmanın adalet sistemini aktive ettiğini göstermektedir. Bunun nedeni ise bu kalıpyargılar toplumda sonuçların adil bir şekilde dağıldığı inancını tehdit etmesidir. Bireyler, avantajlı ve dezavantajlı grupları tamamlayıcı (bir olumlu ve bir olumsuz) kalıpyargılarla algılamayıp tamamlayıcı olmayan (avantajlı grupları çifte olumlu, dezavantajlı grupları çifte olumsuz) kalıpyargılarla algıladıkları takdirde sistemin meşruluğu algısı tehlikeye düşer (Kay ve Jost; 2003: 823).

2.1.1.5. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik ve Sistemi Meşrulaştırma

Düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik geleneksel cinsiyet rollerinin ve kadın erkek eşitsizliğinin sürdürülmesine ve meşrulaştırılmasına katkı sağlayan birbirini tamamlayıcı ideolojilerdir. Sistemi Meşrulaştırma Kuramı'nın sistemi meşrulaştırmaya yarayan kalıpyargıların hem avantajlı hem de dezavantajlı gruplarca benimsendiği öngörüsüne uygun olarak, düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik hem erkekler (avantajlı grup) hem de kadınlar (dezavantajlı grup) tarafından desteklenir. (Glick ve ark., 2000: 768). Erkeklerin cinsiyetçi tutumlara sahip olmasından şaşılacak bir nokta yoktur; zira bu tutumlar yüksek statülerini ve ayrıcalıklı konumlarını korumalarını sağlar. Fakat kadınların cinsiyetçi tutumlara sahip olması kendilerinin dezavantajlı pozisyonlarını adil olarak algılamalarına ve cinsiyet eşitsizliğinin sürdürülmesine sebep olduğundan ilk bakışta şaşırtıcı gibi görünmektedir. Ancak dezavantajlı grupların sistemdeki eşitsizliği hangi mekanizmalar yoluyla içselleştirdikleri (dış grup yanlılığı ve baskılanmış hak edilmişlik gibi) ve bunun dezavantajlı grup üyelerine ne sağladığı (yatıştırıcı etki gibi) hakkında Sistemi Meşrulaştırma Kuramı'nın sunduğu açıklamalar kadınların nasıl olup da cinsiyetçi olabildiklerini anlamamızı sağlar.

2.1.1.5.1. Tamamlayıcı Kalıpyargılar ve Cinsiyetçilik

Tamamlayıcı kalıpyargıların sistemi meşrulaştırmaya etkisi, kadın-erkek eşitsizliği bağlamında da incelenmiştir. Etkinlik odaklı (agentic) kalıpyargılar (güçlü, bağımsız, yeterli ve hedef odaklı olmak gibi) erkeklere yakıştırılırken, ilişkisel (communal) kalıpyargılar (duygusal ve sosyal olmak gibi) kadınlara yakıştırılır (Eagly ve Steffen, 1984: 736). Kadınlık ve erkeklik ile ilgili kalıpyargılarda her iki tarafın da güçlü olduğu alanlar vardır ve bir tarafın eksikliği diğeri tarafından karşılanmaktadır. Cinsiyetlerle ilgili kalıpyargılar bu yüzden birbirini tamamlayıcı işlev görmekte ve sistemi meşrulaştırmaya hizmet etmektedir (Jost ve Kay, 2005: 499). Korumacı cinsiyetçilik kadın ve erkeklerin tamamlayıcı cinsiyet rollerine sahip olduğunu belirterek kadın ve erkeklere pozitif sosyal kimlik belirlemektedir. Bu tamamlayıcı farklılıkların meşru olarak algılanması sonuç olarak cinsiyet eşitsizliğinin ve toplumsal yapının adil olduğu duygusunu artırır (Connely ve Heesacker, 2012: 438-439).

2.1.1.5.2. Korumacı Cinsiyetçilik ve Sistemi Meşrulaştırma

Korumacı tutumlar gruplar arası (kadın-erkek) eşitsizliklerin sürmesine yol açan sistemi meşrulaştırma ideolojilerindedir (Delacollette ve ark., 2013: 298). Korumacı cinsiyetçilikte kadınların saf ve sevecen oldukları ifade edilirken zayıf ve korunması gereken kişiler oldukları da örtük biçimde belirtilir; bu şekilde kadınların davranışlarının erkeklerin kontrolü altında olması meşrulaştırılmaktadır (Connely ve Heesacker, 2012: 433-434). Kadınların erkekler tarafından sevimli ve korunmaları gerektiği yönündeki düşünceler politik, sosyal ve ekonomik alanlarda cinsiyet eşitsizliğinin meşru görmelerine zemin hazırlamaktadır (Sibley, Overall ve Duckitt, 2007: 751).

Korumacı cinsiyetçilik bireylerde sistemi meşrulaştırma eğilimlerini birkaç mekanizma yoluyla arttırabilir. Birincisi korumacı tutumlar cinsiyet eşitsizliğine makul gerekçeler sunarak toplumun adil bir düzende kurulduğu inancını arttırabilir. Böylece kadın ve erkeklerin farklı görevlerde daha başarılı olduğu ve durumun meşru olduğu düşünülür. İkincisi korumacı cinsiyetçilik hem kadınlara hem de erkeklere olumlu bir sosyal kimlik sunarak sistemi meşrulaştırmayı arttırabilir. Kadınlarda iyilik, sevecenlik erkeklerde ise güç gibi her cinsiyetin kendine has olumlu özellikleri bulunmaktadır. Son olarak korumacı tutumlar cinsiyetler için tamamlayıcı fakat eşit vurgusu yaparak sistemi meşrulaştırma eğilimlerini arttırabilir (Connely ve Heesacker, 2012: 433).

Geleneksel cinsiyet rollerini kabul eden ve bu rollere uygun davranan kadınlar korumacı cinsiyetçi tutumları birer ödül gibi algılasalar da, aslında bu tutumlar cinsiyetler arası eşitsizliğin sürmesine yardımcı olmaktadır. Kadınların birçok alanda sınırlandırılması korumacı tutumlarla meşrulaştırılmaktadır. Örneğin, bir erkeğin, eşinin finansal sorumluluğunu üstlenirken iş yaşamının kadınlar için çok stresli olabildiği ve eşini bu stresten korumak istediği gerekçesini kullanması (“kadınlar hassastır, narindir; bu özelliklerinden ötürü stresle baş etmek kadınlar için zordur” anlayışı), hiçbir gerekçe sunmadan ya da düşmanca şekilde (“kadınlar daha az yeteneklidir” anlayışı) aynı tutumu sergilemesine göre kadınları itaat ve uyuma yönlendirmede daha etkili olabilmektedir (Moya, Glick, Exposito ve Hart, 2007:1421).

Glick ve arkadaşları (2000: 770) kadınların korumacı cinsiyetçilik düzeylerinin ülkeden ülkeye değiştiğini, hatta bazı ülkelerde erkeklerden yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir. Sibley, Overall ve Duckitt (2007: 748) ise kadınların korumacı cinsiyetçi tutumları benimsemelerinin, ilerleyen zamanlarda düşmanca cinsiyetçi tutumları benimsemelerine zemin hazırladığını göstermiştir. Sibley ve arkadaşlarının yaptığı boylamsal çalışmanın sonucuna göre, kadınların sahip oldukları korumacı cinsiyetçiliği benimseme düzeyinin, bu kadınların altı ay ve bir yıl sonrasında düşmanca cinsiyetçi tutumlarındaki artış düzeyini yordadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, kadınların korumacı cinsiyetçiliği onaylaması daha düşmanca formda olan cinsiyetçiliğe karşı daha az dirençli hale gelmelerine neden olmaktadır (Sibley, Overall ve Duckitt, 2007: 751).

Kadınların korumacı cinsiyetçi tutumları benimsemelerinin yol açtığı sonuçlarla ilişkili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Örneğin, Abrams ve arkadaşları (2003: 121) tanınmış tecavüzüne uğrayan kadınları suçlama eğiliminin korumacı cinsiyetçilik eğilimi yüksek olan kişilerde, düşmanca cinsiyetçiliği yüksek olanlara ve cinsiyetçi olmayanlara oranla daha yüksek olduğunu göstermiştir. Böyle bir olayın ardından kurbanın olaydaki sorumluluğunun vurgulanması sistemi meşrulaştırılması yoluyla mümkün olmaktadır. Böylece korumacı cinsiyetçilik kadınların maruz kaldığı cinsel şiddeti meşrulaştırmaktadır.

Korumacı cinsiyetçiliğe sahip olmak kadınlarda cinsiyetçi tutumların iş hayatında, sosyal yaşamda, evlilik sürecinde dayattığı sınırlamaları daha kolay kabullenmeye sebep olmaktadır. Moya ve arkadaşlarının (2007: 1421) araştırma sonucuna göre kadınların araba kullanması ile kısıtlamalar gibi konulardaki romantik partnerden gelen korumacı sınırlandırmalar, korumacı cinsiyetçilik düzeyi yüksek olan kadınlar tarafından daha olumlu karşılanmaktadır. Bu kadınlar bağımsızlıklarına engel olan cinsiyetçi kısıtlamaları erkekler tarafından korunmak için kabul etmektedirler. Korumacı cinsiyetçilik böylece cinsiyetler arası eşitsizliğin meşru algılanmasına ve sürdürülmesine katkı sağlamaktadır.

Özetle, korumacı cinsiyetçilik, kimi zaman masum gibi algılanabilmektedir. Fakat yukarıda bahsedilen araştırma bulgularında görüldüğü gibi kadınların korumacı cinsiyetçiliği benimsemeleri var olan cinsiyet eşitsizliğinin ve kadınların dezavantajlı konumlarının

meşrulaştırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle korumacı cinsiyetçilik kadınlar açısından sinsi bir tehlike arz etmektedir.

2.1.1.5.2.1. Bireyler Neden Korumacı Cinsiyetçi Tutumlara Sahiptir: Sistemi Meşrulaştırma Bakış Açısından Sunulan Açıklamalar

Erkekler ve kadınların korumacı cinsiyetçi tutumları benimsemekten kazançları farklı farklıdır. Korumacı cinsiyetçilik erkeklerin yüksek statülerini korumalarına yardım eder, kendilerini hem güçlü hem de iyi olarak tanımlamalarını sağlar, böylelikle erkeklerin kendileri hakkında olumlu bir imaj çizmeleri mümkün olur. Korumacı cinsiyetçilik aracılığıyla erkekler, yardıma ihtiyacı olan kadınlarının ihtiyaçlarını karşılamak için kendi gereksinimlerinden vazgeçen, onları koruyan olumlu bir kimliğe sahip olurlar. Daha fazla sorumluluk alan ve kadınlar uğruna birçok fedakârlık yapan erkeklerin rolleri ve konumu böylece meşrulaştırılmış olur (Glick ve Fiske, 2001: 111). Korumacı cinsiyetçilik sonucunda sistemin meşrulaştırılması ile oluşan meşruiyet duygusu erkeklerde hak edilmemiş gücün vereceği suçluluğun ortadan kaldırmasına yol açmaktadır (Jost ve Hunyady, 2005: 262). Korumacı cinsiyetçilik tamamlayıcı özelliklere vurgu yaptığı için erkeklerde sistemin adil olduğu inancını arttırarak yaşam tatmininin yükselmesinde rol oynamaktadır (Connely ve Heesacker, 2012: 434).

Korumacı tutumlar sadece erkekler tarafından değil aynı zamanda kadınlar tarafından da desteklenmektedir. Glick ve arkadaşlarının (2000: 768) kültürler arası karşılaştırmalı araştırmasının sonucuna göre ülkelerin neredeyse yarısında (Türkiye, Belçika, Şili, Kolombiya, İngiltere, Almanya, İtalya, Japonya ve Portekiz) kadınların korumacı cinsiyetçilik düzeyleri erkekler kadar yüksek iken, dört ülkede (Botsvana, Küba, Nijerya ve Güney Afrika) bu düzey erkeklerden daha yüksektir.

Korumacı cinsiyetçiliğin kadınlar üzerinde birçok olumsuz etkisi olmasına rağmen neden kadınların korumacı cinsiyetçilik düzeyi birçok ülkede erkekler kadar yüksektir? Kadınların kendi aleyhlerine sonuçlar veren korumacı tutumlara sahip olmalarının birkaç açıklaması bulunmaktadır. Burada üç açıklamadan bahsedilecektir: Korumacı cinsiyetçilik kadınların kaygı, belirsizlik gibi olumsuz duygularını yatıştırdığından ötürü kadınlarca benimsenebilir; yaşadıkları çevrenin kendilerine düşman olduğunu hisseden kadınlar, düşmanlıktan korunmak için korumacı cinsiyetçiliği tercih edebilirler; ve bazen kadınlar

korumacı cinsiyetçiliği avantaj olarak algılayıp kadın-erkek eşitsizliğini meşrulaştırıcı yönünü ya fark etmezler ya da bu avantajların, kadın olmanın bazı dezavantajlarını telafi ettiğini düşünerek korumacı cinsiyetçiliği benimseyebilirler.

Öncelikle, Sistemi Meşrulaştırma Kuramına göre korumacı cinsiyetçilik gibi statükoyu meşrulaştırıcı tutumların dezavantajlı grup üyeleri olan kadınlar üzerinde kaygı, suçluluk, uyumsuzluk ve belirsizlik düzeylerini azaltıcı etkisi vardır (Jost ve Hunyady, 2002: 145). Korumacı cinsiyetçilik sonucunda sistemin meşrulaştırılması ile oluşan meşruiyet duygusu kadınlarda adaletsiz bir toplumun oluşturacağı hayal kırıklığını azaltma yoluyla yaşam tatminini arttırabilir (Jost ve Hunyady, 2005: 263). Korumacı cinsiyetçilik tamamlayıcı özelliklere vurgu yaptığı için erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da sistemin adil olduğu inancını arttırarak yaşam tatmininin yükselmesinde rol oynamaktadır (Connely ve Heesacker, 2012: 263).

İkinci olarak, Fischer (2006: 410) korumacı cinsiyetçiliğin kadınların düşmanca olarak algıladıkları çevreye karşı kendilerini korumalarını sağlayan bir yanıt olarak görülebileceğini ileri sürmüştür. Fischer'in araştırmasının sonucuna kadınların, erkeklerin kendilerine karşı olumsuz tutumlar sergileyeceğine dair algıya sahip olmaları düşmanca değil ama korumacı tutumları benimsemesine neden olmaktadır. Düşmanca olarak algılanan çevreye karşı korumacı tutumlar sergilemek, olası cezaları ortadan kaldırırken ödüller ile sonuçlanacaktır (Fischer, 2006: 411). Kadınların korumacı cinsiyetçiliği kabul etmesinin bir nedeni bu tutumların erkeklerin düşmanca cinsiyetçi tutumlarından kaçınmak için bir öz savunma görevi görmesidir (Fischer, 2006: 414). Kendilerine, erkeklerin kadınlara karşı olumsuz tutumları olduğu şeklinde sahte bir araştırma bulgusu sunulan kadınlarda korumacı cinsiyetçilik eğiliminin arttığı, ama düşmanca cinsiyetçilik eğiliminin artmadığı görülmüştür (Fischer, 2006: 414). Bu da, kadınlarda korumacı cinsiyetçiliğin işlevinin erkeklerin düşmanca cinsiyetçi tutumlarından korunmak olabileceğine işaret etmektedir.

Kadınların düşmanca cinsiyetçiliğin aksine korumacı cinsiyetçiliği kabul etmelerinin üçüncü bir açıklaması korumacı tutumların sağladığı avantajlardan yararlanmak istemeleri olabilir (Glick ve ark., 2004: 715). Kadınlar için korumacı cinsiyetçiliğin faydaları, düşmanca cinsiyetçilikle yaşadıkları dezavantajlarını dengelemekte ve sistemin adil olduğu inancının

artmasına neden olmaktadır (Jost ve Kay,2005: 506). Korumacı cinsiyetçiliğin önemli özelliklerinden biri olan koruyucu ataerkillik, dominant grubun üyesi olan erkeklerin güçlerini kadınları korumak için kullanacaklarını vurgulamaktadır. Korunmak ve ihtiyaçlarının giderilmesi için erkeklere bağımlı olan kadınların ise erkeklerin avantajlı konumuna itiraz etmesi ve bağımsızlıkları için çabalama ihtimali azdır (Glick ve Fiske, 2001: 111).

2.1.1.5.3. Düşmanca Cinsiyetçilik ve Sistemi Meşrulaştırma

Düşmanca cinsiyetçilik, her üçü de erkek egemen sosyal, politik ve ekonomik yapıyı meşrulaştırmaya ve cinsiyet eşitsizliğini devam ettirmeye hizmet eden üç önemli unsura sahiptir: Baskıcı ataerkillik, cinsiyetler arası yarışmacı farklılaşma ve heteroseksüel düşmanlık (Glick ve Fiske, 1996: 493). Bu unsurlar kadınların güçsüz ve yardıma ihtiyacı olduğunu ifade etmekte ve erkeklerin kadınlar üstündeki tahakkümünü meşru göstermektedir (Glick ve Fiske, 1996: 493-494).

Cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda kadınların düşmanca cinsiyetçi değerlendirmeler yapması sistemi meşrulaştırmanın kabul edilebilir bir formudur. Glick ve arkadaşlarının (2000: 771) araştırmasının sonucunda kadınların korumacı cinsiyetçiliği ne ölçüde benimseyecekleri veya reddedeceklerinin erkeklerin düşmanca cinsiyetçilik düzeyleri ile ilişkili olduğu görülmüştür. Şöyle ki, kadınların korumacı cinsiyetçilik düzeyinin en yüksek olduğu ülkeler aynı zamanda erkeklerin düşmanca cinsiyetçilik düzeyinin de en yüksek olan ülkelerdir. Kadınların korumacı cinsiyetçiliği reddettiği ülkeler ise erkeklerin düşmanca cinsiyetçilik düzeyinin düşük olduğu ülkelerdir. Erkeklerin kadınlara yönelik düşmanca tutumlarının azalması kadınların bu tutumlardan korkmadan korumacı cinsiyetçiliği reddetmesini sağlamaktadır. Erkeklerde düşmanca cinsiyetçilik düzeyinin yüksekliği kadınların korumacı cinsiyetçi tutumları benimsemelerinde; kadınların korumacı tutumları benimsemeleri ise sistemi adil ve meşru görmelerinde etkili olabilir (Glick ve Fiske, 2001: 771).

Düşmanca ve korumacı tutumların sistemi meşrulaştırma ideolojisi olarak ne düzeyde işlev gördüğü kültürel farklılıklar göstermektedir. Özellikle çeşitli ülkelerde kadın-erkek eşitliğinin bir değer olarak ne düzeyde benimsendiğine (cinsiyet ayrımcılığını açıkça uygulamanın ne düzeyde hoş karşılandığına, cinsiyet eşitliğinin ne düzeyde ön planda

olduğuna) bağlı olarak korumacı ve dűşmanca cinsiyetçiliğin sistemi meşrulaştırmadaki rolü ülkeden ülkeye farklılaşır. Napier ve arkadaşlarının (2010: 405) 32 ülkeden toplanan Dünya Deđerler Araştırması verilerini kullandıkları çalışmasında toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırmanın olumsuz duygu durumlarında yatıştırıcı etkisi (palliative effect) incelenmiş ve tamamlayıcı nitelikte (hem dűşmanca hem de korumacı) cinsiyetçilik tutumlarının sistemi meşrulaştırmayı arttırıcı etkisinin tüm ülkelerde değil, sadece cinsiyet eşıtliğinin yüksek olduğu toplumlarda geçerli olduğunu göstermiştir. Şöyle ki, cinsiyet eşıtliğinin görelî yüksek olduğu toplumlarda tamamlayıcı kalıpyargılara sahip olan bireylerin, sadece dűşmanca cinsiyetçilik tutumlarına sahip olanlara göre daha yüksek yaşam tatminine sahip oldukları; cinsiyet eşıtsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda ise tamamlayıcı ya da sadece dűşmanca cinsiyetçilik eğilim gösterenlerin yaşam tatmini arasında fark bulunmadığı görülmüştür.

2.1.1.5.4. Çelişik Duygulu Cinsiyetçiliğe Maruz Kalma ve Sistemi Meşrulaştırma

Jost ve Kay'a (2005: 506) katılımcıların sistemi meşrulaştırma eğilimleri (genel sistemi meşrulaştırma ve toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma) üzerinde onları tamamlayıcı cinsiyet kalıpyargılarına (ilk deneyde etkinlik odaklı ve ilişkişel etkisini, ikinci deneyde ise korumacı ve dűşmanca cinsiyetçi kalıpyargılara) maruz bırakmanın etkisini incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre kadınlar ve erkekler hakkında ne tür kalıpyargılar kullanacakları ile ilgili katılımcılara seçme şansı verildiğinde, kadınların erkeklere göre daha ilişkişel, erkeklerin ise daha etkinlik odaklı olarak değerlendirildiği görülmüştür. Maruz kalınan kalıpyargıların sistemi meşrulaştırma eğilimleri üzerindeki etkisinin kadın ve erkeklerde farklı şekilde ortaya çıktığı görülmüştür. Erkeklerin hangi kalıpyargılara maruz kaldıkları fark etmeksizin sistemi meşru algıladığı; kadınların sistemi meşrulaştırma eğilimlerinin ne tür kalıpyargılara maruz kaldıklarına göre değiştii bulunmuştur. Şöyle ki, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma eğilimleri ilişkişel kalıpyargılara maruz kalan kadınlarda diğer koşullardakilere göre (sadece etkinlik odaklı kalıpyargılara maruz kalanlar, hem ilişkişel hem etkinlik odaklı kalıpyargılara maruz kalanlar ve kontrol koşulundakiler) daha yüksektir. Ayrıca, korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınlarda genel sistemi meşrulaştırma eğilimi diğer koşullardaki kadınlardan (dűşmanca cinsiyetçiliğe, hem dűşmanca hem korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalan ve kontrol koşulu olarak cinsiyet kalıpyargıları ile

ilgisiz özelliklere maruz kalanlar) daha yüksek iken erkeklerin maruz kaldıkları kalıpyargıların sistemi meşrulaştırma eğilimi üstünde etkisi olmadığı görülmüştür. İkinci olarak, korumacı ve tamamlayıcı kalıpyargıların aktivasyonunun kadınlarda sadece cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimini değil toplumun genel olarak adil olduğu inancını arttırdığı görülmüştür. Düşmanca ve etkinlik odaklı kalıpyargıların aktivasyonunun ise böyle bir etkisi bulunamamıştır.

Düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalmanın sistemi meşrulaştırma eğilimi üzerinde etkilerinin birbirinden farklılık göstereceği beklentisinin test edildiği bir başka çalışma Becker ve Wright tarafından yapılmıştır. Becker ve Wright (2011: 76), korumacı tutumları ifade eden cümleler okutmak suretiyle korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınlarda toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğiliminin (mevcut sistemdeki kadın-erkek ilişkilerini ve geleneksel cinsiyet rollerini meşru olarak görmenin) diğer koşuldaki katılımcılara göre (düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalanlar ve kontrol koşullarındakiler) daha yüksek olduğunu ve bu kadınların, kadın olmayı bir avantaj olarak algıladıklarını bulmuşlardır. Düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınlarda ise tam tersine sistemin adil olmadığı inancı artmakta ve kadın olmanın bir avantaj olarak algılanması azalmaktadır. Korumacı cinsiyetçilik kadınların düşük statüden ve cinsiyet eşitsizliğinden kurtulmak için çaba sarf etmeye onları yöneltecek olan motivasyonu azaltmakta ve kadın-erkek eşitsizliğinin sürdürülmesinde rol almaktadır.

Genel olarak bakıldığında, korumacı ve düşmanca tutumlarla karşılaşmanın kadınların sistemi meşrulaştırma eğilimleri üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. İncelenen çalışma sonuçları bu iki tip cinsiyetçiliğin kadınların genel ve toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma eğilimleri üzerindeki etkisinin aynı olmadığını göstermektedir.

2.2. ARAŞTIRMA SORULARI VE DENENCELER

Bu tez kapsamında yapılan araştırmanın öncelikli amacı korumacı ve düşmanca cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmanın kadınların sayısal ve sözel performansı üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaçla, Dardenne, Dumont ve Bollier'in (2007) çalışmasındaki deney paradigmasının kullanıldığı iki deney tasarlanmıştır. Kadın üniversite öğrencilerinden veri toplanan bu çalışmalarda, katılımcılardan çalışmanın ilk aşamasında kendilerini bir iş başvurusunda gibi düşünmeleri istenmiş ve işe girebilmek için kendilerine sunulan sözel ve sayısal performans testlerini çözmeleri talep edilmiştir. Ancak testi çözmeden önce kendilerine verilen yönerge aracılığıyla katılımcılar ya korumacı cinsiyetçi ifadelerle karşılaşmış ya düşmanca cinsiyetçi ifadelerle karşılaşmış ya da cinsiyetçi ifadelerin yer olmadığı bir yönerge ile karşılaşmışlardır. İkinci aşamada ise katılımcılarda araştırmanın iki aşamasının birbirinden bağımsız olduğu hissi yaratmak amacıyla kişilerin farklı konulardaki tutumlarını öğrenmeye yönelik bazı ölçekleri doldurmaları istenmiştir. Fakat ikinci aşamada alınan ölçümler, birinci aşamadaki cinsiyetçilik manipülasyonundan etkilenmesi beklenen ve cinsiyetçiliğe maruz kalmanın bilişsel performans üzerinde etkisinde açıklayıcı rolü olabileceği düşünülen değişkenlerle ilgilidir. Tezdeki her iki çalışmanın da birinci aşamasında benzer birer uygulama yapılmıştır; ancak, ikinci aşamada katılımcılara verilecek ölçüm araçlarında ise bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Birinci çalışma kapsamında, araştırmadaki temel amaç olan düşmanca ve korumacı cinsiyetçilikle karşılaşmanın kadınların bilişsel performansları üzerindeki doğrudan etkisinin incelenmesinin yanı sıra, düşmanca ve korumacı cinsiyetçilikle karşılaşmanın kadınların genel ve toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma eğilimleri üzerindeki etkisi incelenecektir. Zira bu eğilimin cinsiyetçiliğe maruz kalmak ve bilişsel performans arasındaki ilişkide aracı rolü olduğu beklenmektedir. Katılımcıların özsaygı düzeyleri ve cinsiyetle özdeşleşme düzeyleri de bu bağlamda incelenecek diğer değişkenlerdir. Bu araştırma kapsamında oluşturulan denenceler ve araştırma soruları aşağıda sunulmuştur. Ayrıca bu denencelerin dayanakları ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Açık bir şekilde ifade edilen düşmanca cinsiyetçilik, bu tutumlara maruz kalanlar tarafından cinsiyetçilik olarak algılanmakta; fakat görünürde pozitif tonlamalara sahip olan ve

örtük bir dille ifade edilen korumacı cinsiyetçilik maruz kalanlar tarafından cinsiyetçilik olarak tanımlanmamaktadır (Barreto ve Ellemers, 2005: 633; Dardenne ve ark., 2007: 768). Literatürdeki bu bulgulardan yola çıkarak araştırmanın ilk denencesi şu şekilde oluşturulmuştur:

D1. Düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalan katılımcılar, kontrol koşulundakilere kıyasla, maruz kaldıkları durumu cinsiyetçi olarak değerlendireceklerdir.

Literatürdeki çalışmalar düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğin kadınların toplumsal cinsiyetle ilgili sistemi meşrulaştırma eğilimleri üzerindeki etkisinin birbirinden farklılaştığını göstermektedir. Araştırma sonuçları cinsiyet eşitsizliğinin meşru olduğu düşüncesinin artmasına yol açan korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınların, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimlerinin düşmanca tutumlara maruz kalan kadınlardan daha yüksek olduğunu göstermektedir (Jost ve Kay, 2005: 506; Becker ve Wright, 2011: 76; Connely ve Heesacker, 2012: 263).

Literatürde düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmanın kadınlarda sistemin adil olmadığı yönündeki inançları arttığını ve toplumsal cinsiyet sistemine dayalı sistemi meşrulaştırma eğilimlerini azalttığını gösteren çalışmaların yanı sıra bu tutumlara maruz kalmanın toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimleri üzerinde bir etkisi olmadığını bulgularan çalışmalar (Jost ve Kay, 2005: 504) da mevcuttur. Bu konudaki çelişkili araştırma sonuçlarına açıklama getirmek adına kadınların düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmasının cinsiyet sistemine dayalı sistemi meşrulaştırma eğilimleri incelenecektir.

Literatürde bu konuda yapılmış olan bu araştırmalardan yola çıkarak çalışmanın ikinci denencesi şu şekilde oluşturulmuştur:

D2. Düşmanca cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik ve kontrol grubu olmak üzere üç farklı koşulda bulunan kadın katılımcıların maruz bırakıldıkları durumun ardından toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma düzeyleri ölçüldüğünde ikinci koşuldakilerin (korumacı cinsiyetçilik grubu) toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma düzeylerinin diğerlerinden daha yüksek olması beklenmektedir.

Yapılan çalışmalarda korumacı cinsiyetçiliğin kadınlarda sadece cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimini değil, toplumun genel olarak adil olduğu inancını arttırdığı görülmüştür. Düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşmanın ise böyle bir etkisi bulunamamıştır (Jost ve Kay, 2005: 504). Literatürdeki bu bulgu ile tutarlı olarak bu korumacı cinsiyetçilikle karşılaşmanın kadınların genel sistemi meşrulaştırma eğilimleri üzerindeki etkisi ile ilgili denence aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

D3. Düşmanca cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik ve kontrol koşulundaki katılımcıların maruz bırakıldıkları durumun ardından genel sistemi meşrulaştırma düzeyleri ölçüldüğünde ikinci koşuldakilerin (korumacı cinsiyetçilik grubu) genel sistemi meşrulaştırma düzeylerinin diğerlerinden daha yüksek olması beklenmektedir.

Düşmanca ve korumacı cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmanın kadınların sistemi meşrulaştırma eğilimleri üzerindeki etkisi birbirinden farklılaşmaktadır (Jost ve Kay 2005: 504). Korumacı cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmanın kadınların toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma eğilimlerini arttırırken, düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşmanın bu eğilimleri azalttığı görülmektedir (Becker ve Wright, 2011: 68). Bu çalışmada korumacı cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmanın sistemi meşrulaştırma eğilimleri üzerindeki etkisini gösteren araştırmalardan hareketle, kadınların korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmasının ardından tamamladıkları performans testinin içeriğinin performans üzerinde belirleyici bir unsur olduğu düşünülmektedir. Korumacı cinsiyetçilikle karşılaşmanın katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma eğilimlerini arttırarak sayısal ve sözel alanlarda kadınlara yönelik kalıpyargıları doğrulayıcı şekilde performans sergilemelerine yol açması beklenmektedir. Yani korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalmanın, kadınların sayısal performansı üzerinde diğer iki koşuldan (düşmanca tutumlara maruz kalma ve kontrol koşulu) daha bozucu etkisi olacağı öngörülmektedir. Fakat korumacı cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmanın kadınlara yönelik pozitif kalıpyargıların olduğu sözel alandaki performansı arttırması beklenmektedir. Bu varsayımlardan hareketle araştırmanın dördüncü ve beşinci denenceleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

D4. Korumacı cinsiyetçi ifadelerle karşılaşan, düşmanca cinsiyetçi ifadelerle karşılaşan ve herhangi cinsiyetçi ifade ile karşılaşmayan üç farklı gruptaki katılımcıların söz

konusu durumun hemen ardından tabii tutuldukları sözel ve sayısal içerikli bir performans testindeki başarı düzeyleri kıyaslandığında katılımcıların yer aldığı deney grubunun performans üzerinde anlamlı bir etkisi olacağı beklenmektedir. İlk gruptakilerin (korumacı cinsiyetçilik) sayısal performans testinde diğer gruptakilerden düşük (D4a), sözel testte ise daha yüksek performans sergileyeceği (D4b) öngörülmektedir.

D5. Korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalma ile kadınların sayısal ve sözel performansı arasındaki ilişkide katılımcıların toplumsal cinsiyetle ilgili sistemi meşrulaştırma eğilimlerinin aracı rolü olması beklenmektedir.

Bu çalışmada benlik saygısı ve cinsiyetçilik deneyimi arasındaki ilişkiyi açıklamak adına bireylerin benlik saygısı düzeyinin cinsiyetçilik deneyimi ile karşılaştıklarında gösterdikleri tepki üzerindeki etkisinin yanı sıra, cinsiyetçilik deneyiminin katılımcıların benlik saygısı üzerindeki etkisi incelenecektir.

Benlik saygısı, ayrımcılık durumları ile karşılaşan bireylerin bu durum karşısında nasıl tepki vereceğini etkileyen önemli faktörlerden bir tanesidir (Moradi ve Subich, 2004: 51). Benlik saygısı düzeyi yüksek ve düşük olanların stresli durumlarla baş edebilme düzeyleri birbirinden farklıdır. Yüksek benlik saygısı kişiyi stresli olaylara karşı daha dayanıklı hale getirerek koruyucu bir işlev gösterirken; düşük benlik saygısı stres faktörleri ile karşılaşıldığı durumlarda kişi için önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır (Corning, 2002: 118). Benliğine değer veren bireyler olumsuz yaşam olayları ile daha güçlü bir şekilde baş edebilirken ve benliği hakkında olumsuz düşüncelere sahip bireyler cinsiyetçilik gibi durumlardan daha olumsuz etkilenmektedir (Moradi ve Subich, 2004: 50-51). Cinsiyete dayalı ayrımcılığın hedefi olan bireyler için bu durumun stres verici olduğu oldukça açıktır. Benlik saygısı diğer stres faktörlerinde olduğu gibi algılanan cinsiyetçilik ve bireyin iyi olma hali arasındaki ilişkide etkisi olan bir değişkendir (Schmitt ve ark., 2014: 921). Örneğin algılanan cinsiyet eşitsizliği ve depresyon arasındaki ilişki düşük benlik saygısı düzeyine sahip kadınlarda, yüksek benlik saygısı düzeyine sahip kadınlara göre daha güçlüdür (Corning, 2002: 123). Bu araştırma sonuçlarından hareketle aşağıdaki denence oluşturulmuştur:

D6. Hangi araştırma koşulunda yer aldıklarından bağımsız olarak, genel benlik saygısı düşük kadınların sözel ve sayısal performanslarının genel benlik saygısı yüksek kadınlara

göre daha düşük olması (D6a)ve aynı şekilde performans benlik saygısı düşük kadınların sözel ve sayısal performanslarının benlik saygısı yüksek kadınlara göre daha düşük olması beklenmektedir (D6b).

Crocker ve Major (1989: 612-613), daha açık şekilde ortaya konan ve daha yaygın olarak algılanan ayrımcılığın, karşı tarafın ayrımcılığına kolayca atfedileceğini ve böylece benlik saygısının korunmasına daha kolay katkı sağlayacağını ileri sürmektedir.Dardenne ve arkadaşları (2007: 775) korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmanın benlik saygısı üzerindeki etkisinin birbirinden farklı olduğunu bulgulamıştır. Araştırmacılar düşmanca cinsiyetçiliğin açık bir dille ifade edilmesinin bu tutumlara maruz kalanların, durumu kolayca karşı tarafın cinsiyetçiliğine atfetmesine ve cinsiyetçiliğin performansları üzerinde bir etkisi olmamasına neden olduğunu ileri sürmüştür. Tam tersi şekilde korumacı cinsiyetçiliğin örtük yollarla ifade edilmesinin bu durumu karşı tarafa atfetmenin zorlaşmasına neden olmakla birlikte kadınların kendinden şüphe etmesine ve öz güvenlerinin düşmesine sebep olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çalışmalarla tutarlı olarak aşağıdaki denenceler oluşturulmuştur:

D7.Düşmanca cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik ve kontrol koşulundaki katılımcıların benlik saygısı düzeyi karşılaştırıldığında korumacı cinsiyetçilik koşulundakilerin benlik saygısı düzeyinin diğer koşullardaki katılımcılardan daha düşük olması beklenmektedir(D7a).Aynı şekilde bu koşuldaki kadınların performans benlik saygısı düzeyi de diğer koşullardakinden düşük olacaktır (D7b).

Cinsiyetçilikle karşılaşmanın sayısal ve sözel performans üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada katılımcıların benlik saygısı düzeylerinin deney gruplarınca farklılık göstereceği öngörülmektedir. Deney gruplarınca farklılaşan benlik saygısı düzeylerinin korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalma ile kadınların sayısal ve sözel performansı arasındaki ilişkide rolü aşağıdaki denence ile incelenecektir:

D8. Korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalma ile kadınların sayısal ve sözel performansı arasındaki ilişkide katılımcıların benlik saygısı düzeylerinin aracı rolü olması beklenmektedir.

Yukarıda sıralanan denencelerin yanı sıra bu araştırma kapsamında yanıtı aranan sorular aşağıdaki gibidir:

S1. Katılımcıların yer aldığı deney grubunun bireylerin cinsiyetle özdeşleşme düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisi var mıdır?

S2. Bireylerin sayısal ve sözel alanlarda cinsiyetler hakkındaki kalıpyargıları benimseme düzeyleri, bu alanlardaki performansları ile ilişkili midir?

2.3. YÖNTEM

2.3.1. Katılımcılar

Bu çalışmaya Uludağ Üniversitesinin Sosyoloji Bölümünde eğitim görmekte olan 80 kadın lisans öğrencisi katılmıştır. Katılımcılar 18-30 yaş aralığında yer almaktadır (O = 20.81; SS = 2.22). Katılımcıların üniversitede eğitim gördükleri yıl sınıf düzeyi değişkenlik göstermektedir (1.sınıf, %33.8 ; 2. sınıf, %8.8; 3.sınıf, %35; 4. sınıf, 22.5). Katılımcıların 72'si (% 90) daha önce ALES sınavına hiç girmediğini, 7'si (% 8.8) ise bu sınava daha önce girdiğini ifade etmiştir. Bu yedi kişinin üçü sınava bir kez, üçü iki kez, biri ise üç kez girdiğini belirtmiştir. Katılımcıların sınıflara göre dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Sınıflara Göre Dağılımı

<u>Sınıf düzeyleri</u>	<u>Sıklık Yüzde</u>	
	Sıklık	Yüzde
1. sınıf	27	33.8
2. sınıf	7	8.8
3. sınıf	28	35.4
4. sınıf	18	22.5
Toplam	80	100

2.3.2. Veri Toplama Araçları

Birinci çalışma kapsamında kullanılan veri toplama araçları aşağıda katılımcılara sunulduğu sırayla verilmiştir.

2.3.2.1. Başlangıç Yönergesi

Başlangıç yönergesi katılımcılara araştırmanın peş peşe gelen iki çalışmadan oluştuğu hakkında bilgi veren yazılı bir metindir. Bu metinde ilk çalışmada katılımcılara işe alım

sürecinde kullanılan bir testin uygulanacağı; ikinci çalışmada ise katılımcıların kendilerine yöneltilen bazı ifadeleri yanıtlamaları gerektiği bilgisi yer almaktadır.

2.3.2.2. Çalışmanın Birinci Aşaması için Açıklayıcı Metin

Katılımcılardan kendilerini çalışmanın birinci aşaması boyunca bir iş başvurusunda gibi hayal etmelerinin istendiği çalışmanın birinci aşaması için açıklayıcı metin üç koşuldaki (düşmanca cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik, kontrol grubu) katılımcılar için farklılık göstermektedir. Cinsiyetçilik manipülasyonunun değiştiği bu metinler literatürde bu konuda yapılmış çalışmalardan yola çıkılarak hazırlanmıştır (Dardenne ve ark., 2007: 767; Dumont ve ark., 2010: 547-548).

2.3.2.3. Performans Testleri

Çalışmanın bağımlı değişkeni olan bilişsel performansı ölçmek üzere, katılımcılara matematik ve Türkçe sorularından oluşan iki test verilmiştir. Bu testler, YÖK tarafından uygulanan ALES'te (Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitim Giriş Sınavı) 2006-2013 yılları arasında çıkmış olan sorulardan seçilmiş 10 adet matematik ve 10 adet sözel soruyu içermektedir. Araştırmacılar tarafından seçilen 50 soru (25 matematik, 25 sözel) Uludağ Üniversitesinin Psikoloji Bölümünde öğrenim gören 60 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Bu uygulama sonucunda araştırmada kullanılmak üzere katılımcıların yarısından fazlasının doğru yanıtladığı orta derecede zor olduğuna karar verilen 20 soru (10 matematik, 10 sözel) seçilmiştir. Her katılımcıya sözel test için 10, sayısal testi için 15 dakika olmak üzere toplamda 25 dakika süre verilmiştir.

Tablo 3'te bu çalışmada kullanılmış olan sayısal ve sözel soruların hangi yıl ve hangi döneme ait ALES sorusu oldukları gösterilmektedir.

2.3.2.4. Ara metin

Sayısal ve sözel soruların ardından her koşuldaki katılımcılar için farklı içerikte hazırlanmış olan metinde, iş başvurusu ile ilgili olan araştırmanın birinci kısmının bittiği ve bu aşamadan sonra gelen maddelerin araştırmanın ikinci kısmı ile ilgili olduğu bilgisi yer almaktadır. Bu ara metin ile katılımcıların başlangıç yönergelerinde karşılaştıkları cinsiyetçi ifadelerle tekrar karşılaşmaları sağlanmıştır.

Tablo 3. Soruların ALES'te Çıkmış Olduğu Dönemler

		Sayısal	Sözel
1.	Soru	2006 ilkbahar	2013 ilkbahar
2.	Soru	2010 ilkbahar	2012 ilkbahar
3.	Soru	2011 ilkbahar	2011 sonbahar
4.	Soru	2013 ilkbahar	2011 sonbahar
5.	Soru	2006 sonbahar	2011 ilkbahar
6.	Soru	2010 ilkbahar	2011 ilkbahar
7.	Soru	2012 sonbahar	2007 ilkbahar
8.	Soru	2008 sonbahar	2009 ilkbahar
9.	Soru	2008 sonbahar	2009 ilkbahar
10.	Soru	2011 sonbahar	2009 ilkbahar

2.3.2.5. Toplumsal Cinsiyetle İlgili Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği

Kay ve Jost tarafından geliştirilmiş olan Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği'nin cinsiyet bağlamına uyarlanması ile toplumda kadın-erkek ilişkileri ve cinsiyet rollerinin meşrulaştırılmasını değerlendiren Toplumsal Cinsiyetle İlgili Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği (gender specific system justification) Jost ve Kay (2005: 501) tarafından oluşturulmuştur. Ölçek 8 maddeden oluşmaktadır. Katılımcılardan 9'lu Likert tipinde olan bu ölçekteki maddelere ne derecede katıldıklarını belirtmeleri istenmektedir. Bu ölçekten alınan yüksek puanlar bireylerin toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlılığı .65'tir.

Toplumsal Cinsiyetle ilgili Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği Işık ve Sakallı-Uğurlu tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Ercan'ın (2009: 31) tezinde 385 kişiye uygulanmıştır. Bu çalışmada toplam madde korelasyonunda.30 altında yük alan iki madde çıkarılmıştır.

Araştırma sonucunda kalan altı madde varyansın %35.4'ünü açıkladığı ve Cronbach Alfa'nın .74 olduğu bulgulanmıştır.

Cinsiyetçi tutumlara maruz kalmanın cinsiyetle ilgili sistemi meşrulaştırma eğilimi üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada, ölçeği oluşturan 8 maddenin toplamda Alfa iç tutarlılık katsayısı .59 olarak bulunmuştur.

2.3.2.6. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Morris Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen Rosenberg Özsaygı Envanterinin 12 alt ölçeğinden biridir. Ölçek bireylerin genel özsaygı düzeylerini ölçmeyi amaçlayan dördümlü Likert tipi bir ölçektir. 10 maddeden oluşan ölçekte “çok doğru”, “doğru”, “yanlış”, “çok yanlış” seçenekleri bulunmaktadır ve bireylerden kendileri için en uygun ifadeyi seçmeleri istenmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, yüksek özgüveni ifade etmektedir (akt., Yumşak, 2004: 89).

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin Türkçe'ye uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Çuhadaroğlu (1986) tarafından lise öğrencilerinin oluşturduğu bir örneklem üzerinde yapılmıştır. Ölçeğin geçerliliği .71, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .75 olarak bulunmuştur (akt., Yumşak, 2004: 90).

Cinsiyetçi tutumlara maruz kalmanın benlik saygısı üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada, ölçeği oluşturan 10 maddenin toplamda Alfa iç tutarlılık katsayısı .90 olarak bulunmuştur.

2.3.2.7. Kolektif Benlik Saygısı Ölçeğinin Cinsiyetle Özdeşleşme Alt Ölçeği

Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği bireylerin kendini belirli gruplara ait hissetmesi sonucunda yaşadığı benlik saygısı düzeyini belirlemek amacıyla Luhtanen ve Crocker (1992) tarafından geliştirilmiştir (akt., Günsoy, 2011: 46). Cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmanın kadınların cinsiyet grubuyla özdeşleşme düzeyi ile ilişkisini inceleyen önceki birçok araştırmada (Eliezer ve ark., 2010: 161; McCoy ve Major, 2003: 1008) katılımcıların cinsiyetle özdeşleşme düzeyini ölçmek üzere bu ölçeğin ilgili maddeleri kullanılmıştır. Ölçek, 7 dereceli Likert tipi formundadır. Türkçeye uyarlanması Amanvermez (2007) tarafından 7'li Likert tipi formatı korunarak Türkçeye uyarlanmıştır (akt; Günsoy, 2011: 46). Bu çalışmada

ölçeğin Amanvermez tarafından yapılan Türkçe uyarlaması kullanılmıştır. Çalışma kapsamında uygulanmak üzere Kolektif Benlik Saygısı Ölçeğinin cinsiyet özdeşleşmesi ve özel kolektif benlik ile ilgili olan 8 maddesi seçilmiştir. Günsoy (2011: 46) katılımcıların cinsiyetle özdeşleşme düzeyini ölçmek için kolektif benlik saygısı ölçeğinin 8 maddesini ve görsel öğeler içeren başka bir maddeyi kullandığı çalışmasında cinsiyetle özdeşleşme ölçeğinin iç tutarlılık değerini .73 olarak bulmuştur.

Cinsiyetçiliğin grupla özdeşleşme ile ilişkisinin incelendiği bu çalışmada, ölçeği oluşturan 8 maddenin iç tutarlılık katsayısı .68 olarak bulunmuştur.

2.3.2.8. Performans Benlik Saygısı Ölçeği

Performans Benlik Saygısı Ölçeği Heartherton ve Polivy, (1991: 897) tarafından geliştirilen Durumsal Performans Benlik Saygısı Ölçeğinin alt ölçeğidir. Performans benlik saygısı boyutunda 7 madde bulunmaktadır. Performans benlik saygısı alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı .76 olarak rapor edilmiştir.

Durumsal Benlik Saygısı Ölçeğinin, performans benlik saygısı alt ölçeğinin Türkçeye uyarlanması Balkıs ve Duru (2010: 162-163) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .75 bulunmuştur. Ölçeğin faktör yapısına ilişkin analizler ölçeğin tek faktörlü bir yapıda olduğunu göstermiştir. Ölçek maddelerinin faktör yüklerinin .57 ile .71 arasında, madde-toplam korelasyonların ise .41 ile .55 arasında değiştiği bulunmuştur.

Bu çalışmada Performans Benlik Saygısı Ölçeği, düşmanca ve korumacı cinsiyetçilikle karşılaşmanın katılımcıların performans benlik saygıları üzerinde bir etkisi olup olmadığını incelemek amacıyla kullanılmıştır. Güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin alfa iç tutarlılık katsayısı .71 olarak bulunmuştur.

2.3.2.9. Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği

Kay ve Jost (2003: 828) tarafından geliştirilen Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği bireylerin mevcut sistemi ne kadar meşru gördüklerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu ölçek 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin orijinal hali, 1 (Kesinlikle Katılıyorum) ve 9 (Kesinlikle Katılmıyorum) aralığında 9'lu Likert tipindedir. Ölçekteki 3. ve 7. maddeler tersine çevrilerek hesaplanmaktadır. Kay ve Jost ölçeğinin iç güvenirlik katsayısını .87 olarak bulmuştur.

Ölçeğin Türkçeye çevrilmesi Yıldırım (2010: 98-99) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Türkpopülasyonuna uygulanmasında 9'lu Likert tipi ölçek 7'li Likert tipine çevrilmiştir. Ölçeğin Türk popülasyonuna uygulanması çalışmasında iç tutarlık katsayısı Cronbach Alpha .67 olarak bulunmuştur.

Cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmanın genel sistemi meşrulaştırma eğilimleri üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada ölçeğin güvenirliği .83 olarak bulunmuştur.

2.3.2.10. Demografik Bilgi Formu

Bu form katılımcıların yaşı, bölümü, sınıf düzeyi, ALES'e girip girmediği ile ilgili maddeleri içermektedir. Bu formda ayrıca, manipülasyon kontrolü amacı ile ilgili olarak oluşturulmuş olan bir madde yer almaktadır (Sizce çalışmanın başında verilen yönergede cinsiyetçi öğeler bulunuyor muydu?). Bireylerin matematiğe ve Türkçe'ye yönelik ilgi ve yeteneklerini kontrol etmek amacıyla hazırlanan iki soru ile ilgili maddeler de bu kısımda bulunmaktadır. Bu sorular katılımcıların Türkçe ve matematik alanlarındaki başarıları hakkındaki öz bildirimlerine (Matematik bilgi ve becerinize 10 üstünden kaç puan verirsiniz?, Türkçe bilgi ve becerinize 10 üstünden kaç puan verirsiniz?) dayalıdır. Formun son maddeleri ise kadın ve erkeklerin sözel ve sayısal alandaki performanslarına dair katılımcıların inançları ile ilgili maddelerdir (Sizce, kadınlar sözel alanlarda ne kadar başarılıdır?, Sizce, erkekler sözel alanlarda ne kadar başarılıdır?).

2.3.3. İşlem

Veriler Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde 2014-2015 güz döneminde yürütülen dersler esnasında toplanmıştır. Bu uygulama için dersleri yürüten öğretim elemanlarından izin alınarak katılımcılardan sınıf ortamında, gruplar halinde veri toplanması sağlanmıştır. Bu çalışma kapsamında veriler gönüllülük esasına dayalı bir şekilde toplanmıştır. Araştırma kapsamında ilk olarak, araştırmanın peş peşe gelen iki aşamadan oluştuğu, ilk aşamanın katılımcılara iş başvuruları ile ilgili deneyim kazanma olanağı sağlayacağı, ikinci aşamada ise daha farklı bir çalışma için katılımcılardan çeşitli konulardaki tutumları ile ilgili ölçekler doldurmaları isteneceği bilgisi başlangıç yönergesi ile katılımcılara hem yazılı hem de sözel olarak verilmiştir. Başlangıç yönergesinin ardından katılımcılar çalışmanın birinci

aşaması için açıklayıcı metin ile cinsiyetçi ifadelerle karşılaşmışlardır. Bu metin üç deney grubu için birbirinden farklılaşmaktadır. Korumacı cinsiyetçilik koşulundaki katılımcılar, korumacı cinsiyetçilikle ilgili cümleler içeren bir metinle; düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki katılımcılar düşmanca cinsiyetçilikle ilgili cümleler içeren bir metinle karşılaşırken kontrol grubundaki katılımcılar herhangi cinsiyetçilik ögesi bulunmayan bir metinle karşılaşmışlardır. Araştırmada cinsiyetçiliğin değişimlendiği bu yönergeler yazılı olarak katılımcılara verilmekle beraber kadın bir araştırmacı tarafından da yüksek sesle okunmuştur. Böylece katılımcıların cinsiyetçi ifadeleri dinlediklerinden emin olunmuştur. Yönergeler sesli okunduğu için aynı oturumda yer alan katılımcılar, hep birlikte aynı araştırma koşulunda (korumacı, düşmanca veya kontrol) yer almıştır. Her katılımcıdan veriler, tek bir oturum esnasında toplanmıştır.

Araştırmanın birinci aşaması boyunca, katılımcılardan kendilerini uzun süredir iş arayan biri gibi hayal etmeleri istenmiştir. Kendilerine sözel ve sayısal performansla ilgili, iş başvurularında kullanılan bir test uygulanacağı ve testten alınacak puanların işe alımda kriter olarak kullanılacağı bilgisi verilmiştir. Her iki kısmında da onar soru olan testin sözel kısmı için 10 sayısal kısmı için 15 dakika verilmiştir. Katılımcıların yarısının sayısal testi önce, sözel testi sonra çözmesi diğer yarısının ise sözel testi önce, sayısal testi sonra çözmesi sağlanmıştır. Test performansından sonra katılımcılara oturumun birinci aşamasının bittiği bilgisi verilen ve ikinci aşamada, farklı bir araştırma için katılımcılardan sosyal konulardaki görüşlerini almak üzere bazı soruları cevaplamaları isteneceği belirtilen bir “ara metin” hem yazılı hem de sözel olarak sunulmuştur. Ara metinde asıl hedeflenen, çalışmanın en başında katılımcıların hangi araştırma koşulunda yer aldıklarına göre farklı şekillerde sunulmuş olan cinsiyetçi ifadeleri tekrar hatırlamalarını sağlamaktır. Bu nedenle üç farklı araştırma koşulunun her birindekilere sunulan ara metin, tıpkı başlangıç yönergesi gibi, birbirinden farklıdır. Ara metnin ardından katılımcılar kendilerine ikinci bir çalışmaya ait olarak sunulan ölçekleri ve demografik bilgi formunu doldurmaya geçmişlerdir.

Araştırmanın amacının katılımcılar tarafından bilinmesinin, katılımcıların önyargıları, motivasyonları ve duyguları gibi birçok psikolojik süreç üzerinde etkisi olabileceği düşünüldüğünden; katılımcılara araştırmanın amacı hakkında araştırmanın başında verilen bilgi, üniversite öğrencilerinin işe alım sürecindeki performansları hakkında bir inceleme

yapmak olduğu şeklindedir. Çalışma sonunda ise her katılımcıya katılım sonrası bilgi formu verilerek araştırmanın gerçek amacı bildirilmiştir.

2.4. BULGULAR

Analiz aşamasında ilk olarak veri setinde bulunan eksik veriler incelenmiştir. MCAR (tamamıyla tesadüfi kayıp) analizi ile kayıp verilerin tamamen rasgele olup olmadığı incelenmiştir. MCAR analiz sonuçları istatistiksel açıdan anlamlı değildir ($p > .05$). Bu analiz sonucu, eksik verilerin tamamen rasgele bir şekilde dağıldığını ifade etmektedir. Her bir katılımcının eksik verileri, o katılımcının sağladığı tüm verilerin %5'inden daha düşük oranda olduğundan, bu eksik maddeler her bir madde için hesaplanan medyan skoru ile tamamlanmıştır.

2.4.1. Betimleyici Analiz Sonuçları

Hipotezlerle ilgili analizlere başlamadan önce, katılımcıların araştırma kapsamında kullanılan tüm ölçekler üzerinden aldıkları puanların ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Çalışmaya katılan katılımcıların cinsiyetle ilgili sistemi meşrulaştırma düzeyi ortalaması 25.88 (SS = 7.27; potansiyel ranj 8-56), genel sistemi meşrulaştırma düzeyi ortalaması 17.96 (SS = 7.42; potansiyel ranj 8-56) benlik saygısı düzeyi ortalaması 31.15 (SS = 5.40; potansiyel ranj 10-40), performans benlik saygısı ortalaması ise 26.96 (SS = 4.33; potansiyel ranj 7-35) olarak bulgulanmıştır. Katılımcıların cinsiyet grupları ile özdeşleşme düzeyinin ortalamasının ise 42.53 (SS = 7.30; potansiyel ranj 8-56) olduğu görülmüştür.

Katılımcıların genel olarak kadınların sözel ve sayısal alanlarda ne kadar başarılı olduklarına inandıklarına dair sorulara verdikleri yanıtlar eşleştirilmiş gruplar T-testi ile incelendiğinde, kadınları sözel alanda (O = 6.11; SS = 0.94) sayısal alanına kıyasla (O = 4.93; SS = 1.09) daha başarılı gördükleri bulunmuştur, $t(79) = 9.34$, $p < .001$. Aynı sözel-sayısal performans karşılaştırması erkekler için yapıldığında ise katılımcıların erkekleri sayısal alanda (O = 5.88; SS = 0.88) sözel alana kıyasla (O = 4.50; SS = 1.29) daha başarılı gördükleri bulunmuştur, $t(79) = 9.56$, $p < .001$.

Yine aynı sorulara verilen yanıtlardan yola çıkarak, katılımcıların sözel alanda kadınların mı erkeklerin mi daha başarılı olduklarına inandıkları ve benzer biçimde sayısal alanda kadınların mı erkeklerin mi daha başarılı olduklarına inandıkları eşleştirilmiş gruplar T testi ile kıyaslandığında, katılımcıların sayısal alanında kadınlara ($O = 4.93$; $SS = 1.09$) kıyasla erkekleri ($O = 5.88$; $SS = 0.88$) daha başarılı gördüğü; sözel alanda ise kadınları ($O = 6.11$; $SS = 0.94$) erkeklere oranla ($O = 4.50$; $SS = 1.29$) daha başarılı gördüğü bulgulanmıştır, sırasıyla, $t(79) = 7.08$, $p < .05$; $t(79) = 9.92$, $p < .05$. Bu analiz sonuçları, erkeklerin sayısal, kadınlarınsa sözel alanda başarılı olduklarına dair cinsiyet kalıpyargılarının bu çalışmanın katılımcıları tarafından büyük ölçüde benimsendiğine işaret etmektedir.

Katılımcıların sayısal ve sözel alanlarda kendilerini ne derecede başarılı gördükleri ile ilgili sorular analiz edildiğinde, katılımcıların sözel bilgi ve becerilerini ortalama 8.00 ($SS = 1.15$), sayısal bilgi ve becerilerini ise 5.60 ($SS = 1.80$) olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Bu fark eşleştirilmiş gruplar T testi ile analiz edildiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmüştür, $t(79) = 10.78$, $p < .01$. Daha sonra katılımcılara sayısal ve sözel alandaki sorulardan kaç tanesini doğru olarak yanıtladıkları hakkındaki düşünceleri eşleştirilmiş gruplar T testi ile kıyaslandığında, katılımcıların sözel alanda doğru olarak yanıtladığını düşündüğü soru sayısının ($O = 6.94$; $SS = 1.37$) sayısal alanda doğru olarak yanıtladığını düşündüğü soru sayısından ($O = 4.88$; $SS = 1.64$) anlamlı derecede yüksek olduğu bulgulanmıştır, $t(79) = 10.08$, $p < .001$. Ardından katılımcıların sözel ve sayısal testlerdeki ortalama doğru sayıları hesap edildiğinde sözel testteki ortalama doğru sayısının 5.25 ($SS = 1.79$; potansiyel ranj 0-10) iken sayısal sayısal testte 3.63 ($SS = 1.59$; potansiyel ranj 0-10) olduğu ve aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür, $t(79) = 5.88$, $p < .01$. Bu bulgular katılımcıların matematik alanına kıyasla sözel alanda kendilerini daha başarılı gördüklerini, bu alanda daha fazla soruyu doğru olarak yanıtladıklarını düşündüklerini ve nihayet sözel alandaki performanslarının sayısal performanslarından daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Sayısal ve sözel testlerle ilgili yukarıda bahsedilen maddelere verilen yanıtların ortalama değerleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Sayısal ve Sözel Alanlarla İlgili Maddelere Verilen Yanıtlar

	Ortalama (SS)	Alınan en yüksek ve en düşük puanlar
KADINLARIN bilgi-beceri düzeyi üzerine katılımcıların düşünceleri		
• Sözel bilgi ve beceriler	6.11(0.94)	4-7
• Sayısal bilgi ve beceriler	4.93(1.09)	2-7
ERKEKLERİN bilgi-beceri düzeyi üzerine katılımcıların düşünceleri		
• Sözel bilgi ve beceriler	4.50(1.29)	2-7
• Sayısal bilgi ve beceriler	5.88(0.88)	3-7
Katılımcıların KENDİ bilgi ve beceri düzeyleri hakkında düşünceleri		
• Sözel bilgi ve beceriler	8.00 (1.15)	5-10
• Sayısal bilgi ve beceriler	5.60(1.80)	2-10
Katılımcıların Doğru Yanıtladığını Düşündüğü Soru Sayısı		
• Sözel Soru Sayısı	6.94 (1.37)	3-10
• Sayısal Soru Sayısı	4.88 (1.64)	1-10

2.4.2. Korelasyon Analizi Sonuçları

Araştırmada ele alınan tüm değişkenlerin birbirleriyle korelasyonları analiz edilerek Tablo 5’te verilmiştir. Bu tabloda özellikle dikkat çekici olan bulgulardan biri, katılımcıların sözel ve sayısal alanda kendilerini 10 üzerinden değerlendirmeleri ile ilgili yanıtları ile bu alanlardaki testte doğru yanıtladıkları soru sayıları arasındaki ilişkiye dair bulgudur. Analizler sonucunda katılımcıların sözel bilgi ve becerisine 10 üzerinden verdikleri puan ve sözel testinden doğru yanıtladığı soru sayısı arasında anlamlı bir korelasyon olmadığı; ancak, sayısal

alanında bilgi ve becerisine verdiği puan ile sayısal testinden yaptığı doğru yanıtladığı soru sayısı arasında ise pozitif ve anlamlı korelasyon olduğu bulunmuştur, sırasıyla $r = -.01, p > .05$ ve $r = .52, p < .01$. Bu bulgular, katılımcıların kendi sayısal performanslarını gerçekçi biçimde değerlendirebildiklerine; fakat sözel performansları hakkında gerçekçi değerlendirme yapamadıklarına işaret etmektedir.

Diğer dikkate değer bulgular, kadın ve erkeklerin sayısal ve sözel alanlarındaki yetkinliklerine yönelik kalıpyargıların benimsenme düzeyini ölçmek üzere sorulan dört soru maddesinin birbiri ile korelasyonlarıdır. Eğer literatürde iddia edildiği gibi kadınların sözel alanda başarılı olduğuna, erkeklerin ise sayısal alanda başarılı olduğuna dair duyulan inançlar birbirini tamamlayıcı niteliğe sahip ise, bu iki inanç arasında pozitif korelasyon olması beklenebilir; nitekim bulgular bu beklentiyi karşılamaktadır, $r = .39, p < .01$. Kadınların sözel, erkeklerin sayısal alanda başarılı görülmesi geleneksel biçimde birbirine tamamlayan iki kalıpyargıdır. Erkeklerin sözelde, kadınların sayısalda başarılı olduğuna dair inançlar ise geleneksel olmayan inançlardır ancak bu iki inanç da birbirini tamamlayıcı niteliktedir ve bu yüzden benzer biçimde, bu inançlar arasında da pozitif korelasyon beklenebilir. Nitekim sonuçlar, bu iki gelenek dışı kalıpyargı arasında da pozitif korelasyon olduğunu göstermektedir, $r = .48, p < .01$. Ayrıca kadınların sözel alanda ne ölçüde başarılı görüldükleri ile sayısal alanda ne ölçüde başarılı görüldükleri arasında ve benzer biçimde erkeklerin sözel alanda ne ölçüde başarılı görüldükleri ile sayısal alanda ne ölçüde başarılı görüldükleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler de mevcuttur, sırasıyla $r = .38, p < .01$ ve $r = .35, p < .01$.

Analizler sonucunda katılımcıların genel sistemi meşrulaştırma ve cinsiyetle ilgili sistemi meşrulaştırma eğilimleri arasında pozitif ve anlamlı korelasyon olduğu görülmüştür ($r = .48, p < .01$). Ayrıca bu tez çalışmasında katılımcıların genel ve performans benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif ilişki olduğu bulunmuştur ($r = .70, p < .01$).

Tablo 5. Bağımlı Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
1. Cinsiyet Sistemini Meşrulaştırma	1.00	.48**	.09	.05	.14	.12	.02	.00	.12	-.08	.20	.01	-.08
2. Genel Sistemi Meşrulaştırma		1.00	.01	-.08	.13	.06	-.12	.00	.01	-.06	.11	.03	.04
3. Genel Benlik Saygısı			1.00	.70**	.20	.07	.04	.23*	.02	.34**	-.07	.21	.43**
4. Performans Benlik Saygısı				1.00	.09	.11	.02	.14	.04	.24*	-.12	.23*	.39**
5. Cinsiyet Özdeşleşmesi					1.00	-.09	.03	.36**	-.01	.08	-.02	-.13	-.04
6. Sayısal Doğru Yanıt						1.00	-.06	-.23*	.09	.14	-.03	.52**	-.05
7. Sözel Doğru Yanıt							1.00	-.08	-.06	-.08	-.12	-.01	-.01
8. Kadınların Sözelde Başarılı Görülmesi								1.00	.18	.38**	.39**	-.24*	.10

9. Erkeklerin Sözelde Başarılı Görülmesi	1.00	.48**	.35**	.08	-.04
10. Kadınların Sayısalda Başarılı Görülmesi		1.00	.27*	.25*	.05
11. Erkeklerin Sayısalda Başarılı Görülmesi			1.00	-.15	-.11
12. Kendi Sayısal Bilgi ve Becerileri ile İlgili Değerlendirme				1.00	.14
13. Kendi Sözel Bilgi ve Becerileri ile İlgili Değerlendirme					1.00

Not. *p <.05, **p <.01

2.4.3. Cinsiyetçilik Manipülasyonunun Kontrolü (Cinsiyetçiliğin Algılanması)

Üç farklı deney grubunda bulunan katılımcıların kendilerine sunulmuş olan yönergeleri cinsiyetçi olarak değerlendirip değerlendirmedikleri açısından birbirlerinden farklı olup olmadıklarını incelemek amacıyla Ki-Kare Bağımsızlık Testi kullanılmıştır (*Denence 1*). Yapılan analizler sonucunda katılımcıların yer aldığı deney grubu ve yönergeleri cinsiyetçi olarak algılamaları arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($X^2_{(4)}=15.40, p < .05$). Düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalanların kontrol koşuluna kıyasla içinde buldukları durumu cinsiyetçi olarak algılamalarının daha yüksek olduğu beklense de, sonuçlar her iki türlü cinsiyetçiliğe maruz kalanların da kontrol koşuluna kıyasla daha fazla cinsiyetçilik algıladıklarını göstermektedir. Üç deney grubundaki katılımcıların yönergeleri cinsiyetçilik açısından değerlendirme sonuçları ile ilgili analiz Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Deney Gruplarının Yönergeler Hakkındaki Cinsiyetçilik Algısı

	Cinsiyetçi Yönerge			Toplam kişi sayısı
	Evet, bulunuyordu diyen kişi sayısı	Hayır, bulunmuyordu diyen kişi sayısı	Emin değilim diyen kişi sayısı	
Korumacı	26 (%47,4)	1 (%5,9)	1(%12,5)	28
Düşmanca	18 (%32,7)	7(%41,2)	2(%25)	27
Kontrol	11(%20)	9 (%52,9)	5(%62,5)	25
Toplam	55	17	8	80

Not: Her hücrede parantez içindeki yüzdeler, o hücredeki sayının örneklem sayısının (n = 80) yüzde kaçını oluşturduğu bilgisini vermektedir.

2.4.4. Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Sistemi Meşrulaştırma Üzerindeki Etkisi

a) *Toplumsal Cinsiyetle İlgili Sistemi Meşrulaştırma*

Deney gruplarının bağımlı değişkenlerle ilgili analizlerde birbirinden farklılaşp farklılaşmadığını incelemek amacıyla birçok denence ile ilgili olarak tek yönlü gruplar arası varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Bu analizlerin büyük çoğunluğunda deney gruplarının varyanslarının anlamlı şekilde birbirinden farklılaşmadığı bulunmuştur. Bazı analiz sonuçlarında ise Levene testinin anlamlı olduğu görülmüştür. ANOVA testi örneklem sayısının yeterince büyük olduğu ve deney gruplarında bulunan katılımcı sayısının eşit olduğu durumlarda varyansların eşitliği varsayımının sağlanmaması ile baş edebilmektedir (Sawyer, 2009: 29). Üç deney grubunda yer alan katılımcı sayısının neredeyse eşit düzeyde olması ve her grupta 50'ye yakın (en düşük 49) katılımcı bulunması nedeniyle Levene testinin anlamlı çıktığı durumlarda varyans analizine devam edilmesine karar verilmiştir.

Birinci çalışmanın ana amaçlarından biri karşılaşılan düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik deneyimlerinin kadınların toplumsal cinsiyetle ilgili sistemi meşrulaştırma düzeyleri üzerindeki etkisini incelemektir (*Denence 2*). Bu amaç doğrultusunda ANOVA testi kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda bireylerin yer aldığı grubun (düşmanca, kontrol, korumacı) katılımcıların toplumsal cinsiyetle ilgili sistemi meşrulaştırma eğilimleri üzerinde anlamlı etkisi olmadığı bulunmuştur ($F_{2, 77} = 0.15, p > .05$). Analiz sonuçları *Denence 2*'nin desteklenmediğini göstermektedir.

b) *Genel Sistemi Meşrulaştırma*

Düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik deneyimlerinin toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma eğilimi üzerindeki etkisinin yanı sıra genel sistemi meşrulaştırma üzerindeki etkisi de incelenmiştir (*Denence 3*). Farklı cinsiyetçilik koşullarında bulunmanın bireylerin genel sistemi meşrulaştırma eğilimi üzerindeki etkisi tek yönlü gruplar arası varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Varyans analizi sonuçlarının incelenmesi ile genel sistemi meşrulaştırma eğilimlerinde üç deney grubundaki katılımcıların birbirinden anlamlı derecede farklılaşmadığı ve *Denence 3*'ün desteklenmediği görülmüştür ($F_{2, 77} = 0.67, p > .05$).

2.4.5. Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Performans Üzerindeki Etkisi

Bu çalışmanın amaçlarından biri düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalmanın kadınların sözel ve sayısal performansı üzerindeki etkisini incelemektir (*Denence 4*). Bu amaç doğrultusunda korumacı cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik ve kontrol grubunda bulunan katılımcıların sözel ve sayısal testlerde doğru yanıtladıkları soru sayıları tek yönlü gruplar arası varyans analizi (ANOVA) ile karşılaştırılmıştır.

Sözel test performansını karşılaştırmak için yapılan varyans analizi sonuçlarına göre üç deney koşulundaki katılımcıların sözel doğru yanıt sayıları anlamlı şekilde birbirinden farklılaşmaktadır ($F_{2, 77} = 7.82, p < .01$). Tukey yöntemi kullanılarak yapılan çiftler arası karşılaştırma sonuçlarında düşmanca cinsiyetçi ifadelerle karşılaşan kadınların, korumacı cinsiyetçi ifadelerle karşılaşan kadınlara göre sözel testte daha fazla doğru yanıt olduğu görülmüştür. Yine Tukey analizi sonuçlarına göre kontrol koşullarındaki katılımcıların sözel performansları ne korumacı cinsiyetçilik koşulundaki katılımcılardan ne de düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki katılımcılardan anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır.

Üç deney koşulundaki katılımcıların sayısal testte doğru yanıtladıkları soru sayılarının incelendiği analiz sonucunda farklı deney gruplarında bulunan katılımcıların sayısal testteki doğru yanıt sayılarının anlamlı şekilde birbirinden farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{2, 77} = 0.70, p > .05$). Analiz sonuçları *Denence 4*'ün desteklenmediğini göstermektedir.

Araştırmanın farklı koşullarındaki katılımcılarının sözel ve sayısal testlerdeki performansları ile ilgili analiz sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Deney Gruplarına Göre Sözel ve Sayısal Testlerdeki Performanslar

	Korumacı (SS)	Kontrol (SS)	Düşmanca (SS)	F	Anlamlılık düzeyi	Eta değeri η^2
Sözel Performans	4.42 ^a (1.67)	5.16 ^{ab} (1.40)	6.18 ^b (1.84)	7.82	0.01	0.17
Sayısal Performans	3.82 ^a (1.59)	3.32 ^a (1.31)	3.70 ^a (1.84)	0.70	0.50	0.02

Not. Farklı üst simgelere sahip ortalamalar $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Bu araştırma kapsamında korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalma ile katılımcıların sayısal ve sözel performansı arasındaki ilişkide katılımcıların cinsiyetle ilgili sistemi meşrulaştırma eğilimlerinin aracı rolünü incelemek amaçlanmıştır (*Denence 5*). Fakat aracı değişken analizi yapabilmeyen bazı ön koşulları bulunmaktadır. Baron ve Kenny bir değişkenin aracılık etkisinden bahsedebilmek için üç koşulun sağlanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Birinci koşula göre bağımsız değişkenin aracı değişken üzerinde anlamlı etkisi olmalıdır. İkinci koşula göre bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi anlamlı olmalıdır. Üçüncü koşula göre bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasındaki var olan anlamlı ilişki, aracı değişken ikinci adımda regresyon analizine dahil edildiğinde ortadan kalkarsa tam aracılık etkisi; bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin gücünde azalma meydana gelirse kısmi aracılık etkisinden söz edilebilir (Baron ve Kenny, 1986: 1176). Analiz sonuçları katılımcıların yer aldığı deney grubunun katılımcıların cinsiyetle ilgili sistemi meşrulaştırma eğilimleri üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığını göstermiştir. Dolayısıyla analiz için gerekli 1. koşul sağlanmadığından aracı değişken analizi yapılamamıştır. Bu sonuçlara göre *Denence 5* reddedilmektedir.

2.4.6. Benlik Saygısının Performans Üzerindeki Etkisi

Bireylerin genel ve performans benlik saygısı düzeylerinin sözel ve sayısal performansları üzerindeki etkisi incelenmiştir (*Denence 6*). Katılımcıların buldukları deney grubu göz önüne alınmaksızın performans ve genel benlik saygısı düzeyleri düşük, orta ve yüksek olmak üzere üç düzeyde hesaplanmıştır.

a) Genel Benlik Saygısı

Genel benlik saygısı düzeyleri farklı olan katılımcıların sözel ve sayısal test performanslarının birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü birer varyans analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda bireylerin genel benlik saygısı düzeylerinin sözel performansları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür ($F_{2, 77} = 0.68, p > .05$).

Genel benlik saygısı düzeyinin sayısal testteki performans üzerinde etkisinin incelendiği analizde sonuçlar genel benlik saygısı düzeylerinin sayısal performansları

üzerindeki etkisinin de anlamlı olmadığını ve *Denence 6a*'nın desteklenmediğini göstermiştir ($F_{2,77} = 0.20, p > .05$).

b) Performans Benlik Saygısı

Performans benlik saygısı düzeyinin sözel test performansı üzerindeki etkisi yine varyans analizi ile incelenmiştir. Yapılan analizde bireylerin performans benlik saygısı düzeylerinin sözel performans üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür ($F_{2,77} = 0.66, p > .05$).

Performans benlik saygısının sayısal performans üzerindeki etkisinin incelendiği analizde bireylerin performans benlik saygısı düzeylerinin sayısal performansları üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür ($F_{2,77} = 0.68, p > .05$). Hem sayısal hem de sözel performansta gruplar arasında bir farklılık olmadığı görüldüğünden *Denence 6b*'nin desteklenmediğine karar verilmiştir. Düşük, orta ve yüksek düzeyde performans ve genel benlik saygısına sahip katılımcıların sözel ve sayısal test performansları ile ilgili bu ANOVA sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

2.4.7. Cinsiyetçiliğin Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisi

Bu çalışma kapsamında düşmanca ve korumacı cinsiyetçilikle karşılaşmanın kadınların performans ve genel benlik saygısı düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir (*Denence 7*). Üç farklı grupta bulunan katılımcıların genel ve performans benlik saygısı düzeylerinin birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

a) Genel Benlik Saygısı

Düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik deneyimlerinin kadınların genel benlik saygısı düzeyleri üzerindeki etkisini tek yönlü gruplar arası varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir (*Denence 7a*). Varyans analizi sonucunda bireylerin yer aldığı grubun genel benlik saygısı düzeyleri üzerinde anlamlı etkisi olmadığı bulunmuştur ($F_{2,77} = 0.25, p > .05$). Böylece *Denence 7a*'nın desteklenmediği görülmüştür.

Tablo 8. Katılımcıların Benlik Saygısı Düzeylerinin Sayısal ve Sözel Performansları ile İlişkisi

	Düşük (SS)	Orta (SS)	Yüksek (SS)	F	Anlamlılık düzeyi	Eta değeri η^2
Genel Benlik Saygısı	5.00 ^a (1.86)	5.62 ^a (2.04)	5.19 ^a (1.60)	.68	.51	.02
Sözel						
Performans Benlik Saygısı	5.13 ^a (2.24)	5.04 ^a (1.40)	5.55 ^a (1.74)	.66	.52	.02
Genel Benlik Saygısı	3.52 ^a (1.53)	3.52 ^a (1.29)	3.75 ^a (1.81)	.20	.82	.01
Sayısal						
Performans Benlik Saygısı	3.52 ^a (1.53)	3.42 ^a (1.20)	3.90 ^a (1.95)	.68	.51	.02

b) Performans Benlik Saygısı

Düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik deneyimlerinin performans benlik saygısı üzerindeki etkisi de tek yönlü gruplar arası varyans analizi ile incelenmiştir (*Denence 7b*). Uygulanan analizsonucunda katılımcıların yer aldığı deney grubunun performans benlik saygısı düzeyleri üzerinde anlamlı etkisi olmadığı ve *Denence 7b*'nin desteklenmediği görülmüştür ($F_{2,77} = 1.87, p > .05$).

Bu araştırma kapsamında korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalma ile katılımcıların sayısal ve sözel performansı arasındaki ilişkide katılımcıların sistemi meşrulaştırma eğilimlerinin yanı sıra benlik saygısı düzeylerinin de aracı rolünü incelemek amaçlanmıştır (*Denence 8*).Fakat katılımcıların yer aldığı deney grubunun katılımcıların

benlik saygısı düzeyleri üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığı görüldüğündenaracı değişken analizi yapılamamıştır.

2.4.8. Cinsiyetçilik Deneyiminin Cinsiyetle Özdeşleşme Üzerindeki Etkisi

Katılımcıların yer aldığı cinsiyetçilik koşulunun (düşmanca, korumacı, kontrol) bireylerin cinsiyet grupları ile özdeşleşme düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir (*Araştırma Sorusu 1*). Uygulanan varyans analizi sonucu kadınların yer aldığı deney grubunun cinsiyetle özdeşleşme düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmadığını göstermiştir ($F_{2,77} = 1.83, p > .05$).

2.4.9. Kalıpyargılar ve Performans Arasındaki İlişki

Bu araştırma kapsamında katılımcıların hem sayısal hem de sözel alanındaki performanslarının bu alanlardaki geleneksel ve geleneksel olmayan kalıpyargıları benimseme düzeyleri ile ilişkili olup olmadığı incelenmiştir (*Araştırma Sorusu 2*).

a) Geleneksel Kalıpyargılar

Katılımcılar, geleneksel kalıpyargıları düşük düzeyde mi, orta düzeyde mi yoksa yüksek düzeyde mi benimsediklerine göre üç gruba ayrılmış ve bu üç grubun sayısal performans açısından birbirinden farklılaşıp farklılaşmadıkları incelenmiştir. Gruplar şu şekilde oluşturulmuştur:

i. Geleneksel kalıpyargıları düşük düzeyde benimseyen grup (26 kişi): Geleneksel kalıpyargılar ile ilgili iki maddeden toplamda 11 ve daha altında puan alanlar 26 kişi,

ii. Geleneksel kalıpyargıları orta düzeyde benimseyen grup (24 kişi): Geleneksel kalıpyargılar ile ilgili iki maddeden toplamda 12 puan alanlar,

iii. Geleneksel kalıpyargıları yüksek düzeyde benimseyen grup (30 kişi): Geleneksel kalıpyargılar ile ilgili iki maddeden toplamda 13 puan ve üzeri alanlar.

Geleneksel kalıpyargıları benimseme düzeyinin sayısal performans üzerindeki etkisi ile ilgili analizde geleneksel kalıpyargıları benimseme düzeylerinin (düşük, orta, yüksek) sayısal alandaki performansları üzerinde anlamlı etkisi olmadığı görülmüştür ($F_{2,77} = 0.27, p > .05$). Bu alanlardaki geleneksel kalıpyargıları benimsemenin sözel performans üzerindeki etkisinin

incelendiği analiz sonucunda bireylerin geleneksel kalıpyargıları benimseme düzeylerinin sözel testteki performansları üzerinde anlamlı etkisi olmadığı görülmüştür ($F_{2,77} = 0.36, p > .05$).

b) Geleneksel Olmayan Kalıpyargılar

Katılımcılar, geleneksel olmayan kalıpyargıları düşük düzeyde mi, orta düzeyde mi yoksa yüksek düzeyde mi benimsediklerine göre üç gruba ayrılmış ve bu üç grubun sayısal performans açısından birbirinden farklılaşıp farklılaşmadıkları incelenmiştir. Gruplar şu şekilde oluşturulmuştur:

i. Geleneksel olmayan kalıpyargıları düşük düzeyde benimseyen grup (32 kişi): Geleneksel olmayan kalıpyargılar ile ilgili iki maddeden toplamda 8 ve daha altında puan alanlar,

ii. Geleneksel olmayan kalıpyargıları orta düzeyde benimseyen grup (26 kişi): Geleneksel olmayan kalıpyargılar ile ilgili iki maddeden toplamda 9 ve 10 puan alanlar,

iii. Geleneksel olmayan kalıpyargıları yüksek düzeyde benimseyen grup (22 kişi): Geleneksel olmayan kalıpyargılar ile ilgili iki maddeden toplamda 11 puan ve üzeri alanlar.

Bireylerin geleneksel olmayan kalıpyargıları benimseme düzeylerinin sayısal performansları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan varyans analizi katılımcıların geleneksel olmayan kalıpyargıları benimseme düzeylerinin sayısal performansları üzerinde anlamlı etkisi olmadığını göstermiştir ($F_{2,77} = 1.59, p > .05$).

Ayrıca geleneksel olmayan kalıpyargıları benimseme düzeyinin sözel performans üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Analizler sonucunda bireylerin geleneksel olmayan kalıpyargıları benimseme düzeylerinin sözel alandaki performansları üzerinde anlamlı etkisi olmadığı görülmüştür ($F_{2,77} = 0.39, p > .05$).

Yapılan tüm bu analizler bireylerin geleneksel ve geleneksel olmayan kalıpyargıları benimseme düzeylerinin ne sayısal testteki performansları üzerinde ne de sözel testteki performansları üzerinde anlamlı etkisinin olmadığını göstermiştir.

2.5. TARTIŞMA

Bu çalışmanın ana amaçlarından biri korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik olgularının deneysel bir yöntemle manipüle edildiği bir araştırmayı Türk örnekleminde test etmektir. Daha önce Dardenne ve arkadaşlarının (2007: 764) çalışmasında kullanılan manipülasyon yöntemi kullanılmış ve o çalışmada korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik tutumları ile karşılaşan kadınların bilişsel performansları arasında tespit edilen farklılığın Türk örneklemindeki geçerliliğini test edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, gruplar arasında ortaya çıkabilecek farklılıklar, Dardenne ve arkadaşlarının çalışmasındakinden farklı olarak, sistemi meşrulaştırma bakış açısından ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma kapsamında performans görevi olarak, iki farklı alanda başarı testleri uygulanmıştır: Sözel alan ve matematik alanı. Araştırmaya katılan kadınların bu iki alandaki performanslarının ölçülmesinin tercih edilme sebebi, bu iki alanda kadın ve erkeklerin başarılarının farklı olduğuna dair kalıpyargıların oldukça yaygın biçimde kabul görüyor olmasıdır. Nitekim, analizler sonucunda “erkekler matematikte kadınlardan daha başarılıdır, kadınlar sözelde erkeklerden daha başarılıdır” kalıpyargılarının çalışmadaki katılımcıların çoğunluğu tarafından benimsendiği, katılımcıların sözel alanda ve matematik alanında kendi kişisel becerilerini de bu kalıpyargılar doğrultusunda değerlendirdikleri görülmüştür. Uygulanan test sonuçlarına göre katılımcıların sözel başarıları gerçekten de matematik başarılarından daha yüksektir. Katılımcılar, matematik testinde ne derece düşük başarı gösterdiklerini gerçekçi bir şekilde tahmin edebilmektedirler; fakat sözel başarılarını gerçekte olduğundan daha yüksek zannetmektedirler. Bu sonuçlar, katılımcıların kendini yüceltme eğilimine sahip olduklarını ama bu eğilimi sadece benimsedikleri cinsiyet kalıpyargılarının izin verdiği alanda (kadın olmaları sebebiyle sadece sözel alanda) gösterdikleri şekilde yorumlanabilir.

Araştırmada uygulanan deneysel manipülasyonun işleyip işlemediğini test etmek için, katılımcılara oturumun başlangıcında kendilerine sunulan yönergeyi cinsiyetçi bulup bulmadıkları sorulmuştur. Analizler, beklenildiği gibi, katılımcıların hangi deney grubunda yer aldıkları ile kendilerine sunulan yönergeleri cinsiyetçi olarak algılayıp algılamadıkları arasındaki ilişkinin anlamlı olduğuna işaret etmiştir. Korumacı cinsiyetçi yönerge verilen

katılımcıların hemen hepsi, düşmanca cinsiyetçi yönerge verilenlerin ise üçte ikisi kendilerine sunulan yönergeyi “cinsiyetçi” olarak nitelendirirken, kontrol koşulundakiler arasında aynı nitelendirmeyi yapanlar yarıdan azdır. Şaşırtıcı olan, korumacı cinsiyetçi yönerge verilenleri yönergeyi cinsiyetçi olarak nitelendirme eğiliminin düşmanca cinsiyetçi yönergeyi alanlarınkinden daha fazla olmasıdır. Bu çalışma kapsamında katılımcılara yönergelerin cinsiyetçi olduğunu düşünüp düşünmediklerinin bir evet/hayır sorusu ile sorulmuş olması katılımcılar açısından sınırlandırıcı ve yönlendirici olmuş olabilir; soru formatı yüzünden, genel olarak tüm katılımcılarda yönergeyi cinsiyetçi bulduklarını beyan etme eğilimi artmış olabilir. Bu nedenle, ikinci çalışmada evet/hayır formatında bir soru yöneltmek yerine, katılımcılardan yönergeleri ne ölçüde cinsiyetçi bulduklarını Likert tarzında bir ölçek üzerinde değerlendirmelerinin istenmesinin daha uygun olacağına karar verilmiştir. Ayrıca, katılımcılara yönergeyi ne ölçüde cinsiyetçi buldukları sorusuna ek olarak, onu ne ölçüde rahatsız edici bulduklarının da sorulması kararlaştırılmıştır. Zira, korumacı cinsiyetçilik yönergelerini alanların, yönergedeki cinsiyetçiliğin örtük oluşundan ötürü, onu açıkça cinsiyetçi bulmuş olmaktan ziyade, rahatsız edici bulmuş olabilecekleri; kendilerine yöneltilen “yönergede cinsiyetçi ifadeler bulunuyor muydu?” sorusunu “evet” şeklinde yanıtlamalarının bu rahatsızlıklarını yansıtmak için olabileceği, ancak eğer bu rahatsızlık hissini yansıtabilecekleri bir başka soru maddesi sunulacak olursa, yönerge hakkında yapacakları değerlendirmenin “cinsiyetçi değil, ama rahatsız edici” şeklinde olabileceği, öte yandan düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalanların kendilerine sunulan yönergeyi cinsiyetçi olarak değerlendirebilecekleri ve bu durumda düşmanca ve korumacı cinsiyetçi yönergelere maruz kalmanın farkını ortaya koymanın mümkün olabileceği düşünülmektedir. Bu düşünceler ikinci çalışmada test edilecektir. Sonuç olarak, bu çalışmada cinsiyetçi yönergelere maruz kalanların yönergeyi cinsiyetçi olarak nitelendirme eğilimlerinin olduğunun, kontrol koşulundakilerde ise bu eğilimin daha az olduğunun yapılan analizlerle gösterilmiş olması sebebiyle, deneysel manipülasyonun doğru biçimde işlediğine karar kılınmıştır.

Çalışmanın ana amaçlarından biri, cinsiyetçilikle karşılaşmanın sayısal ve sözel performans üzerindeki etkisini test etmektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan analizler şunları göstermiştir: Sayısal performans açısından, katılımcıların cinsiyetçilikle karşılaşp karşılaşmaması bir fark yaratmamaktadır. Sözel performans açısından, korumacı ve düşmanca

cinsiyetçiliğe maruz kalanların performansları kontrol koşulundakilerden farklı olmamakla birlikte, düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşanların performansı korumacı cinsiyetçilikle karşılaşanlardan yüksektir. Araştırma kapsamında oluşturulan denencelerde korumacı cinsiyetçilik koşulundaki katılımcıların sözel testte diğer gruptaki katılımcılardan daha düşük performans sergileyeceği öngörülmüştür. Fakat sonuçlar, korumacı cinsiyetçilik ve kontrol koşulları arasında değil, korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik koşullarının arasında fark olduğunu göstermiştir. Düşmanca cinsiyetçilik koşulundakilerin performansı daha yüksektir. Dardenne ve arkadaşları (2007: 765-766) korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin bilişsel performans üzerindeki etkisinin birbirinden farklı olmasının, farklı mekanizmaların sonucu olabileceğini ifade etmiştir. Birinci mekanizmaya göre; daha açık bir dille ifade edilen düşmanca cinsiyetçilik kadınlar tarafından çok daha kolay bir şekilde cinsiyetçilik olarak algılanacaktır. Cinsiyetçiliğin hedefi olduğunu düşünen düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki kadınların, bu durum karşısında öfke hissinde bir artış meydana gelmesi ve durumu adaletsizlik olarak değerlendirmeleri mümkündür. Bu değerlendirme sonucunda ise kadınların teste yönelik motivasyonu artacak ve sonuç olarak diğer gruplarda yer alan katılımcılardan daha yüksek performans sergileyeceklerdir. İkinci mekanizmaya göre ise daha kapalı bir şekilde ifade edilen korumacı cinsiyetçiliğin hedefi olan kadınların durumu karşı tarafın cinsiyetçiliğine atfetmesinin zorlaşması, kadınların kendi performanslarından şüphe duymalarına yol açacaktır. Böylece durumu karşı tarafa atfedemeyen kadınların kendinden şüphe etmeseviyeleri ve öz güvenleri düştüğünden performansları da diğer koşullarda bulunan kadınlardan daha düşük olacaktır. Dardenne ve arkadaşlarının çalışmasında bu mekanizmalardan hangisinin işleyeceği test edilmiştir. Sonuçlar ikinci mekanizmanın işlediğini göstermiştir: Korumacı cinsiyetçilikle karşılaşan kadınların diğer deney gruplarındaki kadınlara göre bilişsel performans testi esnasında endişe hissetme, kendinden şüphe etme, kendi performanslarına duydukları güveni sarsacak bazı olumsuz düşüncelere kapılma gibi duygu ve düşünceler daha fazla deneyimledikleri görülmüştür. Araştırmacılar bu olumsuz duygu ve düşüncelerin korumacı cinsiyetçilik koşulundaki katılımcıların çalışma belleklerinin sınırlı kapasitelerini olumsuz düşüncelerle baş etmede kullanmasına yol açtığını ve sonuç olarak çalışma belleğini kullanmayı gerektiren bilişsel performanslarında düşüş görülmesine neden olduğunu ileri sürmektedir. Türk örneklemeden veri toplanarak gerçekleştirilen bu tez çalışmasında,

sonuçların Dardenne ve arkadaşlarının çalışma sonuçlarıyla tutarlılık göstereceği; o çalışmada olduğu gibi, ikinci mekanizmanın işleyeceği ve böylelikle korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalanların performansının daha düşük olacağı beklenmiştir. Ancak sonuçlar daha çok birinci mekanizmanın işlediğine işaret etmektedir: Düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalanların performansı daha yüksek olma eğilimindedir. Kadınların performansı üzerinde ikinci mekanizmanın geçerli olabileceğini ve korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalmanın bilişsel performansın düşmesine yol açabileceğini gösteren bir başka çalışma, Dumont ve arkadaşlarının çalışmasıdır (2010: 545). Bu çalışmada araştırmacılar, korumacı cinsiyetçilikle karşılaşmanın kadınların benlik kurgusunu ve otobiyografik anılarını, bireylerin kendilerini yetersiz görme yönünde etkilediğini ve korumacı cinsiyetçilikle karşılaşan kadınların bilişsel performans testindeki başarılarının diğer gruplardaki kadınlara göre daha düşük olduğunu bulmuşlardır.

Bu tez çalışmasında düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki kadınların korumacı cinsiyetçilik grubundan daha yüksek performans göstermesine, maruz kaldıkları cinsiyetçilikten ötürü öfke hissetmeleri ve bunun etkisiyle testte başarılı olmaya yönelik motivasyonlarının yükselmesi yol açmış olabilir. İkinci çalışmada bu ihtimal araştırılacaktır. Bu amaçla, ikinci çalışmada katılımcılara a) başlangıç yönergesini dinledikten sonra deneyimledikleri çeşitli duyguların düzeylerini ölçmeyi amaçlayan bazı soru maddeleri ve b) kendilerine sunulan testleri çözmeye yönelik motivasyonları hakkındaki öz bildirimlerini talep eden soru maddeleri yöneltmesine karar verilmiştir.

Sayısal test performansında gruplar arasında herhangi bir farklılık bulunmamasının bir sebebi, verilerin sosyoloji bölümü öğrencilerinden toplanmış olması olabilir. Sosyoloji, sözel becerileri ön planda bulunan kişilerin eğitim gördüğü bir bölümdür: Bu bölüme kabul edilirken, öğrencilerini üniversiteye giriş sınavında sözel alandaki başarıları ağırlıklı olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla öğrenciler, sayısal alandansa sözel performans alanını, başkalarıyla rekabete girişebilecekleri ve gayretleriyle bir fark yaratabilecekleri bir alan olarak görme eğiliminde olabilirler. Bu nedenle eğer cinsiyetçiliğe maruz kalma ya da kalmama öğrencilerin ne duygular hissettikleri ve testi çözmeye ne ölçüde motive oldukları üstünden

performanslarını etkiledi ise, bu etkilenen performans alanının sayısal alan değil, sözel alan olması doğaldır.

Literatürde, cinsiyetçiliğe maruz kalmanın kadınların sistemi meşrulaştırma eğilimlerini etkilediğini ve korumacı veya düşmanca cinsiyetçiliğin etkilerinin birbirinden farklı olduğunu gösteren çalışmalar vardır. Korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalmak kadınların sistemi meşrulaştırma eğilimini arttırırken; düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmak, bu eğilimin azalmasına neden olmaktadır (Becker ve Wright, 2011: 76). Fakat bu tez çalışmasında, gerek korumacı gerekse düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmanın katılımcıların sistemi meşrulaştırma eğilimleri üzerinde herhangi bir anlamlı etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Literatürdeki bulgularla çelişen bu sonucun olası bir sebebi şu olabilir: Becker ve Wright'ın çalışmasındaki (2011: 76) deneysel manipülasyonu bir tür propaganda gibi düşünmek mümkündür. O çalışmada, çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğinin korumacı veya düşmanca cinsiyetçilikle ilgili maddeleri katılımcılara okutularak cinsiyetçilik manipülasyonu sağlanmıştır. Korumacı cinsiyetçi maddeleri okumak, sistemi meşrulaştırma eğilimini benimsetme yönünde bir propaganda gibi işlev görmüştür. Düşmanca cinsiyetçi maddeleri okutmak ise tam tersi yönde bir propaganda gibi işlev görmüştür. Deneyde kadınların maruz kaldığı propagandalar, maruz bırakılan kadınların sistemi meşrulaştırmaya yönelik başlangıçtaki tutumları ılımlı düzeyde olduğu takdirde işe yarayabilir. Zira bir tutumun değişebilmesi, bireyin o tutuma ne derecede bağlı olduğu ile ilgilidir: Hovland, Harvey ve Sherif'e göre, bir tutuma şiddetle bağlı olanların maruz bırakıldıkları propaganda ne olursa olsun tutumlarını değiştirmemeleri mümkünken, bir tutuma orta düzeyde bağlı olanlar, bir propagandaya maruz kalırlarsa tutumlarını propaganda yönünde değiştirebilirler (akt. Kağıtçıbaşı, 2013: 210). Becker ve Wright'ın çalışmasında da, bu tez çalışmasında da kadınların sistemi meşrulaştırma eğilimlerinin çalışma başlangıcındaki (manipülasyon öncesindeki) düzeyi ölçülmemiştir. Eğer bu başlangıç düzeyleri iki farklı örnekleme birbirinden farklıysa (ABD örnekleminde orta düzey, Türk örnekleminde şiddetli) iki çalışmanın sistemi meşrulaştırma ile ilgili sonuçlarının farklı olması, bununla açıklanabilir. Ayrıca, bu çalışmada kullanılan deneysel manipülasyon ile Becker ve Wright'ın çalışmasındaki farklı olduğuna da dikkati çekmek gerekir. Sonuçlardaki farklılıklar, bu yöntemsel farklılıklardan da kaynaklanıyor olabilir.

Bu tez kapsamında ele alınan değişkenlerden biri de, benlik saygısıdır. Fakat analizler ne katılımcıların benlik saygısı düzeylerinin performansları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu ne de maruz kaldıkları ayrımcılığın benlik saygısı düzeylerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir. Beklentilerle tutarlı olmayan bu sonuçların deney paradigmasından kaynaklı olabileceği akla gelmektedir. Katılımcılara araştırmanın ilk yarısının işe alımlarla ilgili bir süreç olduğu bilgisi verilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların bu süreçte daha olumlu bir başvuran profili çizebilmek adına, ölçek maddelerini yanlış bir şekilde doldurmuş olabilecekleri ihtimalinin olduğu ve bu durumun deney grupları arasında herhangi bir farklılığın ortaya çıkmasına engel olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın en önemli sınırlılıklarından birisi örneklem sayısı ile ilgilidir. Örneklem sayısının küçük olması sonuçların doğruluğu açısından problemliler olarak değerlendirildiğinden, ikinci çalışma verilerinin daha büyük bir örneklemde toplanmasına karar verilmiştir. Son olarak verilerin yalnızca sosyoloji bölümünden toplanması araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini oldukça sınırlandırdığından, ikinci çalışmada farklı bölümlerde eğitim gören katılımcıların araştırmaya dahil edilmesine karar verilmiştir.

Birinci çalışmada elde edilen bulgulardan hareketle aynı deney paradigmasının kullanıldığı ikinci bir çalışma yapılmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda ilk çalışma ile ilgili belirlenen ve yukarıda anlatılan tüm sınırlılıklar ikinci çalışmada düzeltilmeye çalışılmıştır.

III. BÖLÜM

3. İKİNCİ ÇALIŞMA

3.1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Önceki çalışmadaki gibi ikinci çalışmanın da ana amacı korumacı ve düşmanca cinsiyetçi ifadelerle karşılaşmanın kadınların sayısal ve sözel performansları üzerindeki etkisini incelemektir. Birinci çalışma kapsamında iki tür cinsiyetçiliğin sayısal ve sözel alanlardaki performans üzerindeki etkisini açıklamak amacıyla bireylerin genel ve toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma eğilimleri kullanılmıştır. İkinci çalışmada ise deney grupları arasındaki test performansı farklılıklarını açıklayabilecek farklı olası içsel süreçler olarak, katılımcıların cinsiyetçiliğe maruz kaldıklarında deneyimledikleri duygular ve testleri çözmeye yönelik motivasyon düzeyleri ele alınmıştır.

Aşağıda duyguların ve motivasyonun bilişsel performans üzerinde nasıl etkileri olabileceğine ve cinsiyetçiliğin duygularla ilişkisine dair kuramsal bilgiler sunulmaktadır. Ardından bu ikinci çalışmanın araştırma soruları ve hipotezleri verilecek ve ikinci çalışmanın yöntemi ve bulguları yer almaktadır. İlk çalışmadan farklı olarak bu çalışmada cevap aranan başlıca sorular, korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmanın yol açtığı olumlu ve olumsuz duyguların neler olduğu, bu iki tür farklı cinsiyetçi tutumla karşılaşmanın testlere yönelik motivasyonlara etkisinin neler olduğu ve son olarak, cinsiyetçiliğe maruz kalma ile test performansları arasındaki ilişkide, cinsiyetçiliğe maruz kalma deneyiminin hemen ardından yaşanan duyguların ve testleri çözmeye yönelik motivasyonun aracı rollerinin olup olmadığıdır.

3.1.1. Duygular

Duygular günlük hayatta herkes tarafından deneyimlendiğinden, duygunun tanımı ile ilgili herkesin aşağı yukarı bir fikri vardır. Fakat duyguları kavramsal olarak tanımlamak oldukça güçtür. “Duygu nedir?” sorusu, felsefe ve psikoloji alanlarında uzun yıllardır yanıtı aranan sorulardan biri olmasına rağmen bu soruya herkes tarafından kabul edilen bir tanımlama getirebilmek oldukça güçtür (Lewis, Haviland-Jones, Barrett, 2008: 8). Duygu

genel anlamda birey için önemli olan deneyimlerle ilgili olarak, kişinin deneyimlediği olayı ve bağlamı değerlendirmesini içeren; ayrıca tanımlanabilir dönemleri olan bir süreç olarak ifade edilmektedir. Bir duygu genelde ayırt edici bir zihinsel durum olarak deneyimlenir, bazen bedensel değişimler, ifadeler, eylemler buna eşlik eder veya ardından gelirler. Duygular genelde kendiliğinden değil, bir sebep sonucunda ortaya çıkarlar (Lewis, Haviland-Jones, Barrett, 2008: 70-73).

3.1.1.1. Duyguların İşlevleri

Deneyimlenen duyguların, günlük hayatta bireyler için pek çok işlevi bulunmaktadır. Evrimsel açıdan bakıldığında kişilerin deneyimledikleri duygular hayatta kalmalarına ve türlerinin devam ettirilmesine yardımcı olmaktadır (Lewis, Haviland-Jones, Barrett, 2008: 456). Duyguların insanların hayatındaki fonksiyonlarından bir diğeri, kişilerin kendini ifade etme yollarından biri olmasıdır. Bireyler duygularını yüz ifadeleri, motor örüntüler ve sözel öğelerle ifade etmektedir (Çeçen, 2002: 166). Kişilerin sosyal ilişkiler kurmasına ve sürdürmelerine yardımcı olan duygular diğer insanlarla iletişim kurmada kullanılan önemli işaretlerdendir (Lewis, Haviland-Jones, Barrett, 2012: 456). Duyguların bir diğer önemli özelliği ise insanları motive edici olmalarıdır. Bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak adına gerek duydukları enerjiyi ve onları harekete geçiren itici gücü sağlar. Duygular, bireylerin düşüncelerini ve davranışlarını yönlendirmede önemli kaynaklardan bir tanesidir. İki bireyin birbiri ile benzer düşünceleri fakat farklı duyguları varsa, bu kişiler birbirinden farklı davranışlar sergileyebilirler (Çeçen, 2002: 165).

3.1.1.2. Duygular ve Bilgi İşleme Süreci

Kişilerin bir durumla karşılaştığında hangi duyguyu hissettikleri, o durum karşısında verecekleri tepkiyi belirlemede önemli bir role sahiptir. Duygular yalnızca kişilerin vereceği davranışsal tepki üzerinde değil bireylerin bilgi işleme süreçleri üzerinde de etkilidir. Bireyin içinde bulunduğu duygudurumu, bilişsel görevlerdeki performanslarını etkileyebilmektedir. Literatürde duyguların analitik ve kestirme düşünce tarzları ile ilişkisini inceleyen çalışmalar mevcuttur (Schwarz, 1990; Bodenhausen, Sheppard ve Kramer, 1994: 45; Bodenhausen, Kramer ve Susser, 1994: 621). Bu iki bilgi işleme tarzından analitik işlemede birey, çevresel bilgiyi mantıklı ve analitik düşünme stratejilerini kullanarak

ayrıntılı bir şekilde analiz ederken; kestirme düşünce tarzlarında kısayolları kullanarak sonuca hızlı bir şekilde ulaşmaya çalışır (Schwarz, 1990: 2). Duygudurum ve düşünce tarzları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan birçoğu insanların pozitif duygudurumu içindeyken kestirme düşünce tarzlarını kullanarak sonuca hızlı bir şekilde ulaşmaya çalıştıklarını göstermektedir. Tam tersi şekilde, insanlar negatif duygudurumunda olduğunda bilgiyi daha kapsamlı bir işleme sürecinden geçirmektedir (Schwarz, 1990: 144; Bodenhausen, Kramer ve Süsler, 1994: 621; Bodenhausen, Sheppard ve Kramer, 1994: 45).

Bu tez çalışmasında Schwarz (1990: 2) tarafından geliştirilmiş olan ve duygular ile bilişsel süreçler arasındaki ilişkiye açıklama getirmeye çalışan Bilişsel Ayarlama Modelinin varsayımları, duyguların bilişsel performans üzerindeki etkisiyle ilgili denencelerin temeli olarak kullanılacaktır. Bu modele göre insanların düşünce süreçleri oldukça adaptiftir. İnsan davranışlarının uyumlu bir şekilde sürdürülmesi için bilişsel süreçlerin amaçlarına ulaşma doğrultusunda çevresel faktörlere duyarlı olması gerekmektedir. Modele göre içinde bulunulan durum problemlilik olarak değerlendirildiğinde, problemin ortadan kaldırılması ya da etkisinin azaltılması adına dikkat gibi bilişsel süreçlerde ekstra çaba sarf edilecektir. Çevresel faktörler, içinde bulunulan durumun olumlu ve tehlikesiz olduğu yönünde ipucu verdiği takdirde ise çevre güvenli olarak değerlendirildiğinden ekstra çaba sarf edilmeyecektir (Schwarz, 1990: 3). Bilişsel Ayarlama Modeli, birey bir hedefe yöneldiğinde işler herhangi bir pürüz olmadan sorunsuzca devam ediyorsa, kişinin var olan mevcut bilgileri çerçevesinde hareket ederek rutininden çıkmamayı tercih edeceğini ileri sürmektedir. Fakat işler bozulmaya başladığında rutinler sorgulanmaya, sorunun çözüm yolları aranmaya başlanacaktır. Problemlilik bir durumla karşılaşan bireylerin rahatsız edici durumla ilgili bir şeyler yapma motivasyonu artar. İçinde bulunulan olumsuz durum karşısında değişikliğe yol açacak olası mekanizmaların dikkatli analizi ve herhangi bir davranışın neden olacağı sonuçların iyice değerlendirilmesi gerekmektedir. Buna paralel olarak negatif olaylar karşısında analitik bilgi işleme süreci aktive olmaktadır. Bu bilgi işleme sürecinde birey genel bilgi ve rutinlerinin dışına çıkarak durum hakkındaki detayları göz önünde bulundurmaktadır. Bireyler bu durumlarda hızlı karar vermelerini sağlayabilecek fakat hatalara yol açma ihtimali olan kısayollar ve sezgiler gibi süreçlere daha az başvuracaktır (Schwarz, 1990: 3-4).

Genel olarak bakıldığında bu model olumlu bir durumla karşılaşıldığında kişiler detaylı analiz yapmaya gerek duymadan daha önceden başvurdukları bilgileri kullanma eğiliminde olacaklarını ileri sürmektedir. Fakat negatif olaylar karşısında analitik bilgi işleme süreci aktive olmaktadır. Olumlu ve olumsuz durumlarla karşılaşmanın, tercih edilecek bilişsel işleme süreçleri ile ilişkisinin yanı sıra, hissedilecek duygularla da ilişkisi vardır. Schwarz'a göre insanlar genelde tehdit ya da olumsuz bir durumla karşılaştıklarında olumsuz duygular hissederken, pozitif bir durumla karşılaştıklarında ya da herhangi bir tehdit algılamadıklarında olumlu duygular hissetmektedir (Schwarz, 1990: 3). Dolayısıyla, bilginin kapsamlı bilişsel işleme sürecinden geçirilmesi ile olumsuz duygular hissedilmesi ve de kestirme düşünce tarzının kullanılması ile olumlu duyguların hissedilmesi eşzamanlı yaşanır.

Bu tez kapsamında uygulanan sözel ve sayısal testlerde yüksek performans göstermenin, yüzeysel bilgi işleme süreçleri yerine daha kapsamlı bir bilgi işleme süreci gerektireceği düşünülmektedir. Bu nedenle korumacı ve düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşmanın performans üzerindeki etkisinde deneyimlenen duyguların rolü olabileceği düşünülmektedir.

3.1.1.3. Cinsiyetçilik ve Duygular

Cinsiyetçi tavırların hedefi olmak, diğer tüm ayrımcılık türlerine hedef olmak gibi, kadınlar için oldukça stres verici bir durumdur. Cinsiyetçi olaylarla karşılaşmak bir kadının hem kişisel kimliğine, hem de kadınlık grubuna üyeliğinden dolayı sosyal kimliğine yöneltilen bir tehdit olduğundan bazı duygusal tepkilere yol açması kaçınılmazdır. Cinsiyetçilik literatüründe cinsiyetçi olaylarla karşılaşan kadınların bu durumlarda gösterdikleri duygusal tepkilerle ilgili araştırmalar önemli yer tutmaktadır. Örneğin, Swim ve arkadaşları (2001: 31) kişiler arası ilişkilerde yaşanan cinsiyet ayrımcılığını, bir dizi günlük çalışması yoluyla, bu tutumlara hedef olan kişinin perspektifinden incelemiştir. Araştırmacılar, katılımcılardan iki hafta boyunca kendilerinin ya da başka kadınların cinsiyetleri yüzünden farklı davranıldığı durumları ve bu olaylar karşısında duygularını kaydetmelerini istemişlerdir. Araştırma sonucunda kadınların cinsiyetçi olaylara verdiği en yaygın duygusal tepkinin öfke ve üzümlük olduğu görülmüştür. Ayrıca maruz kaldığı bildirilen cinsiyetçi olay sayısının öfke, anksiyete, öz saygı düzeylerini yordadığını bulgulanmıştır. Daha çok cinsiyetçi olay bildirmek

daha yüksek öfke, depresyon ve daha düşük rahatlık hissi ve benlik saygısı ile ilişkilidir. Yani bu araştırma sonuçları cinsiyetçiliğin yalnızca öfke ve kaygı gibi olumsuz duyguların artmasına değil aynı zamanda olumlu duygu ve özelliklerin azalmasına yol açtığını göstermektedir.

Cinsiyetçilik yalnızca hedef alınan kadınlarda değil bu duruma şahit olan diğer kadınlarda da bazı duygusal tepkilere yol açmaktadır. Chaudoir ve Quinn (2010: 623) cinsiyetçi bir olayın hedefi olmak yerine böyle bir olaya seyirci olmanın kadınlar üzerindeki etkisini incelemiştir. Katılımcıların yarısı bir kadın ve bir erkek arasında geçen cinsiyetçi bir diyaloga, diğer yarısı ise bir kadın ve erkek arasında geçen ve herhangi bir cinsiyetçilik ögesi bulunmayan bir diyaloga maruz kalmışlardır. Katılımcılardan bu duruma seyirci olduklarını hayal etmelerini istenmiştir. Ayrıca bu durum karşısında hissettikleri kaygı, depresyon düzeyleri ile cinsiyetçi erkeğe karşı hissettikleri düşmanlık ve öfke düzeylerini bildirmelerini istemişlerdir. Bunun yanında kadınların bu duruma ne derecede karşı koymak istedikleri incelenmiştir. Analiz sonuçlarında kadınların cinsiyetçi bir olaya seyirci olmasının ardından öfke düzeylerinin ve duruma karşı koyma motivasyonlarının kontrol grubundaki kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu araştırma sonucu kadınların seyirci oldukları cinsiyetçilik durumunu başka bir bireye yapılmış kişisel bir olay olarak değerlendirmek yerine kendi cinsiyet gruplarını hedef alan bir davranış olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Yani cinsiyetçilik durumu hem bu durumun hedefi olan kadınların hem de bu duruma şahit olan kadınların duygu ve motivasyon düzeylerini etkilemektedir.

3.1.1.4. Öfke Duygusu

Bireylerin motivasyon düzeyleri üzerindeki etkisi nedeniyle burada diğer duygulardan ziyade öfke üzerinde durulacaktır. Öfke duygusu “engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakılma, kısıtlanma vb. durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye veya kişiye yönelik şu ya da bu şekilde saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun negatif bir duygu” olarak tanımlanmaktadır (Budak, 2000; akt., Akgün ve Araz, 2010: 5). Bir başka tanıma göre ise öfke kişinin ihtiyaç veya istekleri engellendiğinde veya kendi benliğine yönelik haksızlık ve adaletsizlik algıladığında deneyimlendiği bir duygudur (Kısaç, 1997: 12). Bireyin kendisine yönelik algıladığı her türlü tehdit karşısında deneyimleyebileceği bu duygu

kişinin yaşamını sürdürmesinde hayati bir öneme sahiptir. Bu duygu bireylerin günlük hayatta sıkça deneyimlediği temel duygulardan biridir. Spielberger ve arkadaşlarına göre (1991) öfke, durumsal ve süreklilik gösteren öğelerden oluşmaktadır. *Durumsal öfke* amaca yönelmiş bir davranışın engellenmesi veya haksızlık algılanması durumunda bireyin kızgınlık, gerginlik, sinirlilik, hiddet gibi duyumsamaları yaşandığı bir durum olarak tanımlanabilir. *Sürekli öfke* ise bireylerin durumsal öfkeyi yaşamaya olan eğilimini ifade eden bir kişilik özelliğidir. Yani sürekli öfke, kişilerin durumsal öfkeyi ne sıklıkla yaşandığını gösteren bir kavramdır (akt., Deffenbacher ve ark., 1996: 131).

Duyguların Değerlendirilmesi Teorisine göre bireyin karşılaştığı durumu nasıl değerlendirdiği, deneyimlediği duyguda oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu teoriye göre bireyin belli bir anda hangi duyguyu ne yoğunlukta hissedeceği, içinde bulunduğu duruma ve yaşadığı olaylara ilişkin değerlendirme ve yorumuna bağlıdır (Frijda, Kuipers ve Schure, 1989: 225). Bu teoriye göre öfke, bireylerin içinde bulunduğu durumu olumsuz ve adaletsiz olarak algıladığı koşullarda en çok deneyimlediği duygulardan biridir (Dardenne, Dumont ve Bollier, 2007: 765). Öfke ayrıca gruba dayalı eşitsizlikler karşısında düşük konumdaki grup üyelerinin en sık verdiği duygusal tepkidir (Vescio ve ark., 2005: 660). Bu teori öfke duygusunun bireyde uyandırdığı karşı koyma hissi nedeniyle diğer duygulardan farklılaşmakta olduğunu ileri sürmektedir (Frijda, Kuipers ve Schure, 1989: 220). Öfke duygusu bireyin içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için bir şeyler yapma isteği duymasına ve motivasyon düzeyinde artış görülmesine katkı sağlamaktadır.

3.1.1.4.1. Öfke Duygusuna Yol Açan Etmenler

Öfke duygusunun bireyler tarafından deneyimlenmesine yol açan üç farklı durum bulunmaktadır. Bu durumlar şöyle açıklanmaktadır (Deffenbacher, 1999: 296):

a) *Öfke kimi durumlarda dış uyaranlar nedeniyle ortaya çıkmaktadır.* Bunlar nesnelere, durumlar, başkalarının davranışları hatta bireyin kendi davranışları olmak üzere pek çok uyarıcıyı kapsamaktadır. Bu dış uyaranlar kişide engellenmişlik ya da adaletsizlik hissine yol açtığı anda öfke duygusu deneyimlenmektedir.

b) *Öfke kimi durumlarda dış uyaranların etkisi ve bu uyaranların kişide uyandırdığı geçmişe ait anı ve çağrışımlar nedeniyle ortaya çıkmaktadır.* Bireylerin olumsuz

deneyimlerini anımsatacak uyaranlarla karşılaşması durumlarında anımsadıkları anı ve çağrışımlar kişide öfke duygusuna yol açabilmektedir.

c) *Diğer durumlarda, öfke düşünceler ve duygular gibi iç uyaranlar nedeniyle ortaya çıkmaktadır.* Kişi geçmişte yaşadığı olayları düşündüğünde ya da o olaylarda hissettiği duyguları anımsadığında öfke duygusunu deneyimleyebilir (Deffenbacher, 1999: 296).

3.1.1.4.2. Öfke Duygusunun İşlevleri

Diğer tüm duygular gibi öfke duygusu da gündelik hayatta birçok işlevi olan ve bireyler için hayati öneme sahip bir duygudur. Öncelikle öfke karşı taraf için bir işaret anlamına gelmektedir. Şöyle ki, öfke bireyin deneyimlediği olumsuz durum ve duyguları karşısındakilerin anlamasına yardımcı olan bir sinyal işlevi görmektedir. Ayrıca tehdit edici veya olumsuz bir durum karşısında orta hafif ya da orta düzeyde deneyimlendiğinde, bu duygu birey için olumlu sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Deffenbacher, 2011: 213). Öfke bireyin sahip olduğu psikolojik kaynaklarını düzenlemede, kişinin harekete geçmesine yol açacak enerjiyi sağlamada ve davranışta süreklilik göstermesinde kişiye yardım etmektedir (Taylor ve Novaco, 2005: 16). Birey için olumsuz sonuçlar doğuracak durumlarda telafi edici bir mekanizma görevi üstlenen öfke duygusu böyle durumlarda, bireyin olumlu sonuca ulaşmasına katkı sağlayacak motivasyon ve azim düzeylerinin artmasına katkı sağlayarak kişiye harekete geçmesi için gerekli olan enerjiyi verir (Taylor ve Novaco, 2005: 16-17).

Öfkenin yoğunluğu, sıklığı ve süresi arttıkça, birey için bazı olumsuz sonuçlara da yol açabilir. Öfke aşırı yoğun ve aşırı sık deneyimlendiğinde kişiler kontrolü kaybetmiş, suçlu veya utanmış hissederler. Böyle durumlarda öfke duygusunun hissedilmesi zarar verici davranışların ve olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Öfke deneyiminin sıklığı, yoğunluğu ve süresi arttıkça, bu duygunun ifadesi daha saldırgan, daha yıkıcı ve kişinin kendisi ve başkaları için sonuçları daha olumsuz olmaktadır. Böyle olduğunda da kişinin deneyimlediği öfke işlevsiz olarak nitelendirilmektedir (Deffenbacher, 2011: 215).

3.1.1.4.3. Öfke ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik

Literatürde korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik ile karşılaşmanın öfke duygusu üzerindeki etkisi ile ilgili çalışmalar bu iki cinsiyetçiliğin öfke duygusu üzerindeki etkisinin birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Örneğin Barreto ve Ellemers (2005: 637)

düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmanın kadınlarda yol açtığı öfke duygusunun korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalmanın yarattığı öfkeye kıyasla daha fazla olduğunu bulgulamıştır. Araştırmacılara göre bu iki cinsiyetçilik türü ile karşılaşmanın farklı düzeylerde öfkeye yol açmasının nedeni, düşmanca cinsiyetçilikte kadınların açık bir şekilde ayrımcılığın hedefi olmaları, oysa korumacı cinsiyetçilikte daha örtük biçimde ayrımcılık yaşamalarıdır. Lemonaki, Manstead ve Maio (2015: 10) bu iki cinsiyetçilik türünün öfke duygusu üzerindeki etkisi ile ilgili benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bu çalışmada kadınlarda düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmanın korumacı cinsiyetçiliğe göre daha fazla öfke ve daha az huzur duygusuna yol açtığını bulgulanmıştır. Becker ve Wright (2011: 67) korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınların düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalanlara göre mutluluk gibi olumlu duyguları daha fazla hissettiklerini bulgulamışlardır. Ayrıca yine düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşan kadınların öfke gibi olumsuz duyguları korumacı cinsiyetçilikle karşılaşan kadınlardan daha fazla hissettiği görülmüştür.

Dardenne ve arkadaşları (2007: 765-766) düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğin bilişsel performans üzerindeki etkisinin farklılaşmasının nedeni olası mekanizmalardan birinin bu iki cinsiyetçilik türünün yol açtığı öfke düzeyinin birbirinden farklılaşması olabileceğini ileri sürmüştür. Araştırmacılara göre daha açık bir dille ifade edilen düşmanca cinsiyetçilik kadınlarda korumacı cinsiyetçiliğe göre daha fazla öfke hissine yol açacaktır. Bu çalışma kapsamında korumacı ve düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşmanın çeşitli başka duygularla beraber öfke duygusu üzerindeki etkisi bir Türk örnekleminde incelenecektir.

3.1.2. Motivasyon

Motivasyon kavramı Latince hareket etmek, harekete geçmek anlamına gelen “movere” kelimesinden türetilmiştir. Bu kelimenin İngilizcedeki kökeni ise “to move” kavramından gelmektedir. Türkçede güdü ve güdüleme kavramları motivasyon kelimesi ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır (Özgür, 2006: 37).

Motivasyon kavramı ilk olarak Woodworth (1918) tarafından “bir organizmayı çeşitli şekillerde harekete geçiren enerji birikimi” olarak tanımlamıştır (akt. Sabancı, 2013: 3). Bu alandaki araştırmalar, temelde insanları harekete geçirenin ne olduğunu inceleme üzerine

dayanmaktadır. Bu arařtırmalar insanların neden belirli bir řekilde dūřündüğü ya da davrandığını açıklamaya çalıřmaktadır (Graham ve Weiner, 1996: 63). Motivasyon kavramı ise genel anlamda insanı bir hedefe yōnelten, bir ihtiyaı gidermeye sevk eden biyolojik bir gū olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram insanları belirli davranıřlar yōnlendiren, bu davranıřın řiddet ve enerji dūzeyini belirleyen ve ayrıca bu davranıřların devamını saėlayan çeřitli i ve dıř sebepleri içermektedir (Kaplan, 2007: 3). Kısacası motivasyonun temelini oluřturan ū faktōr bulunmaktadır. Birincisi insanın bir davranıřta bulunmasını saėlama, ikincisi bu davranıřı yōnlendirme ve sūrdūrme, son olarak bu davranıřı yapmaktan dolayı memnuniyet duyma (Tutar ve ark., 2006; akt. Őrūcū ve Kambur, 2008: 86).

Motivasyon dūzeyi bireyin bir hedefe ulařmasında kritik ōneme sahiptir. Bir amaca ulařmada bireyin istekli olması ve yeterli dūzeyde çaba sarf etmesi oldukça ōnemlidir (aėan, 2012: 49). Motive edilmiř davranıř organize olmuř davranıřtır (Kaplan, 2007: 3) ve motivasyonu yūksek olan kiři belirli bir hedefe ulařmak için motivasyonu dūřūk olan bireylere daha fazla çaba sarf etmektedirler (Sabancı, 2013: 3).

3.1.2.1. Tepkisellik Teorisi

Tepkisellik Teorisi (Reactance Theory) adaletsizlik ve ōzgūrlūklerin kısıtlandırıldıėı durumlarda bireylerin içinde bulunacaėı motivasyonel ve psikolojik sūreleri açıklamaya çalıřan bir teoridir. Brehm (1966) tarafından sunulan Tepkisellik Teorisi'ne gōre bireyler sahip oldukları ōzgūrlūklerin dıř etmenler tarafından tehdit edildiėini dūřūndūėinde tepki vererek sınırlamalardan kurtulmaya çalıřırlar. Bu teoriye gōre bireyler içinde buldukları durumu ve çevreden getirilen sınırlamaları adaletsiz olarak algıladıklarında "tepkisellik" denilen bir psikolojik durum yařamaktadır. Kiřilerin bir davranıřı yapmada kendilerini kısıtlandırılmıř ya da tehdit edilmiř hissedildiėinde yařadıkları tepkisellik durumu motivasyonel bir sūretir (akt., Thacker, 1992: 157). Teoriye gōre birey adaletsiz olarak algıladıėı bu durumdan kurtulmak için bir řeyler yapma istediėi duyacaktır. Tepkisellik sūreci bireyin verilen bilgiyi reddetmesine ve bilginin tersini kanıtlamak için abalmasına yol açmaktadır. Kiři psikolojik tepkisellik olarak tanımlanan bu sūrecin katkısıyla adaletsizliėi ortadan kaldırmak için daha fazla motive olacak ve çaba harcayacaktır (Zawadzki, Danube ve Shields, 2012: 605-606).

3.1.2.2. Motivasyon Düzeyi ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Arasındaki İlişki

Düşmanca cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmak bireylerin belirli eylemler ile ilgili sahip oldukları motivasyon düzeylerini etkilemektedir. Becker ve Wright'ın (2011: 62) çalışmasında düşmanca cinsiyetçi ifadelerle karşılaşan kadınların cinsiyet eşitsizliğine dayalı düzeni değiştirme ile ilgili kolektif eyleme katılım motivasyonunun korumacı cinsiyetçilikle karşılaşan kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki kadınların toplumsal cinsiyete dayalı sistemin adil olmadığı yönündeki görüşleri artarken, korumacı cinsiyetçilik koşulundaki kadınların cinsiyet sisteminin adil olduğu yönündeki görüşlerinin arttığı görülmüştür. Jost ve Kay (2005: 504) korumacı cinsiyetçilikle karşılaşmanın hem toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma eğilimini hem de genel sistemi meşrulaştırma eğilimini arttırdığını bulgulamıştır.

Bu tez çalışması kapsamında bireylerin korumacı ve düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşmalarının testleri çözmeye yönelik motivasyon düzeyleri üzerindeki etkisi incelenecektir. Ayrıca katılımcıların yer aldığı cinsiyetçilik koşulu ve gösterdikleri test performansları arasındaki ilişkide testleri çözmeye yönelik motivasyonlarının rolü incelenecektir. Düşmanca cinsiyetçilik ile korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalmanın motivasyon düzeyleri üzerindeki etkisinin birbirinden farklı olmasını beklemek makul görünmektedir. Yukarıdaki araştırma sonuçları düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşmanın kadınlarda korumacı cinsiyetçiliğe göre daha fazla adaletsizlik duygusuna yol açtığına işaret etmektedir. Tepkisellik Teorisi'nden hareketle korumacı ve düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşmanın adaletsizlik duygusunu farklı şekillerde etkilemesi nedeniyle, korumacı ve cinsiyetçiliğe maruz kalanların tepkisellik düzeyleri farklı olacaktır ve bu da bu iki cinsiyetçiliğin motivasyon düzeyleri üzerindeki etkisinin de birbirinden farklı olmasına yol açacaktır. Daha fazla adaletsizlik duygusuna yol açan düşmanca cinsiyetçiliğin katılımcıların testlerdeki motivasyonlarının artmasına yol açması akla yatkın durmaktadır (Dardenne ve ark., 2007: 765). Öfke ve motivasyon düzeyleri arasında böyle bir ilişki olabileceğini ileri süren Dardenne ve arkadaşlarının araştırması sonucunda bu varsayımın desteklenmediği görülmüştür. Bu tez çalışmasında ise bu varsayımın Türk kültüründe desteklenip desteklenmeyeceği incelenecektir.

3.2. ARAŞTIRMA SORULARI VE HİPOTEZLER

Birinci çalışmada olduğu gibi ikinci çalışmanın da ana amacı korumacı ve düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşmanın kadınların sayısal ve sözel performansları üzerindeki etkisini incelemektir. Birinci çalışmada olduğu gibi katılımcıların cinsiyet özdeşleşmesi ve benlik saygısı düzeyleri cinsiyetçilik ve performans arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek değişkenler olduğundan bu çalışmada da ele alınmıştır. Bunlara ek olarak, birinci çalışmada ortaya konulan gruplar arası sözel farklılıkları açıklayabilecek başka olası içsel süreçler olarak, katılımcıların cinsiyetçiliğe maruz kaldıklarında deneyimledikleri duygular ve testleri çözmeye yönelik motivasyonlarının düzeyi öne sürülmüş ve bu değişkenlerle ilgili ölçümler alınmıştır.

Bu çalışmada ilk amaç, önceki çalışmada cinsiyetçiliğe maruz kalmanın performans üzerindeki etkisine dair sonuçların geçerliliğini benzer bir araştırma grubu üzerinde yeniden test etmektir. İlk çalışmada, düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalan katılımcıların sözel performanslarının diğer gruplardaki katılımcıların performanslarından yüksek olduğu, fakat sayısal performans açısından üç farklı araştırma koşulunun birbirinden farklılık göstermediği bulunmuştur. Eğer bu bulgular geçerli ise (örnekleme özel bir durum ya da bir işlem hatasından kaynaklanmaktan ziyade evrendeki bir olguyu doğru şekilde yansıtıyorsa), ikinci çalışmada da aynı sonuçlar elde edilmelidir:

D1: Düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki katılımcıların sözel testteki performansının, korumacı cinsiyetçilik ve kontrol koşulundakilere kıyasla daha yüksek olması beklenirken (D1a), sayısal performans açısından üç ayrı araştırma koşulundaki katılımcıların performanslarında farklılık beklenmemektedir (D1b).

İkinci olarak, maruz kalınan durumun katılımcılarca ne ölçüde “cinsiyetçi” ve “rahatsız edici” olarak tanımlandığı araştırılmıştır. Korumacı cinsiyetçiliğe kıyasla çok daha açık bir şekilde ifade edilen düşmanca cinsiyetçilik, kendisine maruz kalanlar tarafından kolaylıkla cinsiyetçilik olarak algılanırken; örtük bir dille ifade edilen korumacı cinsiyetçilik, kendisine maruz kalanlar tarafından cinsiyetçilik olarak algılanmamaktadır (Dardenne ve ark., 2007: 764). Nitekim, bu çalışmadakiyle aynı deney paradimasının kullanıldığı Dardanne ve

arkadaşlarının çalışmasında, düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınların hem kontrol koşulundakilere hem de korumacı cinsiyetçilik koşulundakilere kıyasla maruz kaldıkları durumu daha cinsiyetçi olarak tanımladıkları bulunmuştur. Düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kaldıklarında kadınların, açık biçimde ifade edilen ayrımcı ifadeler nedeniyle durumu rahatsız edici olarak değerlendirmeleri beklenebilir. Fakat aynı zamanda, korumacı cinsiyetçiliğe maruz kaldıklarında da kadınlar rahatsızlık hissedebilirler: Her ne kadar görünüşte kadınlara yönelik olumlu ifadeler dile getirilse de, korumacı cinsiyetçi ifadelerin içinde kadınların erkeklere kıyasla daha zayıf veya yetersiz olduğu iması bulunduğu için kadınların durumu rahatsız edici olarak tanımlaması beklenebilecek bir sonuçtur. Fakat kadınlar bu rahatsızlığı cinsiyetçiliğe atfetmezler; zira korumacı cinsiyetçiliğe maruz kaldıklarında, korumacı cinsiyetçiliğin örtük doğasından ötürü, yaşadıklarını cinsiyetçilik olarak nitelendirmemişlerdir. Özetle, kadınların düşmanca cinsiyetçilik ile karşılaşınca cinsiyetçiliğe maruz kaldıklarının ayırında olmaları ve bundan ötürü durumu rahatsız edici olarak değerlendirmeler, korumacı cinsiyetçilikle karşılaştıklarında ise maruz kaldıkları durumcu cinsiyetçilik olarak değerlendir(e)memeleri ve buna rağmen durumun rahatsız edici olduğunu ifade etmeleri beklenebilir. Nitekim, Dardanne ve ark. (2007: 770) çalışmasında bu beklenti test edilerek doğrulanmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında, bu araştırmanın iki denencesi aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

D2: Düşmanca cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik ve kontrol koşullarındaki katılımcıların, maruz kaldıkları durum hakkındaki değerlendirmeleri kıyaslandığında, düşmanca cinsiyetçilik grubundakilerin cinsiyetçiliğe maruz kaldıklarını beyan etme oranlarının diğer iki gruptaki katılımcılardan yüksek olacağı beklenmektedir.

D3: Araştırmanın üç farklı koşulunda yer alan katılımcıların maruz kaldıkları durum hakkındaki değerlendirmeleri kıyaslandığında, hem düşmanca hem de cinsiyetçilik koşulundakilerin durumu rahatsız edici olarak değerlendirme oranlarının kontrol koşulundaki katılımcılardan yüksek olacağı beklenmektedir.

Üçüncü olarak bu çalışmada, katılımcıların hangi araştırma koşulunda yer aldıkları ile performansları arasındaki ilişkide, benlik saygısının rolü incelenmiştir. Benlik saygısı, genel olabilir ya da özel bir alana has olabilir; bireylere ait, kalıcılık ve tutarlılık özelliklerine sahip

bir ardalana değişkeni olarak ya da içinde bulunulan durumların etkisiyle değişebilen bir değişken olarak kabul edilebilir. Bu çalışmada kişiye has, kalıcı ve genel nitelikteki benlik saygısı “Rosenberg Genel Benlik Saygısı Ölçeği” ile; maruz kalınan durumdan etkilenecek değişebileceği varsayılan, sözel ve sayısal performans alanlarına has benlik saygısı ise, katılımcıların kendi sözel ve sayısal bilgi ve becerilerine ve daha genel bilişsel becerilerine yönelik inançlarına dair sorulardan oluşturulan yedi maddelik bir performans benlik saygısı ölçeği ile ölçülmüştür. Genel benlik saygısı düzeyi performans benlik saygısına göre daha sabit bir özellik olduğundan birinci çalışma sonuçları ile tutarlı olarak her koşuldaki katılımcılar için genel benlik saygısının aynı olacağı beklenmektedir. Performans benlik saygısı ise genel benlik saygısına göre daha değişken olarak ele alınabileceğinden manipölasyon sonrasındaki performans benlik saygısının katılımcıların hangi araştırma koşulunda yer alacağına göre değişebileceği beklentisi test edilmiştir. Bu doğrultuda aşağıdaki iki denence oluşturulmuştur.

D4: Üç farklı araştırma koşulundakilerin, genel benlik saygısı açısından farklılaşmaması (D4a), performans benlik saygısının ise düşmanca cinsiyetçilik koşulundakilerde diğer koşuldakilerden yüksek olması beklenmektedir (D4b).

Birinci çalışmada bahsedildiği gibi benlik saygısı düzeyi yüksek ve düşük olan bireylerin stresli durumlarla baş etme düzeyleri birbirinden farklılaşmaktadır (Corning, 2002: 123). Cinsiyetçilik gibi stresli bir duruma maruz kalmanın performans üzerindeki etkileri tüm kadınlarda değil, sadece benlik saygısı (genel benlik saygısı veya performans benlik saygısı) düşük kadınlarda kendini gösteriyor olabilir. Bu olasılığı incelemek üzere bu çalışmada, katılımcılar benlik saygısı düzeyine göre gruplandırılmış ve bu grupların sözel ve sayısal performansları karşılaştırılarak aşağıdaki hipotez test edilmiştir:

D5: Genel benlik saygısı düşük, orta ve yüksek olan kadınların sözel ve sayısal performansları karşılaştırıldığında, genel benlik saygısı yüksek kadınların orta düzey olanlara kıyasla, orta düzey olanların ise düşük olanlara kıyasla daha yüksek sözel ve sayısal performans göstermeleri (D5a) ve aynı şekilde performans benlik saygısı düşük, orta ve yüksek olan kadınların sözel ve sayısal performansları karşılaştırıldığında performans benlik

saygısı yüksek kadınların orta düzey olanlara kıyasla, orta düzey olanların ise düşük olanlara kıyasla daha yüksek sözel ve sayısal performans göstermeleri (D5b).

Karşılaşılan çevresel faktörlerin, bireyler açısından bilişsel ve motivasyonel sonuçları vardır. Tepkisellik teorisine göre bireyler içinde buldukları durumu adaletsiz olarak algıladıklarında “tepkisellik” olarak adlandırılan motivasyonel bir düzeye girmektedir. Bireylerin deneyimledikleri tepkisellik durumu, karşılaştıkları sınırlamalardan kurtulmak için daha fazla motive olmalarına ve daha fazla çaba sarf etmelerine yol açmaktadır (Zawadzki, Danube ve Shields; 2012: 605-606). Negatif tutumlarla ifade edilen düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşan kadınların, durumu adaletsiz olarak algılamaları ve verilen performans görevlerine karşı motivasyon düzeylerinde bir artış görülmesi beklenmektedir. Korumacı cinsiyetçilik daha örtük bir dille ifade edildiği için cinsiyetçilik olarak algılanmaması ve kadınlarda düşmanca koşulundaki gibi herhangi bir motivasyon artışına neden olmaması beklenmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki denence şu şekilde oluşturulmuştur:

D6:Üç farklı deney koşulundaki katılımcıların sözel testleri yanıtlamaya yönelik motivasyonlarının düzeyleri birbiri ile karşılaştırıldığında, düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki katılımcıların diğer iki koşuldakilere oranla daha yüksek düzeyde motivasyona sahip olmaları beklenmektedir.

Maruz kalınan cinsiyetçiliğin performans üzerinde etkilerinin ortaya çıkmasına yol açabilecek bir başka mekanizma ise, maruz kalınan durumun ardından hissedilen duygulardır. Düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınlar yaşadıklarının cinsiyetçilik olduğunu açıkça değerlendirebilirler ve böyle bir değerlendirmeye eşlik eden duyguların olumsuz olmaları beklenir: Swim ve arkadaşları (2001: 31) cinsiyetçilikle karşılaşan kadınların bu olaylara verdiği en yaygın duygusal tepkilerin huzursuzluk, üzünlük ve kaygı gibi duygular olduğunu bulgulamıştır. Ayrıca Bilişsel Ayarlama Modeline göre insanlar genelde tehdit ya da olumsuz bir durumla karşılaştıklarında olumsuz duygular hissederken, pozitif bir durumla karşılaştıklarında ya da herhangi bir tehdit algılamadıklarında olumlu duygular hissetmektedir. (Schwarz, 1990: 3). Tüm bunlar ışığında, düşmanca cinsiyetçiliğin öfke ve kaygı, huzursuzluk, üzünlük duygularına yol açmasını beklemek makuldür. Oysa korumacı cinsiyetçiliğe maruz

kaldıklarında kadınlar çelişik duygular yaşayabilir. Bir yandan kadınlara yönelik olumlu ifadeler işitirler ve bu yüzden olumlu duygular hissedebilirler (huzur, güven ve mutluluk gibi), öte yandan söz konusu ifadelerin içindeki kadınların erkeklerden daha zayıf ve yetersiz olduğu imaları algılayarak olumsuz duygular hissedebilirler.

D7: Düşmanca cinsiyetçi ifadelerle karşılaşan, korumacı cinsiyetçi ifadelerle karşılaşan ve herhangi cinsiyetçi ifade ile karşılaşmayan katılımcıların, karşılaştıkları durumun ardından deneyimledikleri duyguların düzeyleri kıyaslandığında düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki kadınların öfke, huzursuzluk, kaygı, küçümsenme ve aşağılanma hislerini kontrol koşulundaki kadınlara kıyasla daha yüksek düzeyde; huzur, güven, mutluluk duygularını ise daha düşük düzeyde yaşadıklarını beyan etmeleri beklenmektedir.

Bilişsel Ayarlama Modeli'ne göre insanlar pozitif duygudurumu içindeyken kestirme düşünce tarzlarını kullanarak sonuca hızlı bir şekilde ulaşmaya çalışmakta; fakat negatif duygudurumunda olduklarında bilgiyi daha kapsamlı bir işleme sürecinden geçirerek daha kesin bilgiye ulaşmaya çalışmaktadır (Schwarz, 1990: 3-4). Bu modele göre problemlili bir durumla karşılaşmanın bireyler üzerinde rahatsız edici durumla ilgili bir şeyler yapma motivasyonu üzerinde artırıcı etkisi bulunmaktadır. Bilişsel Ayarlama Modelinden hareketle katılımcıların öfke, huzursuzluk, kaygı, küçümseme ve aşağılanma gibi olumsuz duyguları yüksek düzeyde; huzur, güven ve mutluluk gibi olumlu duyguları ise düşük düzeyde hissetmelerinin katılımcıların daha analitik düşünce tarzlarını kullanarak daha yüksek test performansını göstermelerine yol açması beklenmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki denence oluşturulmuştur:

D8: Katılımcıların öfke, huzursuzluk, kaygı, küçümseme, aşağılanma hisleri yükseldikçe (D8a) ve de huzur, güven ve mutluluk hisleri azaldıkça (D8b) sözel performansları artacaktır.

Yine Bilişsel Ayarlama Modeli'nden yola çıkılarak bireylerin olumsuz duyguları deneyimlemelerinin testleri çözme motivasyonlarının ve performanslarının yüksek olması ile ilişkili olması beklenmektedir. Olumsuz duyguları yükselen ve olumlu duyguları azalan katılımcılar, testte başarılı olmak için daha yüksek motivasyona sahip olacaklar ve bu motivasyon artışı, testlerdeki başarılarını yükseltecektir. Performans artışının sayısal testten

ziyade sözel testte olması beklenmektedir; çünkü bu çalışma kapsamında ulaşılabilecek katılımcıların çoğu Fen-Edebiyat Fakültesi'nin Edebiyat koluna bağlı bölümlerin öğrencisidir ve bu öğrencilerin kendi sözel performanslarıyla ilgili beklentilerinin yüksek olacağı ve testte yeterli dikkati ve gayreti göstererek sözel performanslarını artırmaya çalışabilecekleri inancına sahip olabilecekleri fakat sayısal performansları için aynı inancı taşımayacakları düşünülmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki denence oluşturulmuştur:

D9: Katılımcıların testleri çözmeye yönelik motivasyonlarının düzeyleri sözel performansları ile ilişkilidir: Katılımcıların testlere yönelik motivasyon düzeyi arttıkça sözel performansları da artar.

Motivasyon ve duygular bireylerin performanslarını etkileyen önemli faktörlerdendir. Yukarıdaki denencelerden yola çıkarak bu araştırma kapsamında korumacı ve düşmanca cinsiyetçilikle karşılaşma ve katılımcıların test performansları arasındaki ilişkide bireylerin sahip oldukları motivasyon düzeyleri ve deneyimledikleri duyguların aracı rolü olması beklenmektedir. Korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalma ile katılımcıların sergilediği sözel ve sayısal performanslar arasındaki ilişkide bu iki değişkenin aracılık rolü olabileceği öngörülmektedir. Bu doğrultuda oluşturulmuş olan denenceler aşağıdaki gibidir:

D10: Korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalma ile kadınların sayısal ve sözel performansı arasındaki ilişkide katılımcıların motivasyon düzeylerinin aracı rolü olması beklenmektedir.

D11: Korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalma ile kadınların sözel (D11a) ve sayısal (D11b) performansı arasındaki ilişkide katılımcıların deneyimledikleri olumsuz duygu (öfke, huzursuzluk, kaygı, küçümseme, aşağılanma) düzeylerinin aracı rolü olması beklenmektedir.

Yukarıda sıralanan denencelerin yanı sıra bu araştırma kapsamında yanıtı aranan bazı araştırma soruları bulunmaktadır. Bu araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

Maruz kalınan cinsiyetçiliğin performans üzerindeki etkilerini incelerken dikkate alınabilecek bir diğer değişken cinsiyetle özdeşleşmedir. Cinsiyetçiliğe maruz kalmak her

kadını eşit düzeyde etkileyebilir; cinsiyetle özdeşleşme düzeyi yüksek olan kadınlar maruz kaldıkları durumu değerlendirmede daha hassas olabilirler; cinsiyetçiliğe maruz kaldıklarında olumsuz duyguları daha yoğun, olumlu duyguları daha az yoğun hissedebilirler. Bu nedenle katılımcıların sahip olduğu cinsiyetle özdeşleşme düzeyinin duyguları ve test performansları ile ilişkisi incelenmiştir. Bununla ilgili olarak aşağıdaki araştırma sorusu geliştirilmiştir:

S1: Her bir deney grubundaki katılımcıların deneyimledikleri duygular ve iki testteki başarıları bireylerin cinsiyetle özdeşleşme düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

Bu çalışmada ayrıca, katılımcıların kadın ve erkek olmaya dair geleneksel kalıpyargıları ve geleneklere uymayan kalıpyargılar ne ölçüde benimsedikleri, onların maruz kaldıkları durumu nasıl değerlendirdikleri, duyguları ve performansları arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek değişkenler olarak ele alındı. Bununla ilgili şu araştırma sorusu geliştirildi:

S2: Bireylerin sayısal ve sözel alanlarda cinsiyetler hakkındaki kalıpyargıları benimseme düzeyleri, bu alanlardaki performansları ile ilişkili midir?

Benlik saygısı, ayrımcılık durumları ile karşılaşan bireylerin bu durum karşısında nasıl tepki vereceğini etkilemektedir (Moradi ve Subich, 2004: 51). Yüksek benlik saygısı kişiyi stresli olaylara karşı daha dayanıklı hale getirerek koruyucu bir işlev gösterirken; düşük benlik saygısı ise stres faktörleri ile karşılaşıldığında kişi için bir risk faktörü oluşturmaktadır (Corning, 2002: 118). Bu nedenle cinsiyete dayalı ayrımcılığın hedefi olan farklı düzeylerde benlik saygısına sahip kadınların deneyimledikleri duygular ve sahip oldukları motivasyon düzeyleri ayrı ayrı incelenmiştir. Bununla ilgili olarak aşağıdaki araştırma sorusu geliştirilmiştir:

S3: Her bir deney grubundaki katılımcıların deneyimledikleri duygular ve motivasyon düzeyleri bireylerin sahip oldukları benlik saygısı düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

3.3. YÖNTEM

3.3.1. Katılımcılar

Bu çalışmaya Uludağ Üniversitesinde eğitim görmekte olan 159 kadın lisans öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 20.59'dur (SS = 2.23). Bu çalışma kapsamında Fen Edebiyat Fakültesi'nin Psikoloji, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Matematik ve Felsefe bölümlerinden veri toplanmıştır (sırasıyla % 18.2, % 21.4, % 17.6, % 18.9, % 23.9). Bağımlı değişkende katılımcıların eğitim gördüğü bölümden kaynaklı bir farklılık meydana gelmesini engellemek adına her bölümden, üç deney grubu için aşağı yukarı eşit sayıda veri toplanmıştır. Katılımcılar 18-36 yaş aralığında yer almaktadır (O = 20.57; SS = 2.21). Katılımcıların yaklaşık yarısı birinci sınıf öğrencisi, yaklaşık üçte biri ikinci sınıf öğrencisi, diğerleri 3. ve dördüncü sınıf öğrencisidir (sırasıyla % 50.9, % 32.7, % 10.1, % 6.3). Katılımcıların 152'si (% 95.6) daha önce ALES sınavına hiç girmediğini, 7'si (% 4.4) ise bu sınava daha önce girdiğini ifade etmiştir. Bu yedi kişinin altısı sınava bir kez, biri ise sınava iki kez girdiğini belirtmiştir. Katılımcılara ait demografik özelliklerin sıklık ve yüzde değerleri Tablo 9'da verilmiştir.

3.3.2. Veri Toplama Araçları

Birinci çalışmada kullanılmış olan şu yönergeler ve ölçüm araçları ikinci çalışmada da aynı içerik ve aşağıdaki sıralama ile katılımcılara sunulmuştur:

- Demografik bilgi formu
- Başlangıç yönergesi,
- Çalışmanın ilk yarısı için açıklayıcı metin olarak sunulan deney manipülasyonu,
- Sözel ve sayısal performans testleri
- Testlerin ardından başlangıçtaki deney manipülasyonunun hatırlatmak/pekiştirmek için sunulan "ara metin"
- Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği
- Performans Benlik Saygısı Ölçeği
- Kolektif Benlik Saygısı Ölçeğinin cinsiyetle özdeşleşme alt ölçeği

Tablo 9. Katılımcıların Bölüm ve Sınıflara Göre Dağılımı

	Sıklık	Yüzde
<u>Bölümler</u>		
Psikoloji	29	18.2
Türk Dili ve Edebiyatı	34	21.4
Tarih	28	17.6
Matematik	30	18.9
Felsefe	38	23.9
<u>Sınıf düzeyleri</u>		
1. sınıf	81	50.9
2. sınıf	52	32.7
3. sınıf	16	10.1
4. sınıf	10	6.3

Birinci çalışmada kullanılan veri toplama araçlarına ek olarak ikinci çalışmaya şunlar dahil edilmiştir:

- Katılımcıların kendilerine sunulan testleri çözmeye yönelik motivasyonları hakkındaki öz bildirimlerini talep eden soru maddeleri,
- Katılımcıların başlangıç yönergesini dinledikten sonra deneyimledikleri çeşitli duyguların düzeylerini ölçmeyi amaçlayan bazı maddeler.

3.3.2.1. Test Çözme Motivasyonu ile ilgili Sorular

Katılımcıların kendilerine sunulan sözel ve sayısal performans testlerini çözmeye yönelik motivasyonlarının düzeyinin, atanmış oldukları araştırma gruplarına göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla beş adet madde kullanılmıştır. Maddeler 7'li Likert tipindedir. Bu maddeler Dardenne ve arkadaşlarının (2007: 768) çalışmasında motivasyon ölçümü için kullanılan maddelerden yola çıkılarak bu tezin yazarı tarafından hazırlanmıştır. Sorulardan üçü (araştırma boyunca işe kabul edilmek için ne ölçüde motive oldunuz, araştırma boyunca ne derecede kendinizi ispat etmeye çalıştınız, araştırma kapsamında testlerden kaç puan aldığınızı öğrenmeyi ne derecede istersiniz) katılımcıların testlerdeki genel motivasyon düzeyini, biri (matematik testini yanıtlarken işe kabul edilmek adına ne ölçüde çaba sarf ettiniz) özel olarak sayısal testi çözmeye yönelik motivasyonun düzeyini, biri (sözel testini yanıtlarken işe kabul edilmek adına ne ölçüde çaba sarf ettiniz) ise özel olarak sözel testi çözmeye yönelik performansı ölçmeyi amaçlayan maddelerdir. Beş sorunun Cronbach alfa değeri .74 olarak hesaplanmıştır.

3.3.2.2. Manipülasyon sonrası çeşitli duyguların ne şiddette deneyimlendiğini ölçmeye yönelik maddeler

Literatürdeki çalışmalardan (Frijda, Kuipers ve Schure, 1989; Schwarz, 1990; Swim ve ark., 2001) yola çıkılarak, bazılarını cinsiyetçilikle karşılaşan kişilerin deneyimlemesi beklenebilecek 8 duygu (öfke, güven, huzur, huzursuzluk, kaygı, küçümsenme, mutluluk ve aşağılanma) belirlenmiştir. Katılımcılara, araştırma kapsamında kendilerine verilen yönergeleri dinledikten sonra bu 8 duygunun her birini ne derecede deneyimlediklerini 7'li Likert tipinde birer derecelendirme ölçeği üzerinde değerlendirmeleri istenmiştir.

3.3.3. İşlem

Veriler Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde 2014-2015 bahar döneminde yürütülen dersler esnasında toplanmıştır. Bu uygulama için birinci çalışmada olduğu gibi dersleri yürüten öğretim elemanlarından izin alınarak katılımcılardan sınıf ortamında, gruplar halinde veri toplanması sağlanmıştır. Bu çalışma kapsamında veriler gönüllülük esasına dayalı bir şekilde toplanmıştır. Birinci çalışmadan farklı olarak katılımcılardan demografik bilgi

formunu araştırmanın başında doldurmaları istenmiştir. Sonraki aşamada başlangıç yönergesi katılımcılara hem yazılı olarak verilmiş hem de araştırmacı tarafından okunmuştur.

Başlangıç yönergesinin ardından birinci çalışmada olduğu gibi katılımcılara araştırmanın ilk yarısı için açıklayıcı bir metin –esasen araştırmadaki manipülasyon aracı- sunulmuştur. İlk çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da, üç farklı araştırma koşulu için üç farklı “açıklayıcı metin” bulunmaktadır. Korumacı cinsiyetçilik koşulundaki katılımcılar, korumacı cinsiyetçilikle ilgili ifadeler içeren bir metinle; düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki katılımcılar düşmanca cinsiyetçilikle ilgili ifadeler içeren bir metinle karşılaşırken kontrol grubundaki katılımcılar herhangi bir cinsiyetçilik ögesi bulunmayan bir metinle karşılaşmışlardır. Araştırmada cinsiyetçiliğin değiştiği bu yönergeler yazılı olarak katılımcılara verilmekle beraber bir kadın araştırmacı tarafından da sesli olarak okunarak katılımcıların cinsiyetçi ifadelerle maruz kaldıklarından emin olunmuştur (açıklayıcı metnin sadece yazılı olarak sunulması halinde doğabilecek katılımcının metni okumadan soruları yanıtlamaya geçmesi riski ortadan kaldırılmıştır). Birinci çalışmada olduğu gibi yönergeler sesli okunduğundan her bir oturumdaki katılımcılar, aynı araştırma koşulunda (ya korumacı cinsiyetçi, ya düşmanca cinsiyetçi ya da kontrol koşulu) yer almışlardır.

Önceki çalışmada olduğu gibi katılımcılardan oturumun ilk yarısı boyunca, kendilerini uzun süredir iş arayan biri gibi hayal etmeleri istenmiştir. Sayısal alanda 10 adet, sözel alanda 10 adet sorusu bulunan iki aşamalı bir akademik performans testinin sayısal kısmını tamamlamaları için katılımcılara 15 dakika, sözel kısmı için ise 10 dakika verilmiştir. İlk çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da katılımcıların yarısının önce sayısal testi sonra sözel testi çözmesi, diğer yarısının ise önce sözel testi sonra sayısal testi çözmesi sağlanmıştır. Test performansından sonra katılımcılara yazılı ve sözel olarak “ara metin” (katılımcılara performans testlerinin bittiğini ve araştırmanın ikinci yarısında kendilerinden bazı ölçekleri doldurmalarının isteneceğini bildirirken, onlara başlangıçta maruz kaldıkları manipülasyonu hatırlatmayı, etkisini tazelemeyi amaçlayan, kısa bir yönerge) sunulmuştur. Ardından katılımcılar kendilerine araştırmanın ilk yarısında sunulan testlerden bağımsız, başka bir çalışmaya ait olarak sunulan ölçekleri ve soru maddelerini cevaplamaya geçmişlerdir.

Araştırmanın amacının katılımcılar tarafından bilinmemesi araştırma sonuçlarının güvenilirliği açısından daha uygun olacağından, araştırmanın başında katılımcılara araştırmanın amacının üniversite öğrencilerinin işe alım sürecindeki performansları hakkında bir inceleme yapmak olduğu şeklinde bilgi verilmiştir. Araştırma sonunda ise her katılımcıya katılım sonrası bilgi formu verilerek araştırmanın gerçek amacı bildirilmiştir.

3.4. BULGULAR

Analizlere başlamadan birinci çalışmada yapıldığı gibi önce veri setinde bulunan eksik veriler incelenmiştir. Kayıp verilerin tamamen rasgele olup olmadığı MCAR (tamamıyla tesadüfi kayıp) analizi uygulanarak incelenmiştir. MCAR analiz sonuçları istatistiksel açıdan anlamlı değildir ($p > .05$). Bu sonuç veri setinde bulunan eksik verilerin tamamen rasgele bir şekilde dağıldığını ve değişkenlerdeki kayıp veri olasılığının, bu değişkenlerin kendi değeriyle ya da veri setindeki diğer herhangi bir değişkenin değeriyle ilişkili olmadığını ifade etmektedir.

Sonraki aşamada her bir katılımcının sağladığı verideki eksik miktarı tespit edilmiştir. Katılımcılardan birinin Rosenberg Benlik Saygısı ölçeğinin hiçbir maddesini, ikisinin ise motivasyon düzeyi ve duygularla ilgili maddelerin hiçbirini yanıtlamadığı tespit edildiğinden bu katılımcılar çalışmadan çıkarılmıştır. Bu düzenlemeden sonra çalışmada 156 katılımcı kalmıştır. Yüz elli altı katılımcının her birinin eksik verileri, sağladıkları tüm verinin %5'inden daha azdır. Eksik maddeler her bir madde için hesaplanan medyan puan ile tamamlanmıştır.

3.4.1. Başlangıç Analizleri

İkinci çalışma kapsamında veriler Psikoloji, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Matematik ve Felsefe bölümlerindeki gönüllü kadın öğrencilerden toplanmıştır. Verilerin toplandığı tüm bölümlerdeki katılımcıların üç deney grubuna dağılımı Tablo 10'da gösterilmiştir.

Katılımcıların genel olarak kadınları ve erkekleri sözel ve sayısal alanlarda ne ölçüde başarılı gördüklerinde dair soruya verdikleri yanıtlar Eşleştirilmiş Gruplar T Testi ile incelendiğinde, kadınları sözel alanda ($O = 6.06$, $SS = 0.87$) matematik alanına ($O = 4.74$, $SS = 1.27$) kıyasla daha başarılı gördükleri, erkekleri ise matematik alanında ($O = 5.63$, $SS = 1.14$) sözel alana ($O = 4.06$, $SS = 1.34$) kıyasla daha başarılı gördükleri bulunmuştur, sırasıyla, $t(155) = 10.93$, $p < .01$; $t(155) = 13.07$, $p < .01$.

Tablo 10. Katılımcıların Öğrencisi Oldukları Bölümlere Göre Araştırma Gruplarına Dağılımları

	Korumacı	Düşmanca	Kontrol	Toplam
Bölüm				
Psikoloji	9	9	11	29
Türk Dili ve Edebiyatı	12	9	10	31
Tarih	9	10	9	28
Matematik	9	11	10	30
Felsefe	15	10	13	38
Toplam	54	49	53	156

Yine aynı bulgularla iki cinsiyet grubunun sayısal ve sözel alanlarında ne ölçüde başarılı görüldükleri eşleştirilmiş gruplar T testi ile kıyaslandığında, katılımcıların sözel alanda kadınları ($O = 6.06$; $SS = 0.87$) erkeklere oranla ($O = 4.06$; $SS = 1.34$), sayısal alanında ise erkekleri ($O = 5.63$; $SS = 1.14$) kadınlara ($O = 4.74$; $SS = 1.27$) kıyasla daha başarılı gördüğü bulunmuştur, sırasıyla $t(155) = 14.73$, $p < .01$, $t(155) = 6.53$, $p < .01$. Tüm bu bulgular, kadınların sözel, erkeklerinse sayısal alanda başarılı olduklarına dair cinsiyet kalıpyargılarının bu çalışmanın katılımcıları tarafından büyük ölçüde benimsendiğine işaret etmektedir.

Katılımcıların kendi sözel ve sayısal bilgi ve becerilerini 10 puan üzerinden değerlendirmeleri istenen soru analiz edildiğinde, sözel bilgi ve becerilerini ortalama 8.00 ($SS = 1.30$), sayısal bilgi ve becerilerini ise 5.21 ($SS = 2.05$) olarak değerlendirdikleri ve aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğü görülmüştür, $t(155) = 13.77$, $p < .01$. Ardından katılımcıların sözel ve sayısal testlerdeki ortalama doğru sayıları hesap edilmiştir. Ortalama doğru sayısının sözel testte 4.85 ($SS = 1.61$; potansiyel ranj 0-10) iken sayısal testte 3.50 ($SS = 2.56$; potansiyel ranj 0-10) olduğü ve aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğü

görülmüştür, $t(155) = 5.99$, $p < .01$. Bir diğer analiz ise, katılımcıların kendilerine bu araştırma kapsamında sunulan sözel ve sayısal testleri çözme motivasyonlarının düzeyini karşılaştırmak için yapılmıştır. Eşleştirilmiş Gruplar T testi analiz sonuçlarına göre katılımcıların sözel testi yanıtlamadaki genel motivasyon düzeylerinin ($O = 5.23$, $SS = 1.56$, potansiyel ranj 1-7) sayısal testtekine ($O = 4.74$, $SS = 1.83$, potansiyel ranj 1-7) kıyasla daha yüksek olduğu bulgulanmıştır, $t(155) = 2.71$, $p < .05$. Tüm bu bulgular, katılımcıların sözel performanslarıyla ilgili beklentilerinin, sözel performans testini çözme motivasyonlarının ve nihayet sözel performanslarının sayısal performanslarıyla ilgili beklentilerinden, sayısal testi çözme motivasyonlarından ve sayısal performanslarından yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcıların çoğunluğunun Fen-Edebiyat Fakültesi'nin Edebiyat koluna bağlı bölümlerinde öğrenci olduğu düşünüldüğünde bu, anlaşılır bir sonuçtur. Başlangıç analizlerinde yer alan tüm değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri ve alınan en yüksek ve en düşük puanlar Tablo 11'de gösterilmiştir.

3.4.2. Korelasyon Analizi Sonuçları

3.4.2.1. Sayısal ve Sözel Performans Beklentileri ve Performans Düzeyleri Arasındaki Korelasyonlar

Katılımcıların sayısal ve sözel alanlardaki bilgi ve beceri düzeyleri hakkında kişisel değerlendirmeleri ile bu alanlardaki performans testlerinde doğru cevapladıkları soru sayıları arasındaki ilişki Pearson korelasyon analiziyle incelenmiştir. Katılımcıların kendi sözel bilgi ve becerilerine 10 üzerinden kaç puan verdikleri ile sözel testinde kaç soruya doğru yanıt verdikleri arasında anlamlı bir korelasyon bulunmazken, sayısal alanda kendi bilgi ve becerilerine kaç puan verdikleri ile sayısal testinden kaç soruya doğru yanıt verdikleri arasında pozitif yönde anlamlı korelasyon bulunmuştur, sırasıyla $r = -.01$, $p > .05$ ve $r = .62$, $p < .01$. Bu bulgular, birinci çalışmanın sonuçlarının da gösterdiği gibi, katılımcıların kendi sayısal performanslarını gerçekçi biçimde değerlendirebildiklerine fakat sözel performansları hakkında gerçekçi değerlendirme yapamadıklarına işaret etmektedir.

Tablo 11. Araştırma değişkenlerinin ortalamaları, standart sapmaları ve alınan en yüksek ve en düşük puanlar

	Ortalama (SS)	Alınan en yüksek ve en düşük puanlar
KADINLARIN bilgi-beceri düzeyi üzerine katılımcıların düşünceleri		
• Sözel bilgi ve beceriler	6.06 (0.87)	4-7
• Sayısal bilgi ve beceriler	4.74 (1.27)	1-7
ERKEKLERİN bilgi-beceri düzeyi üzerine katılımcıların düşünceleri		
• Sözel bilgi ve beceriler	4.06 (1.34)	1-7
• Sayısal bilgi ve beceriler	5.63 (1.14)	1-7
Katılımcıların KENDİ bilgi ve beceri düzeyleri hakkında düşünceleri		
• Sözel bilgi ve beceriler	8.00 (1.30)	3-10
• Sayısal bilgi ve beceriler	5.21 (2.05)	1-10
Katılımcıların performans testlerini çözmeye yönelik motivasyon düzeyi		
• Sözel test	5.23 (1.56)	1-7
• Sayısal test	4.74 (1.83)	1-7
Kişisel özellikler		
• Genel benlik saygısı	30.76 (5.02)	17-40
• Performans benlik saygısı	26.40 (4.69)	13-35
• Cinsiyetle özdeşleşme düzeyi	41.94 (8.09)	16-56
• Genel motivasyon düzeyi	25.44 (5.65)	5-35

Kadın ve erkeklerin sayısal ve sözel alanlardaki başarılarına dair kalıpyargıları kabul düzeyini sorgulayan soruların birbiri ile korelasyonları incelendiğinde kadınların sözel ve erkeklerin sayısal alanda ne ölçüde başarılı görüldükleri arasında pozitif yönde anlamlı korelasyon olduğu saptanmıştır (birinci çalışmada olduğu gibi), $r = .22, p < .01$. Erkeklerin sözel ve kadınların sayısal alanda ne ölçüde başarılı görüldükleri arasında da beklenildiği gibi ve birinci çalışmadan elde edilen sonuçlarla tutarlı biçimde pozitif yönde anlamlı korelasyon vardır, $r = .39, p < .01$. Katılımcıların erkekleri sözel ve sayısal alanlarda ne ölçüde başarılı gördükleri arasındaki ilişki pozitif yönde ve , $r = .28, p < .01$.

3.4.2.2.Manipülasyonun Ardından Hissedilen Duyguların Birbiri ile İlişkisi

Test öncesinde verilen başlangıç yönergesinin (manipülasyonun) hangi duygulara yol açtığını sorgulayan soru maddelerine verilen yanıtlar arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına genel olarak bakıldığında olumsuz duyguların diğer olumsuz duygularla pozitif ve olumlu duygularla negatif; aynı şekilde olumlu duyguların da diğer olumlu duygularla pozitif ve olumsuz duygularla negatif korelasyonu olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen tüm duyguların birbiri ile ilişkisi Tablo 12’de verilmiştir.

3.4.2.3.Duygular, Kişisel Değişkenler ve Test Performansları Aralarındaki İlişkiler

a. Manipülasyonun Ardından Hissedilen Duyguların Çeşitli Kişisel Değişkenlerle İlişkisi

Öncelikle, katılımcıların manipülasyonun ardından çeşitli duyguları ne ölçüde deneyimledikleri ile cinsiyetleri ile özdeşleşme düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Kadın cinsiyeti ile özdeşleşme düzeyinin güven ($r = .18, p < .05$), huzur ($r = .29, p < .01$) ve mutluluk ($r = .22, p < .01$) hissetme ile pozitif; aşağılanma duygusu ile ($r = -.20, p < .05$) negatif yönde anlamlı korelasyonlara sahip olduğu görülmüştür.

Ardından, katılımcıların manipülasyonun ardından çeşitli duyguları ne düzeyde hissettikleri ile *genel* benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Genel benlik saygısının; güven ($r = .24, p < .01$), huzur ($r = .24, p < .01$) ve mutluluk ($r = .26, p < .01$) hissetme ile pozitif; huzursuzluk ($r = -.18, p < .05$) ve kaygı ($r = -.16, p < .05$) hissetme ile negatif yönde anlamlı korelasyonlara sahip olduğu görülmüştür. *Performans* benlik saygısı düzeylerinin ise yalnızca kaygı hissetme ile anlamlı korelasyonu ($r = -.16, p < .05$) olduğu bulunmuştur.

Araştırma kapsamında kendilerine sunulan sözel ve sayısal testleri çözmeye yönelik motivasyonlarının, manipülasyonun ardından katılımcıların çeşitli duyguları ne düzeyde hissettikleri ile ilişkisi incelendiğinde, güven ($r = .39, p < .01$), huzur ($r = .36, p < .01$) ve mutluluk ($r = .43, p < .01$) duygularının motivasyon düzeyi ile pozitif; huzursuzluk duygusunun ($r = -.23, p < .01$) ise negatif yönde anlamlı korelasyonları olduğu görülmüştür.

Son olarak, katılımcıların sayısal ve sözel alanlardaki başarının cinsiyetle ilişkisine dair geleneksel olmayan kalıpyargıları (“kadınlar sayısalda, erkekler sözelde daha başarılıdır”) ne ölçüde benimsedikleri ile manipülasyon sonrası hissettikleri huzursuzluk duygusunun düzeyi arasında ($r = -.16, p < .05$), negatif yönde anlamlı korelasyonu olduğu bulunmuştur. Tüm bu bulgular, Tablo 12’de sunulmuştur.

b. Kişisel Değişkenlerin Test Performanslarıyla İlişkisi

Araştırma kapsamında ele alınan çeşitli kişisel değişkenlerin hem birbirleriyle, hem de sayısal ve sözel testlerdeki performans ile ilişkileri incelenmiştir.

Katılımcıların cinsiyetle özdeşleşme düzeyleri yükseldikçe, genel benlik saygıları ve performans benlik saygıları da yükselmektedir, sırasıyla $r = .39, p < .01$; $r = .20, p < .05$. Genel benlik saygısı ve performans benlik saygısı, bekleneceği gibi, birbirleriyle yüksek düzeyde ilişkilidir, $r = .69, p < .001$. Genel benlik saygısı düzeyi yükseldikçe, katılımcıların test çözme motivasyonu da yükselmektedir ve test çözme motivasyonu ne kadar yüksekse, sözel testteki doğru yanıt sayıları da o kadar yüksektir, sırasıyla $r = .16, p < .05$; $r = .18, p < .05$.

Ayrıca, katılımcıların performans benlik saygılarının ve test çözme motivasyonları yüksek olması, sayısal ve sözel alanlardaki başarının cinsiyetle ilişkisine dair geleneksel olmayan kalıpyargıları benimseme düzeyleri ile ilişkilidir, sırasıyla $r = .19, p < .05$; $r = .17, p < .05$. Bu kalıpyargıların benimsenmesi, sayısal ve sözel test performansı ile pozitif yönde anlamlı ilişki içindedir, sırasıyla $r = .30, p < .15$; $r = .17, p < .05$. Tüm bu korelasyonlar Tablo 12’de gösterilmektedir.

Tablo 12. İkinci Çalışma Kapsamında Kullanılan Tüm Değişkenlerin Birbiri ile Korelasyonu

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)
(1) Öfke	1.00	-.02	.01	.35**	.10	.31**	.01	.40**	-.05	-.04	-.02	.04	-.01	.20*	-.11	-.02
(2) Güven		1.00	.78**	-.34**	-.01	-.27**	.68**	-.24**	.24**	.16	.39**	.18*	-.11	-.07	-.03	.02
(3) Huzur			1.00	-.31**	-.04	-.21**	.75**	-.16	.24**	.13	.36**	.29**	-.10	-.04	-.06	.03
(4) Huzursuzluk				1.00	.40**	.34**	-.25**	.32**	-.18*	-.09	-.23**	-.07	-.07	.05	-.04	-.16*
(5) Kaygı					1.00	.14	-.03	.16*	-.16*	-.16*	.04	-.06	-.07	-.05	.01	-.08
(6) Küçümsenme						1.00	-.14	.47**	-.11	-.10	-.14	-.10	.06	.05	-.11	-.10
(7) Mutluluk							1.00	-.10	.26**	.12	.43**	.22**	.02	.05	-.02	.10
(8) Aşağılanma								1.00	-.13	-.14	-.03	-.20*	.14	.06	-.04	-.03
(9) Genel Benlik Saygısı									1.00	.69**	.16*	.39**	.10	-.06	-.03	.14

(10) Performans Benlik Saygısı	1.00	.10	.20*	.15	-.01	.05	.19*
(11) Motivasyon Düzeyi		1.00	.15	.15	.18*	.09	.17*
(12) Cinsiyetle Özdeşleşme Düzeyi			1.00	-.03	.07	.15	-.03
(13) Sayısal Performans				1.00	.15	-.09	.30**
(14) Sözel Performans					1.00	-.04	.17*
(15) Geleneksel Kalıpyargılar						1.00	.10
(16) Geleneksel Olmayan Kalıpyargılar							1.00

Not. *p <.05, **p <.01

3.4.3. Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Sözel ve Sayısal Performans Üzerindeki Etkileri

Korumacı cinsiyetçi ifadelerle karşılaşan, düşmanca cinsiyetçi ifadelerle karşılaşan ve herhangi bir cinsiyetçi ifade ile karşılaşmayan katılımcıların sözel testte doğru yanıtladıkları soru sayıları tek yönlü bir gruplar arası varyans analizi ile karşılaştırılmıştır (*D1a*). Ardından, aynı analiz katılımcıların sayısal testteki performanslarını karşılaştırmak için yapılmıştır (*D1b*).

a) Sözel Performans

Sözel test performanslarını karşılaştırmak için yapılan analizlerin sonuçları şöyledir: Varyans analizi sonucunda üç deney koşulundaki katılımcıların sözel doğru yanıt sayısının anlamlı şekilde birbirinden farklılaştığı görülmüştür ($F_{2, 153} = 4.42, p < .05$). Tukey yöntemi kullanılarak yapılan çiftler arası karşılaştırmaların sonuçlarına göre, düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki kadınların korumacı cinsiyetçilik ve kontrol koşulundakilere göre sözel performansları daha yüksektir ancak korumacı cinsiyetçilik koşulundaki ve kontrol koşullarındaki katılımcıların sözel performansları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Bu analiz sonuçlarında *Denence 1a*'nın desteklendiği görülmüştür.

b) Sayısal Performans

Korumacı cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik ve kontrol koşulundaki katılımcıların sayısal testte doğru yanıtladıkları soru sayıları tek yönlü bir gruplar arası varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonucunda üç deney koşulundaki katılımcıların sayısal testteki doğru yanıt sayısının anlamlı şekilde birbirinden farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{2, 153} = 1.46, p > .05$). Bu sonuçlara göre *Denence 1b*'nin desteklenmektedir.

Araştırmanın farklı koşullarında bulunan katılımcıların sözel ve sayısal testteki doğru yanıt ortalamaları ve ANOVA testi sonuçları Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Deney Gruplarına Göre Sözel ve Sayısal Testlerdeki Performanslar

	Korumacı (SS)	Kontrol (SS)	Düşmanca (SS)	F	Anlamlılık düzeyi	Eta değeri η^2
Sözel Performans	4.59 ^a (1.56)	4.60 ^a (1.62)	5.41 ^b (1.55)	4.42	.01	0.06
Sayısal Performans	3.55 ^a (2.31)	3.06 ^a (2.62)	3.92 ^a (2.73)	1.46	.23	0.02

Not. Farklı üst simgelere sahip ortalamalar $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

3.4.4. Cinsiyetçiliğin Algılanması ve Rahatsız Ediciliği

Korumacı cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik ve kontrol grubundaki katılımcıların kendilerine verilen yönergeleri cinsiyetçi olarak nitelendirmesinde farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır (*Denence 2*). Varyans analizi ile, deney gruplarındaki katılımcıların yönergeleri cinsiyetçi olarak değerlendirme düzeylerinin birbirinden anlamlı derecede farklılaştığı görülmüştür ($F_{2, 153} = 6.65, p < .05$). Tukey analizi sonucunda, beklendiği gibi, düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki katılımcıların verilen yönergeleri cinsiyetçi olarak değerlendirme düzeyinin kontrol koşulundakilerden anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmüştür. Fakat aynı zamanda, korumacı cinsiyetçilik koşulundaki katılımcıların verilen yönergeleri cinsiyetçi olarak değerlendirme düzeyi de kontrol koşulundakilerden yüksektir. Düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik koşulundakilerin maruz kaldıklarını beyan ettikleri cinsiyetçilik düzeyleri arasında ise anlamlı bir farklılık yoktur. Böylece *Denence 2*'nin ancak kısmen desteklediği sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci olarak, üç farklı deney grubundaki katılımcıların araştırma kapsamında verilen yönergeleri rahatsız edici bulma düzeyleri arasındaki farklılık incelenmiştir (*Denence 3*). Varyans analizi ile, deney gruplarındaki katılımcıların yönergeleri rahatsız edici olarak değerlendirme düzeylerinin birbirlerinden anlamlı derecede farklılaştığı görülmüştür ($F_{2, 153} = 4.81, p < .05$). Tukey analizi sonucunda, beklendiği gibi hem düşmanca ve hem de korumacı cinsiyetçilik koşulundaki katılımcıların verilen yönergeleri rahatsız edici olarak değerlendirme

düzeyinin kontrol koşulundakilerden anlamlı derecede yüksek olduğu bulgulanmıştır. Yine Tukey analizi, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik koşullarındaki katılımcıların yönergeleri rahatsız edici olarak değerlendirme düzeylerinin birbirinden farklı olmadığını göstermiştir. Böylece *Denence 3* 'ün desteklediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 14'te üç deney grubundaki katılımcıların verilen yönergeleri cinsiyetçi ve rahatsız edici olarak değerlendirmeleri ile ilgili ortalamalar ve ANOVA testinin sonuçları bulunmaktadır.

Tablo 14. Yönergelerin Deney Gruplarına Göre Cinsiyetçi ve Rahatsız Edici Algılanma Düzeyi

	Korumacı (SS)	Kontrol (SS)	Düşmanca (SS)	F	Anlamlılık Düzeyi	Eta değeri η^2
Cinsiyetçi	4.70 ^b (2.05)	3.47 ^a (2.38)	4.86 ^b (1.90)	7.00	.002	0.08
Rahatsız Edici	2.63 ^b (1.72)	1.79 ^a (1.25)	2.73 ^b (2.07)	4.81	.009	0.06

Not. Farklı üst simgelere sahip ortalamalar $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

3.4.5. Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisi

Birinci çalışmada olduğu gibi düşmanca ve korumacı cinsiyetçilikle karşılaşmanın kadınların performansları ve genel benlik saygısı düzeyleri üzerindeki etkisi ikinci çalışmada da incelenmiştir (*Denence 4*). Korumacı cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik ve kontrol gruplarında bulunan katılımcıların genel ve performans benlik saygısı düzeylerinin birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

a) Genel Benlik Saygısı Üzerindeki Etkiler

Düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik deneyimlerinin kadınların genel benlik saygısı düzeyleri üzerindeki etkisini incelemek üzere tek yönlü gruplar arası varyans analizi kullanılmıştır (*Denence 4a*). Analiz sonuçları bireylerin yer aldığı grubun genel benlik saygısı

düzeyleri üzerinde anlamlı etkisi olmadığını göstermiştir ($F_{2, 153} = 0.34, p > .05$). Böylece *Denence 4a*'nın desteklendiği görülmüştür.

b) Performans Benlik Saygısı Üzerindeki Etkiler

Düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik deneyimlerinin performans benlik saygısı üzerindeki etkisi yine varyans analizi ile incelenmiştir (*Denence 4b*). Uygulanan analiz sonucunda katılımcıların yer aldığı deney grubunun performans benlik saygısı düzeyleri üzerinde anlamlı etkisi olmadığı ve *Denence 4b*'nin desteklenmediği görülmüştür ($F_{2, 153} = 0.65, p > .05$).

3.4.6. Benlik Saygısının Performans Üzerindeki Etkileri

Bu çalışma kapsamında bireylerin genel ve performans benlik saygısı düzeylerinin sözel ve sayısal testlerdeki performansları üzerindeki etkisi incelenmiştir (*Denence 5*).

Tüm katılımcılar, önce genel benlik saygısı puanlarına göre üç gruba ayrılmış ve bu gruplar sözel ve sayısal performansları açısından karşılaştırılmıştır. Benlik saygısı düşük olan grup, 59 kişiden oluşmaktadır ve bu grubun genel benlik saygısı ortalaması 25.59 (SS= 3.19)'dur. Benlik saygısı orta düzey olan grup, 47 kişiden oluşmaktadır ve bu grubun genel benlik saygısı ortalaması 31.34 (SS= 1.18) tür. Son olarak, benlik saygısı yüksek olan grup, 50 kişiden oluşmaktadır ve bu grubun genel benlik saygısı ortalaması 36.32 (SS= 1.56)'dir.

Ardından yine tüm katılımcılar, performans benlik saygısı puanlarına göre üç gruba ayrılmış ve bu üç grup sözel ve sayısal performansları açısından karşılaştırılmıştır. Performans benlik saygısı düşük olan grup, 48 kişiden oluşmaktadır ve bu grubun performans benlik saygısı ortalaması 20.62 (SS= 2.68)'dir. Performans benlik saygısı orta düzey olan grup, 56 kişiden oluşmaktadır ve bu grubun performans benlik saygısı ortalaması 26.89 (SS= 1.09)'dur. Son olarak, performans benlik saygısı yüksek olan grup, 52 kişiden oluşmaktadır ve bu grubun performans benlik saygısı ortalaması 31.21 (SS= 1.90)'dir.

a) Genel Benlik Saygısının Performansa Etkileri

Genel benlik saygısı düzeyleri düşük, orta veya yüksek olan katılımcıların sözel ve sayısal test performanslarının birbirinden farklılaşp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizleri ile incelenmiştir (*Denence 5a*).

Önce sözel test performansı ile ilgili analizler yapılmıştır. Varyans analizi sonucunda bireylerin genel benlik saygısı düzeylerinin sözel performansları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür, $F_{2, 153} = 0.79, p > .05$.

İkinci olarak, sayısal test performansı üzerinde analiz yapılmıştır. Varyans analizi sonucunda genel benlik saygısı düzeylerinin sayısal performansları üzerindeki etkisinin de anlamlı olmadığı bulunmuştur, $F_{2, 153} = 0.66, p > .05$. Böylece *Denence 5a*'nın desteklenmediği görülmüştür.

b) Performans Benlik Saygısının Performansa Etkileri

Performans benlik saygısı düzeyleri düşük, orta veya yüksek olmasının katılımcıların sözel ve sayısal test performansları üzerindeki etkisi tek yönlü varyans analizleri ile incelenmiştir (*Denence 5b*).

Önce sözel test performansı üzerinde analiz yapılmıştır. Varyans analiz sonuçları bireylerin performans benlik saygısı düzeylerinin sözel performansları üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığını göstermiştir, $F_{2, 153} = 1.33, p > .05$.

İkinci olarak, sayısal test performansı üzerinde analiz yapılmıştır. Varyans analizi sonuçları bireylerin sahip oldukları performans benlik saygısı düzeylerinin sayısal performansları üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığını göstermiştir, $F_{2, 153} = 0.53, p > .05$. Hem sayısal hem de sözel performansta gruplar arasında bir farklılık olmadığı görüldüğünden *Denence 5b*'nin desteklenmediğine karar verilmiştir.

3.4.7. Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Testlere Yönelik Motivasyon Düzeyi Üzerindeki Etkisi

Cinsiyetçiliğe maruz kalmanın, katılımcıların kendilerine bu çalışmada çözmeleri için sunulan sayısal ve sözel testleri çözmeye yönelik motivasyonlarının üzerindeki etkisi

incelenmiştir (*Denence 6*). Varyans analizi sonuçları üç farklı deney grubunda bulunan katılımcıların motivasyon düzeylerinin birbirinden farklı olmadığını ve *Denence 6*'nın reddedildiğini göstermiştir ($F_{2, 153} = 0.87, p > .05$).

3.4.8. Cinsiyetçiliğin Duygular Üzerindeki Etkisi

Katılımcıların korumacı cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik ve kontrol koşullarından hangisinde yer aldıklarının, kendilerine verilen yönergeleri dinledikten sonra öfke, güven, huzur, huzursuzluk, kaygı, küçümsenme, mutluluk ve aşağılanma duygularından her birini deneyimleme düzeyleri üzerinde etki yaratıp yaratmadığı bir dizi tek yönlü bir gruplar arası varyans analizi kullanılarak karşılaştırılmıştır (*Denence 7*). Katılımcıların hangi deney grubunda yer aldıklarının öfke, küçümsenme ve aşağılanma duygularının ne ölçüde yaşandığı üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Üç farklı araştırma koşulundaki katılımcıların her bir duyguyu ne şiddette hissettiklerine dair ortalama puan ve standart sapmalar ve ortalama değerleri karşılaştırmak üzere yapılan varyans analizlerinin sonuçları Tablo 15'te verilmiştir.

Cinsiyetçiliğe maruz kalmanın öfke, aşağılanma ve küçümseme duyguları üzerindeki etkilerine dair analizler aşağıda daha detaylı olarak anlatılmıştır.

Cinsiyetçiliğe maruz kalmanın öfke duygusuna etkisi: Düşmanca ve korumacı cinsiyetçilikle karşılaşmanın katılımcıların öfke duygusunu deneyimlemesi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Varyans analizi üç farklı deney grubundaki katılımcıların yönergeleri dinledikten sonra deneyimledikleri öfke duygusu düzeyinin birbirinden anlamlı şekilde farklı olduğunu göstermiştir, $F_{2, 153} = 7.00, p < .05$. Tukey yöntemi kullanılarak yapılan çiftler arası karşılaştırmaların sonuçlarına göre, düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki kadınlar korumacı cinsiyetçilik ve kontrol koşulundakilere göre daha yüksek derecede öfke deneyimlemişlerdir, ancak korumacı cinsiyetçilik ve kontrol koşullarındaki katılımcıların deneyimledikleri öfke düzeyleri arasında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 15. Deney Gruplarına Göre Öfke, Küçümsenme ve Aşağılanma Duygularının Deneyimlenme Ortalamaları

	Korumacı (SS)	Kontrol (SS)	Düşmanca (SS)	F	Anlamlılık düzeyi	Eta değeri η^2
Öfke	2.59 ^a (1.82)	2.16 ^a (1.67)	3.57 ^b (2.28)	7.00	.01	.084
Güven	4.50 ^a (1.82)	4.74 ^a (1.98)	4.57 ^a (1.76)	0.23	.80	.003
Huzur	3.91 ^a (1.44)	4.25 ^a (2.07)	3.98 ^a (1.89)	0.51	.60	.007
Huzursuzluk	3.11 ^a (1.89)	2.49 ^a (1.55)	3.04 ^a (1.93)	1.89	.15	.024
Kaygı	3.87 ^a (1.98)	3.62 ^a (1.95)	3.63 ^a (1.82)	0.28	.75	.004
Küçümsenme	2.35 ^a (1.90)	1.49 ^b (0.95)	2.04 ^{ab} (1.63)	4.22	.01	.052
Mutluluk	3.83 ^a (1.70)	4.04 ^a (1.96)	3.78 ^a (1.78)	0.30	.74	.004
Aşağılanma	1.72 ^{ab} (1.32)	1.32 ^a (1.08)	2.35 ^b (1.95)	6.14	.01	.074

Not. Farklı üst simgelere sahip ortalamalar $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Cinsiyetçiliğin küçümsenme duygusuna etkisi: Korumacı cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik ve kontrol grubundaki katılımcıların deneyimledikleri küçümsenme duygusu düzeyinin birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek adına yapılan tek yönlü varyans analizi incelendiğinde üç deney grubundaki katılımcıların verilen yönergeleri dinledikten sonra deneyimledikleri küçümsenme duygusunu düzeylerinin birbirinden anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür, $F_{2, 153} = 4.22, p < .05$. Tukey yöntemi kullanılarak yapılan çiftler arası karşılaştırmalar korumacı cinsiyetçilik koşulundaki kadınların kontrol koşulundakilere göre daha yüksek derecede küçümsenme deneyimlediklerini göstermiştir. Yine Tukey analizi sonuçlarına göre, düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki katılımcıların deneyimledikleri

küçümsenme düzeyinin kontrol ve korumacı koşullardaki katılımcıların deneyimledikleri küçümsenme düzeylerinden anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür.

Cinsiyetçiliğin aşağılanma duygusuna etkisi: Cinsiyetçiliğin aşağılanma duygusunu üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla yapılan varyans analizinde üç deney grubundaki katılımcıların, yönergelerin okunmasının ardından deneyimledikleri aşağılanma duygusu düzeylerinin birbirinden anlamlı derecede farklılaştığı görülmüştür ($F_{2, 153} = 6.14, p < .05$). Tukey yöntemi kullanılarak yapılan yapılan çiftler arası karşılaştırmalar, düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki kadınların kontrol koşulundakilere göre daha yüksek derecede aşağılanma deneyimlediklerini göstermiştir. Tukey analizleri ayrıca, korumacı cinsiyetçilik koşulundaki katılımcıların deneyimledikleri aşağılanma düzeyinin kontrol ve düşmanca koşullarındaki katılımcıların deneyimledikleri aşağılanma düzeylerinden anlamlı şekilde farklılaşmadığını göstermiştir. Analiz sonuçları, *Denence 7*'nin kısmen desteklendiğini göstermiştir.

3.4.9. Duyguların Performans Üzerindeki Etkisi

Katılımcıların öfke, huzursuzluk, kaygı, küçümsenme, aşağılanma, huzur, güven ve mutluluk hislerinin sözel performansları ile ilişkisi korelasyon analizi ile incelenmiştir (*Denence 8*). Bu korelasyon analizinin sonuçları Tablo 12'de görülmektedir. Analiz sonuçlarında katılımcıların sahip oldukları diğer duygu düzeylerinin değil, öfke duygusu düzeyinin sözel performansları ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre katılımcıların öfke düzeyleri yükseldikçe, sözel performanslarının da yükseldiği görülmektedir, $r = .20, p < .05$. Katılımcıların sözel performansının yalnızca öfke duygusu ile ilişkili olduğu görüldüğünden *Denence 8*'in desteklenmediğine karar verilmiştir.

3.4.10. Motivasyon Düzeyinin Sözel Performans Üzerindeki Etkisi

Katılımcıların testleri çözerken sahip oldukları motivasyon düzeylerinin sözel test performansları ile ilişkisi korelasyon analizi ile incelenmiştir (*Denence 9*). Bu analiz ile ilgili sonuçlar Tablo 12'de verilmiştir. Uygulanan korelasyon analizi sonucunda katılımcıların sahip olduğu motivasyon düzeyinin sözel test performansları ile ilişkisinin pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür ($r = .18, p < .05$). Yani bireylerin testleri çözmeye yönelik motivasyon düzeyleri

arttıkça sözel testindeki performansları da artmaktadır. Böylece *Denence 9*'un desteklendiği görülmüştür.

3.4.11. Aracı Değişken Analizleri

3.4.11.1. Motivasyon Düzeyinin Aracı Rolü

Bu araştırma kapsamında korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalma ile katılımcıların sayısal ve sözel performansı arasındaki ilişkide katılımcıların motivasyon düzeylerinin aracı rolünü incelemek amaçlanmıştır (*Denence 10*). Aracı değişken analizi yapabilmeyen ilk koşula göre bağımsız değişkenin aracı değişken üzerindeki etkisi anlamlı olmalıdır. Fakat analiz sonuçları katılımcıların yer aldığı deney grubunun testi yanıtlarken katılımcıların sahip olduğu motivasyon düzeyleri üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığını göstermiştir. Dolayısıyla analiz için gerekli koşullar sağlanmadığından aracı değişken analizi yapılamamıştır. Bu sonuçlara göre *Denence 10* reddedilmektedir.

3.4.11.2. Öfke Duygusunun Aracı Rolü

Öfke duygusu katılımcıların sözel performansı ile ilişkili bulunan tek duygu olarak bulgulandığından bu duygunun sözel performans üzerindeki etkisi daha ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir. Öfke duygusunun karşılaşılan cinsiyetçilik türü ile test performansı arasındaki ilişkideki aracı rolü analiz edilmeden önce üç farklı deney grubunda yer alan katılımcıların her bir duyguyu deneyimleme düzeyleri ile iki testteki performansları arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Tablo 16'da her bir deney grubunda yer alan katılımcıların deneyimledikleri duygular ve test performanslarının korelasyonu verilmiştir.

Yapılan analizde öfke duygusu ve sözel performans arasındaki ilişkinin üç deney grubu için aynı olmadığı görülmüştür. Analiz sonuçlarında yalnızca düşmanca cinsiyetçilik koşulunda bulunan katılımcılarda öfke duygusu arttıkça sözel performansın arttığı görülmektedir ($r = .32, p < .01$). Diğer deney gruplarında bulunan katılımcıların hissettikleri öfke düzeyi ve sözel performansları arasında böyle bir ilişki bulunmamıştır.

Sonraki aşamada katılımcıların yer aldığı cinsiyetçilik koşulu ile sözel performansı arasındaki ilişkide deneyimledikleri öfke düzeylerinin aracı rolü incelenmiştir (*Denence 11a*). Bu ilişkide aracı değişken analizi yapabilmek için gerekli koşullar sağlandığından analize

devam edilmiştir. Öncelikle uygulanan regresyon analizi sonucunda katılımcıların yer aldığı deney grubunun deneyimledikleri öfke düzeyini yordadığı görülmüştür ($\beta = .19, p < .05$). İkinci olarak deney grubunun katılımcıların sözel performansını yordadığı görülmüştür ($\beta = .20, p < .05$). Şekil 1’de bu üç değişken arasındaki ilişki gösterilmektedir.

Tablo 16. Üç Farklı Araştırma Koşulunda Deneyimlenen Duygular ile Sözel ve Sayısal Test Performanslarının Korelasyonları

	Düşmanca Cinsiyetçilik		Korumacı Cinsiyetçilik		Kontrol Koşulu	
	Sözel Performans	Sayısal performans	Sözel Performans	Sayısal performans	Sözel Performans	Sayısal performans
Öfke	.32*	-.15	.06	-.10	.02	.15
Güven	-.02	-.24	.05	-.05	-.21	-.04
Huzur	-.04	-.24	.11	.03	-.13	-.04
Huzursuzluk	.04	.06	.09	-.16	-.05	-.18
Kaygı	-.13	.05	-.10	.05	.08	-.28*
Küçümsenme	.21	.09	-.02	.11	-.05	-.18
Mutluluk	.09	-.04	.08	.08	.01	.06
Aşağılanma	.08	.23	.10	.14	-.24	-.13

Not. * $p < .05$

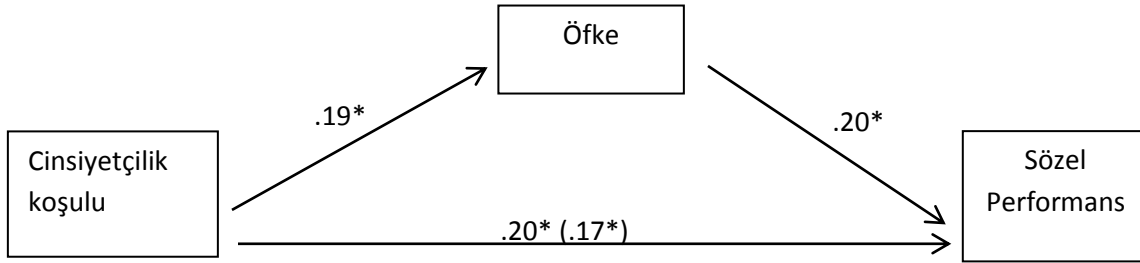
Regresyon analizi için gerekli ilk iki koşul sağlandığından son aşamada deney grubu ve sözel performans arasındaki ilişkinin incelendiği analize katılımcıların deneyimledikleri öfke

düzeyi dahil edilmiştir. Regresyon analizi sonucunda katılımcıların yer aldığı deney grubunun sözel performans üzerindeki etkisinde bireylerin öfke düzeyleri analize dahil edildiğinde azalma meydana geldiği görülmüştür ($\beta = .17, p < .05$). Deney grubunun sözel test performansı üzerinde bulunan etkisindeki azalmanın anlamlı olup olmadığını incelemek amacıyla Sobel Test Analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçları katılımcıların yer aldığı cinsiyetçilik koşulu ve sözel performansları arasındaki ilişkide öfke değişkeninin anlamlı düzeyde aracılık etkisi olmadığını göstermiştir ($z = 1.81, p > .05$).

Bu çalışmada öfke düzeyinin cinsiyetçilik koşulu ile sayısal performans arasındaki ilişkide de aracı rolünü incelemek amaçlanmıştır (*Denence 11b*). Fakat aracı değişken ölçümü için gerekli koşullar sağlanmadığından aracı değişken analizi yapılamamıştır.

Analiz sonuçlarında katılımcıların yer aldığı deney grubu ve sözel performansları arasındaki ilişkide hissettikleri öfke düzeyinin etkisinin anlamlı olmadığı görüldüğünden *Denence 11*'in desteklenmediğine karar verilmiştir.

Şekil 1. Öfke Duygusunun Cinsiyetçilik Koşulu ve Sözel Performans İlişkisindeki Aracı Rolü

Not. * $p < .05$, Öfke duygusu kontrol edildikten sonra cinsiyetçilik koşulu ve sözel performans arasındaki regresyon katsayısı parantez içinde verilmiştir.

3.4.12. Cinsiyet Özdeşleşmesinin Duygular Üzerindeki Etkisi

Üç farklı deney grubunda bulunan katılımcıların cinsiyet özdeşleşmesi düzeyi ile cinsiyetçi yönergelerin verilmesinin ardından deneyimledikleri duygular arasındaki korelasyonlar her bir deney grubu için ayrı ayrı incelenmiştir (*Araştırma Sorusu 1*). Analizler sonucunda cinsiyet özdeşleşmesi düzeyi ve katılımcıların deneyimledikleri duygular arasındaki ilişkinin her deney grubu için aynı olmadığı görülmüştür. Düşmanca cinsiyetçilik

koşulundaki katılımcıların cinsiyet özdeşleşmesi düzeyi ile huzursuzluk ($r = -.32, p < .05$) ve aşağılanma ($r = -.30, p < .05$) duygularını deneyimlemeleri arasında anlamlı korelasyon olduğu bulgulanmıştır. Yani düşmanca cinsiyetçilik koşulunda bulunan kadınların cinsiyet grupları ile özdeşleşme düzeyi arttıkça hissettikleri aşağılanma artmış ve huzursuzluk azalmıştır. Kontrol grubundaki katılımcıların cinsiyet özdeşleşmesi düzeyi ile güven ($r = .34, p < .05$), huzur ($r = .43, p < .01$), ve mutluluk ($r = .41, p < .01$) duygularının deneyimlenmesi ile anlamlı ve pozitif korelasyon olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre kontrol grubunda yer alan katılımcıların cinsiyetleri ile özdeşleşme düzeyi arttıkça hissettikleri güven, huzur ve mutluluk duyguları artmaktadır. Üç farklı deney grubunda yer alan katılımcıların cinsiyet özdeşleşmesi düzeylerinin deneyimledikleri her bir duygu ile korelasyonu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 17. Üç Farklı Araştırma Koşulunda Deneyimlenen Duygular ile Cinsiyet Özdeşleşmesi Düzeyinin ve Korelasyonları

		Öfke	Güven	Huzur	Huzursuzluk	Kaygı	Küçümsenme	Mutluluk	Aşağılanma
Korumacı	Cinsiyet	.07	-.04	.17	.10	.02	-.01	.00	-.17
Cinsiyetçilik	Özdeşleşmesi								
Düşmanca	Cinsiyet	.06	.23	.21	-.32*	-.16	-.24	.20	.30*
Cinsiyetçilik	Özdeşleşmesi								
Kontrol	Cinsiyet	.02	.34*	.43**	.01	-.05	.02	.41**	.09
Grubu	Özdeşleşmesi								

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$

3.4.13. Cinsiyet Özdeşleşmesinin ve Deney Grubunun Test Performansları Üzerindeki Etkisi

Katılımcıların cinsiyet özdeşleşmesi düzeyleri düşük ve yüksek olmak üzere iki düzeyde hesaplanmıştır. Bireylerin cinsiyet özdeşleşmesi düzeyi ve buldukları deney grubunun sayısal ve sözel test performansları üzerindeki etkisi 3 x 2 faktöryel varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir (*Araştırma Sorusu 1*). ANOVA sonuçları katılımcıların yer aldığı deney grubunun katılımcıların sözel performansı üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğunu

gösterdi ($F_{2,150} = 7.18, p < .05, \eta^2 = .06$). Analiz sonuçlarına göre cinsiyet özdeşleşmesinin temel etkisinin ise anlamlı düzeyde olmadığı bulguları ($F_{1,150} = 0.91, p > .05, \eta^2 = .01$). Ayrıca yapılan analizler sonucunda deney grubu ve cinsiyet özdeşleşmesi etkileşiminin de anlamlı olmadığı sonucuna ulaşıldı ($F_{2,150} = 0.76, p > .05, \eta^2 = .01$). Tukey yöntemi kullanılarak yapılan yapılan çiftler arası karşılaştırmalar, düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki kadınların sözel performansının hem kontrol koşulundakilere hem de korumacı cinsiyetçilik koşulundakilere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Tukey analizleri ayrıca, korumacı cinsiyetçilik koşulundaki katılımcıların sözel performansının kontrol koşullarındaki katılımcıların performansından anlamlı şekilde farklılaşmadığını göstermiştir.

Cinsiyet özdeşleşmesinin sayısal performans üzerindeki etkisi ile ilgili yapılan analizde ANOVA sonuçlarında deney grubunun katılımcıların sayısal performansı üzerindeki temel etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür ($F_{2,150} = 1.25, p > .05, \eta^2 = .02$). Analiz sonuçlarına göre cinsiyet özdeşleşmesinin temel etkisinin de anlamlı düzeyde olmadığı bulunmuştur ($F_{1,150} = 0.36, p > .05, \eta^2 = .01$). Ayrıca yapılan analizler sonucunda deney grubu ve cinsiyet özdeşleşmesi etkileşiminin de anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F_{2,150} = 0.88, p > .05, \eta^2 = .01$).

3.4.14. Kalıpyargıların Performans Üzerindeki Etkisi

Katılımcıların sayısal ve sözel alandaki geleneksel ve geleneksel olmayan kalıpyargıları benimseme düzeylerinin bu iki alandaki test performansı üzerindeki etkisi incelenmiştir (*Araştırma Sorusu 2*). Katılımcıların buldukları deney grubu göz önüne alınmaksızın sayısal ve sözel alanda geleneksel (*kadınlar sözelde başarılıdır, erkekler sayısalda başarılıdır*) ve geleneksel olmayan kalıpyargıları (*kadınlar sayısalda başarılıdır, erkekler sözelde başarılıdır*) benimseme düzeyleri düşük ve yüksek olmak üzere iki düzeyde hesaplanmıştır. Geleneksel kalıpyargıları yüksek düzeyde benimseyen grup bu kalıpyargılar ile ilgili iki maddeden toplamda 12 ve daha üzerinde puan alan 91 kişiden oluşurken; bu kalıpyargıları düşük düzeyde benimseyen grup iki maddeden 12 puanın altında alan 65 kişiden oluşmaktadır. Geleneksel olmayan kalıpyargılarla ilgili iki maddeden 9 ve daha üzerinde puan alan 89 kişi bu kalıpyargıları yüksek derecede benimseyenler grubunu oluştururken; 9 puanın

altında alan 67 kişi geleneksel olmayan kalıpyargıları düşük düzeyde benimseyenler grubunu oluşturmaktadır.

Geleneksel Kalıpyargılar: Sayısal ve sözel alanındaki geleneksel kalıpyargıları düşük ve yüksek düzeyde benimseyen katılımcıların her iki testteki performanslarının birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla Bağımsız Gruplar T Testi kullanılmıştır. Sözel test performansı için yapılan analizde geleneksel olan kalıpyargıları düşük ($O = 4.95$, $SS = 1.61$) ve yüksek ($O = 4.78$, $SS = 1.61$) düzeyde benimseyen katılımcıların sözel performansları arasındaki farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur, $t(154) = 0.66$, $p > .05$. Sayısal performans için yapılan analizde geleneksel kalıpyargıları düşük ($O = 3.51$, $SS = 2.53$) ve yüksek ($O = 3.49$, $SS = 2.61$) düzeyde benimseyen katılımcıların sayısal performansları arasındaki farkın da anlamlı olmadığı bulunmuştur, $t(154) = 0.03$, $p > .05$.

Geleneksel Olmayan Kalıpyargılar: Sayısal ve sözel alanındaki geleneksel olmayan kalıpyargıları düşük ve yüksek düzeyde benimseyen katılımcıların sayısal ve sözel test performanslarının birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla Bağımsız Gruplar T Testi kullanılmıştır. Sözel test performansı için yapılan analizde geleneksel olmayan kalıpyargıları düşük ($O = 4.45$, $SS = 1.58$) ve yüksek ($O = 5.16$, $SS = 1.58$) düzeyde benimseyen katılımcıların sözel performansları arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur, $t(154) = -2.78$, $p < .01$. Sayısal test performansı için yapılan analizde de geleneksel olmayan kalıpyargıları düşük ($O = 2.73$, $SS = 2.29$) ve yüksek ($O = 4.08$, $SS = 2.63$) düzeyde benimseyen katılımcıların sayısal performansları arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur, $t(154) = -3.35$, $p < .01$. Bu analiz sonuçları geleneksel kalıpyargıları düşük ya da yüksek derecede benimseyenlerin testlerdeki performanslarının birbirinden farklılaşmadığını gösterirken sayısal ve sözel alanlarda geleneksel olmayan kalıpyargıları yüksek seviyede benimseyen kadınların her iki testteki performanslarının bu kalıpyargıları düşük düzeyde benimseyenlerden daha yüksek olduğunu göstermektedir.

3.4.15. Benlik Saygısının Duygular Üzerindeki Etkisi

İkinci çalışma kapsamında bireylerin sahip oldukları benlik saygısı düzeyinin cinsiyetçilik olayının ardından sergiledikleri performans üzerindeki etkisinin yanı sıra

deneyimledikleri duygular üzerindeki etkisi incelenmiştir (*Araştırma Sorusu 3*). Katılımcıların buldukları deney grubu göz önüne alınmaksızın performans ve genel benlik saygısı düzeyleri düşük, orta ve yüksek olmak üzere üç düzeyde hesaplanmıştır. Üç farklı düzeyde benlik saygısına sahip katılımcıların cinsiyetçiliğin ardından deneyimledikleri duygularda birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi kullanılarak incelenmiştir.

Benlik Saygısının Öfke Duygusuna Etkisi: Benlik saygısı düzeyi farklı olan katılımcıların cinsiyetçi yönergeler ardından deneyimledikleri öfke duygusunun birbirinden farklı olup olmadığını görmek üzere yapılan analizde üç farklı grupta bulunan katılımcıların yönergelerin ardından deneyimledikleri öfke duygusu düzeyinin birbirinden anlamlı şekilde farklı olmadığını görülmüştür ($F_{2, 153} = 0.30, p > .05$).

Benlik Saygısının Güven Duygusuna Etkisi: Benlik saygısının güven duygusu üzerindeki etkisinin incelendiği tek yönlü varyans analizi sonuçlarında farklı düzeyde benlik saygısına sahip olan katılımcıların cinsiyetçilikle karşılaşmanın ardından deneyimledikleri güven duygusu düzeyinin birbirinden farklı olmadığını göstermiştir, $F_{2, 153} = 2.33, p > .05$.

Benlik Saygısının Huzur Duygusuna Etkisi: Bireylerin sahip olduğu benlik saygısı düzeyinin deneyimledikleri huzur duygusuna etkisinin incelendiği tek yönlü varyans sonuçları üç farklı grupta bulunan katılımcıların cinsiyetçilikle karşılaşmanın ardından deneyimledikleri huzur duygusu düzeyinin birbirinden anlamlı derecede farklı olduğunu göstermiştir, $F_{2, 153} = 4.21, p < .05$. Tukey yöntemi kullanılarak yapılan çiftler arası karşılaştırmalar düşük benlik saygısı düzeyine sahip katılımcıların ($O = 3.71, SS = 1.66$) yüksek benlik saygısı düzeyine sahip katılımcılara göre ($O = 4.64, SS = 1.76$) daha düşük derecede huzur duygusu deneyimlediklerini göstermiştir.

Benlik Saygısının Huzursuzluk Duygusuna Etkisi: Benlik saygısı düzeyi farklı olan katılımcıların cinsiyetçi yönergeler ardından deneyimledikleri huzursuzluk duygusunun birbirinden farklı olup olmadığını görmek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi üç farklı grupta bulunan katılımcıların yönergelerin ardından deneyimledikleri huzursuzluk duygusu düzeyinin birbirinden anlamlı şekilde farklı olmadığını göstermiştir ($F_{2, 153} = 1.18, p > .05$).

*Benlik Saygısının Kaygı Duygusuna Etkisi:*Varyans analizi farklı düzeyde benlik saygısına sahip olan katılımcıların cinsiyetçilikle karşılaşmanın ardından deneyimledikleri kaygı duygusu düzeyinin birbirinden farklı olmadığını göstermiştir ($F_{2, 153} = 2.00, p > .05$).

*Benlik Saygısının Küçümsenme Duygusuna Etkisi:*Varyans analizi sonuçları üç farklı düzeyde benlik saygısına sahip katılımcıların yönergelerin ardından deneyimledikleri küçümsenme duygusu düzeyinin birbirinden anlamlı şekilde farklı olmadığını göstermiştir ($F_{2, 153} = 0.13, p > .05$).

*Benlik Saygısının Mutluluk Duygusuna Etkisi:*Varyans analizi sonuçları üç farklı düzeyde benlik saygısına sahip katılımcıların yönergelerin ardından deneyimledikleri mutluluk duygusu düzeyinin birbirinden anlamlı şekilde farklılaştığını göstermiştir ($F_{2, 153} = 3.27, p < .05$). Tukey yöntemi ile yapılan çiftler arası karşılaştırmalar düşük benlik saygısı düzeyine sahip katılımcıların yüksek benlik saygısı düzeyine sahip katılımcılara göre daha düşük derecede mutluluk duygusu deneyimlediklerini göstermiştir. Yine Tukey analizi sonuçları, orta düzeyde benlik saygısına sahip katılımcıların mutluluk duygusunu deneyimleme düzeyinin ne düşük ne de yüksek düzeyde benlik saygısına sahip katılımcılardan farklılaşmadığını göstermiştir.

*Benlik Saygısının Aşağılanma Duygusuna Etkisi:*Varyans analizi sonuçları üç farklı düzeyde benlik saygısına sahip katılımcıların yönergelerin ardından deneyimledikleri aşağılanma duygusu düzeyinin birbirinden anlamlı şekilde farklı olduğunu göstermiştir ($F_{2, 153} = 3.14, p < .05$). Tukey yöntemi ile yapılan karşılaştırmalar düşük benlik saygısı düzeyine sahip katılımcıların orta düzeyde benlik saygısına sahip katılımcılara göre daha fazla aşağılanma duygusu deneyimlediklerini göstermiştir. Yine Tukey analizi sonuçları, yüksek düzeyde benlik saygısına sahip katılımcıların aşağılanma duygusunu deneyimleme düzeyinin ne düşük ne de orta düzeyde benlik saygısına sahip katılımcılardan farklılaşmadığını göstermiştir. Tablo 18’de tüm duyguların üç farklı benlik saygısı düzeyine sahip katılımcılarda deneyimlenme oranları ve ANOVA sonuçları bulunmaktadır.

3.4.16. Benlik Saygısının Motivasyon Üzerindeki Etkisi

Benlik saygısı düzeyi farklı olan katılımcıların deneyimledikleri duyguların yanında sayısal ve sözel testleri çözümlerken sahip oldukları motivasyon düzeylerinin de birbirinden farklı olup olmadığı incelenmiştir (*Araştırma Sorusu 3*). Varyans analizi sonuçları üç farklı grupta bulunan katılımcıların motivasyon düzeylerinin birbirinden anlamlı şekilde farklı olmadığını göstermiştir ($F_{2, 153} = 0.77$ $p > .05$).

Tablo 18. Benlik Saygısı Düzeyine Göre Tüm Duyguların Deneyimlenme Oranları

	Düşük (SS)	Orta (SS)	Yüksek (SS)	F	Anlamlılık düzeyi
Öfke	2.90 ^a (1.88)	2.60 ^a (2.01)	2.74 ^a (2.16)	0.30	0.743
Güven	4.20 ^a (1.85)	4.77 ^a (1.83)	4.60 ^a (1.81)	2.34	0.100
Huzur	3.71 ^a (1.66)	3.83 ^{a,b} (1.91)	4.64 ^b (1.76)	4.21	0.017
Huzursuzluk	3.15 ^a (1.82)	2.79 ^a (1.87)	2.64 ^a (1.72)	1.18	0.310
Kaygı	4.07 ^a (1.98)	3.66 ^a (1.87)	3.34 ^a (1.84)	2.01	0.138
Küçümsenme	2.03 ^a (1.64)	1.96 ^a (1.53)	1.88 ^a (1.59)	0.13	0.881
Mutluluk	3.51 ^a (1.68)	3.83 ^{a,b} (1.83)	4.38 ^b (1.86)	3.27	0.041
Aşağılanma	2.10 ^a (1.86)	1.36 ^b (0.92)	1.80 ^{a,b} (1.50)	3.13	0.046

3.5. TARTIŞMA

İlk çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın da ana amacı korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik tutumları ile karşılaşmanın kadınların sayısal ve sözel alanlardaki test performansları üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan analizler birinci çalışmada olduğu gibi, düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalan katılımcıların diğer gruptakilerden daha yüksek sözel performans gösterdiklerini, fakat sayısal performansların cinsiyetçiliğe maruz kalıp kalmadıklarına veya ne tür bir cinsiyetçiliğe maruz kaldıklarına göre değişmediğini göstermektedir. Birinci çalışmada elde edilen bu bulguların ikinci çalışma sonucunda da yinelenmesinin araştırmanın geçerliliğini göstermek açısından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Sözel performans açısından gruplar arasında bulunan bu farklılığı açıklayıcı bir değişken olarak birinci çalışmada sistemi meşrulaştırma eğilimi ele alınmış, ikinci çalışmada ise katılımcıların duyguları ve motivasyon düzeyleri incelenmiştir.

İlk çalışmada, farklı deney koşullarındaki katılımcıların maruz kaldıkları yönergeleri ne ölçüde cinsiyetçi buldukları karşılaştırılmış ve hem düşmanca hem de korumacı cinsiyetçilik koşulundakilerin kontrol koşulundakilere kıyasla yönergeleri daha cinsiyetçi algıladıkları görülmüştür. İkinci çalışmada da aynı sonuç elde edilmiştir. Ayrıca ikinci çalışmada katılımcılara yönergeleri ne kadar rahatsız edici buldukları sorulmuş ve yine her iki cinsiyetçilik koşulundakilerin kontrol koşulundakilere kıyasla yönergeleri daha rahatsız edici buldukları görülmüştür. Aynı iki soru, bu tez çalışmasındakiyle aynı deney paradigmasının kullanıldığı Dardenne, Dumont ve Bollier'in (2007: 768) çalışmasında da sorulmuştur. Ancak, o araştırmada düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik koşulundakilerin yönergeleri rahatsız edici olarak değerlendirme düzeyleri eşit olmakla beraber cinsiyetçi olarak değerlendirme düzeylerinin farklı olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda katılımcıların düşmanca cinsiyetçi koşulundakiler yönergeleri korumacı yönergelerden daha cinsiyetçi buldukları görülmüştür. Bu tez çalışmasında veri toplanan Türk örnekleminde korumacı cinsiyetçiliğin daha olumlu bir dille ifade edilmesinin kadınların durumu cinsiyetçi olarak değerlendirmelerine engel oluşturmaması dikkat çekicidir. Sonuçlar bu çalışmadaki

örneklemin maruz kaldıkları durumu Dardenne ve arkadaşlarının çalışmasındaki örneklemden farklı algıladıklarını göstermektedir.

Birinci çalışma bulguları ile tutarlı olarak, sayısal ve sözel alanlardaki cinsiyetlere yönelik geleneksel kalıpyargıların katılımcılar tarafından oldukça benimsendiği görülmüştür. Her iki çalışmada da sonuçlar tutarlı biçimde şunu göstermektedir: cinsiyetlere yönelik sayısal ve sözel alanlardaki geleneksel kalıpyargılar, üniversite öğrencileri tarafından oldukça yaygın olarak kabul edilmektedir. Katılımcıların testlerdeki performansları, kadın ve erkeklerin sözel ve sayısal alanlardaki başarıları ile ilgili geleneksel kalıpyargıları ne düzeyde benimsediklerine göre değişmemektedir. Ancak geleneksel *olmayan* kalıpyargıları ne düzeyde benimsediklerine göre değişmektedir: Geleneksel olmayan kalıpyargıları (“Kadınlar sayısal alanda, erkekler sözel alanda daha başarılıdır.”) yüksek seviyede benimseyen kadınlardüşük düzeyde benimseyenlere kıyasla hem sözel hem sayısal testte daha iyi performans sergilemişlerdir. Bu bulgular, kadınların sayısal alanda başarılı olduğuna inanmalarının bu alandaki performansları üzerinde belirleyici olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca katılımcıların geleneksel olmayan bu kalıpyargıları benimseme düzeylerin, performans benlik saygısı düzeyleri ile ve test çözme motivasyonları ile ilişkili bulunmuştur. Genel olarak bakıldığında bu çalışmadan elde edilen sonuçlar sayısal ve sözel alanlarla ilgili olarak geleneksel kalıpyargıların dışına çıkmanın kadınlar için birçok açıdan kritik öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgular kadınlarda kalıpyargılar ve bunların kadınlar üzerindeki etkileri ile ilgili farkındalık yaratma açısından önemlidir.

Literatürde, korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmanın kadınlara hissettirdiği duyguların birbirinden farklı olduğuna dair bulgular mevcuttur (Becker ve Wright, 2011: 67). Bu çalışmada da literatür bulguları ile tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. Düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki kadınların, beklendiği gibi, diğer iki koşulda yer alan katılımcılardan daha yüksek düzeyde öfke deneyimlediği bulunmuştur. Bu sonuç literatürde çelişik duygulu cinsiyetçilik ve öfke duygusu ile ilgili var olan araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir (Barreto ve Ellemers, 2005: 637; Lemonaki, Manstead ve Maio, 2015: 10). Ayrıca, korumacı cinsiyetçilik koşulundaki katılımcıların, küçümsenme duygusunu kontrol koşulundakilerden daha fazla hissettiği; düşmanca cinsiyetçilik koşulundakilerin ise

aşağılanma duygusunu kontrol koşulundakilerdendaha fazla hissettiği görülmüştür. Sonraki aşamada korumacı veya düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmanın duygular üzerindeki etkisinin sözel performansları ile ilişkili olup olmadığı incelenmiştir. Katılımcıların sözel performansı ile hissettikleri öfke duygusunun şiddeti arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Bu ilişki her deney grubunda yer alan katılımcılar için ayrı ayrı ele alındığında, yalnızca düşmanca cinsiyetçilik koşulunda yer alan kadınların sözel performansı ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu görülmüş, diğer deney gruplarında bu ilişki anlamlı bulunmamıştır. Yani, yalnızca düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki katılımcıların öfke duygusu arttıkça sözel performansları artmaktadır. Fakat yapılan aracı değişken analizinde katılımcıların yer aldıkları cinsiyetçilik koşulu ile sözel performansları arasındaki ilişkide deneyimledikleri öfke düzeylerinin aracı rolünün anlamlı bulunmamıştır.

Motivasyon düzeyi, performans görevlerinde sonucu etkileyen önemli faktörlerden biridir. Motivasyon düzeyi yüksek olan bireyler düşük olanlara göre bir hedefe ulaşmada daha fazla çaba sarf etmektedirler (Sabancı, 2013: 3). Bu çalışmada, katılımcıların motivasyon düzeyleri ile sözel performansları arasında beklendiği gibi anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Ardından, Tepkisellik Teorisi'nden doğan öngörüğü destekleyecek şekilde, deney gruplarının motivasyon düzeylerinin birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığı sınıanmış ve bulgular tüm grupların motivasyon düzeylerinin eşit olduğunu göstermiştir. Beklenen farkın elde edilememesinin nedeni, katılımcıların motivasyon düzeylerini doğru bir şekilde beyan etmemeleri olabilir. Katılımcılar, performans testlerini bir iş başvurusunda kendilerini değerlendirmekte bu test sonuçları kullanılacakmış gibi hayal ederek cevaplamışlardır. Testte sergiledikleri başarının onların "normal" performanslarını gösterdiğini beyan etmelerinin, bir başka deyişle, sergiledikleri performansın yüksek bir motivasyonun ya da olağanüstü bir gayretin sonucu değil, ortalama bir motivasyonla çalışmanın sonucu olduğunu beyan etmenin, işe alım sürecinde kendileri hakkında olumlu değerlendirme yapılması açısından daha iyi olacağını düşünmüş olabilirler; ve katılımcılar bu nedenle testi çözmeye yönelik motivasyonlarının ne düzeyde olduğunu doğru beyan etmemiş olabilirler.

İkinci çalışmada da, ilk çalışmada olduğu gibi, katılımcıların cinsiyet özdeşleşmesi düzeylerinin testlerdeki performansıyla ilişkisi olmadığı görülmüştür. Bu sonuç, Dardenne ve

arkadaşlarının (2007: 773) çalışmasının sonuçlarıyla tutarsızdır, zira o çalışmada düşmanca cinsiyetçiliğin düşük cinsiyet özdeşleşmesine sahip kadınların bilişsel performansını olumsuz etkilerken, yüksek cinsiyet özdeşleşmesine sahip kadınların performansını etkilemediği bulunmuştur. Araştırmacılara göre yüksek düzeyde cinsiyet özdeşleşmesi açık bir şekilde ayrımcılığın hedefi olan kadınlar için koruyucu bir işlev göstermiştir. Bu tez çalışmasında ise, her ne kadar cinsiyet özdeşleşmesinin performans üzerinde etkisi bulunamasa da, kadınları düşmanca ayrımcılığın etkisinden koruyucu bir etkisinin yine de olabileceği; onların ayrımcılık deneyimi ardından hissettikleri duygularla ilişkili olabileceği hipotezi test edilmiştir. Katılımcıların cinsiyet özdeşleşmesi düzeylerinin maruz kaldıkları cinsiyetçilik deneyimlerinin ardından yaşadıkları duygularla şöyle ilişkiler gösterdiği saptanmıştır: Herhangi bir cinsiyetçilik manipülasyonuna maruz kalmayan kadınlarda (kontrol grubundakiler) cinsiyet özdeşleşmesi düzeyi yükseldikçe beyan edilen huzur, güven ve mutluluk duygularının düzeyi de yükselmektedir. Bu sonuçlar, herhangi bir ayrımcılık deneyimi yaşamadıkları takdirde, kadınların kadın cinsiyeti ile yüksek düzeyde özdeşleşme kurmalarının ve kadınlığı kimliklerinin önemli bir parçası haline getirmelerinin, olumlu hisler yaşamalarına yol açabileceğine işaret etmektedir. Öte yandan, korumacı cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınlarda cinsiyet özdeşleşmesi ve deneyimlenen duygular arasındaki ilişki yoktur. Öyle anlaşılmaktadır ki, cinsiyet özdeşleşmesi her ne kadar olumlu duygularla ilişkili olsa da, kadınların korumacı cinsiyetçiliğe uğramaları halinde bu ilişki ortadan kalkmaktadır. Kadınlar düşmanca cinsiyetçiliğe uğradıklarında ise, cinsiyet özdeşleşmesi olumlu duygularla ilişkili olmamanın yanı sıra, olumsuz duygularla ilişkilidir. Şöyle ki, düşmanca cinsiyetçilik koşulundaki kadınlarda cinsiyet özdeşleşmesi yükseldikçe, maruz kaldıkları cinsiyetçiliğin ardından hissettikleri huzursuzluk hissi azalmış fakat aşağılanma hissi artmıştır. Aşağılanma hissi, kişilerin dışarıdan birilerinin sergilediği bir tavır ya da davranış üzerine hissedilen bir duygudur (duygunun kaynağı ve hedefi belirgindir), oysa huzursuzluk içsel kaynaklı da olabilir (duygunun neye atfedilebileceği belirsizdir). Bu duyguların ikisi de olumsuz olmakla beraber, huzursuzluk hissini daha engelleyici bir duygu olduğu (kafa karışıklığı, yaşanan duygunun kaynağını anlamaya çalışmakla çok fazla meşgul olma, kendinden şüphe etme... gibi etkiler yoluyla kişiyi engelleyici olabilir); aşağılanma hissini ise kişiyi motive edici bir rolünün olabileceğini düşünmek mümkündür (aşağılanan kişi, kendini ispat mücadelesine

girebilir). Tüm bu bulgular ışığında, özetle şu söylenebilir: bu örneklemeden sağlanan veriler, kadınların cinsiyetleriyle özdeşleşmelerinin doğrudan onların bilişsel performanslarını artırıcı bir etkisinin olmadığını, fakat performanslarına etki edebilecek bazı duyguları hissetmeleriyle bir ölçüde ilişkili olduğunu göstermektedir.

Benlik saygısı düzeyinin kadınların cinsiyetçilik deneyimi ardından hissettikleri duygular ile ilişkisine bakıldığında katılımcıların genel benlik saygısı düzeylerinin huzur, mutluluk ve güven hissetme ile pozitif; huzursuzluk ve kaygı hissetme ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca, performans benlik saygısı düzeyinin kaygı duygusu ile negatif ilişkili olduğu görülmüştür. Genel benlik saygısı ve duygular arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı olarak ele alındığı analizler şu sonuçları vermiştir: Bireyler benlik saygısı düzeylerine göre benlik saygısı düşük, orta ve yüksek düzeyde olanlar olmak üzere üç gruba ayrılıp, bu gruplar huzur, mutluluk ve aşağılanma duygularını deneyimleme düzeyleri açısından karşılaştırıldığında, gruplara arasında bazı farklar bulunmuştur. Benlik saygısı yüksek olan kadınlar benlik saygısı düşük olanlara göre daha fazla huzur ve mutluluk hissi yaşadıklarını beyan etmişlerdir. Ayrıca benlik saygısı düzeyi düşük olanların, orta düzeyde olanlara göre daha fazla aşağılanma hissettikleri bulunmuştur. Bu bulgular benlik saygısı düzeyinin kadınların cinsiyetçilik deneyimi ardından deneyimledikleri duygular üzerinde etkisi olduğunu gösterdiğinden önemlidir.

Bu tez kapsamında yapılan ikinci çalışmanın da bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Birinci çalışmada veriler yalnızca sosyoloji bölümünden toplanmış, ikinci çalışmada ise daha farklı bölümlerde okuyan katılımcılara ulaşılmıştır. Fakat bu çalışma kapsamında da verilerin büyük çoğunluğu sözel bölümlerden toplandığından; sayısal ve sözel bölümlerde eğitim gören öğrencilerin performansları ile ilgili bir karşılaştırma yapılamamıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda verilerin hem sayısal hem de sözel bölümlerden dengeli bir şekilde toplanması ile sayısal testte gruplar arasında bir farklılık olup olmadığı tekrar incenebilir. Ayrıca bu durum sözel ve sayısal alanlarda eğitim gören kadınların cinsiyetçiliğe verdikleri tepkilerde ne derecede benzer ya da farklı oldukları ile ilgili karşılaştırma yapmaya olanak sağlayacaktır.

IV. BÖLÜM

4. TARTIŞMA

Bu tez çalışması korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmanın kadınların bilişsel performansları üzerindeki etkilerinin deneysel bir paradigma ile Türk kadın öğrenci örneklemi üzerinde incelenmesini içermektedir. Toplanan ilk veride söz konusu deneysel araştırma paradigmasının Türk örneğine uygulanabilirliği test edilmiş, manipülasyonun başarıyla uygulanabildiğinin görülmesi üzerine, daha geniş bir örneklem ile ikinci çalışma yapılmıştır. Her iki çalışmadan elde edilen sonuçlar genel olarak aşağıda özetlenmektedir.

Araştırmada bazı katılımcılar korumacı, bazıları düşmanca cinsiyetçiliğe maruz bırakılırken bazıları cinsiyetçiliğe maruz bırakılmamıştır. Cinsiyetçiliğe maruz bırakılanlar bu cinsiyetçilik ister düşmanca, ister korumacı olsun uğradıkları durumu rahatsız edici ve cinsiyetçi olarak değerlendirmişlerdir. Bir başka deyişle, korumacı cinsiyetçilik örtük biçimde sunulan bir tür cinsiyetçilik olmasına rağmen, kendisine maruz kalan katılımcılar, onu rahatsız edici ve cinsiyetçi olarak değerlendirmekten geri kalmamışlardır. Ayrıca düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalanların sözel testteki performanslarının diğer katılımcılardan yüksek olması araştırmada elde edilen en önemli sonuçlarından biridir. Aynı deneysel paradigmanın kullanıldığı yurtdışındaki çalışmalar, korumacı cinsiyetçiliğin bilişsel performans üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koyarken (Dardenne, Dumont ve Bollier, 2007: 764; Dumont, Sarlet ve Dardenne, 2010: 545), Türk örneğinden veri toplanan bu çalışmada, düşmanca cinsiyetçiliğin performansı yükseltici etkisi ortaya çıkmıştır. Bu tez çalışması kapsamında toplanan her iki verinin de tutarlı biçimde aynı sonucu ortaya koyması dikkate değerdir.

Bu tez kapsamında yapılan iki çalışmada, korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik gruplarında ortaya çıkan performans farklılığında katılımcıların benlik saygısı ve cinsiyetle özdeşleşme düzeylerinin rolü incelenmiştir. İlk çalışmada ayrıca, katılımcıların sistemi meşrulaştırma eğilimlerinin rolü ele alınmış, ikincisinde ise uğradıkları cinsiyetçiliğin ardından katılımcıların yaşadıkları çeşitli duyguların düzeyleri ve testleri çözmeye yönelik motivasyonlarının düzeyi araştırılmıştır. Tüm bu ele alınan değişkenlerden, cinsiyetçiliğe

maruz kalma deneyiminin yaşattığı öfke duygusunun bilişsel performansta ortaya çıkan etkiyi açıklayabildiği görülmüştür.

Benlik saygısı ve cinsiyet özdeşleşmesi düzeyleri ile ilgili analiz sonuçları, yüksek düzeyde benlik saygısı ve cinsiyet özdeşleşmesine sahip olmanın genel anlamda kadınların cinsiyetçiliğe maruz kalma deneyimi ardından daha az olumsuz duygular ve daha fazla olumlu duygular deneyimlemesi ile ilgili olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, bu iki değişkenin cinsiyetçiliğe maruz kalma deneyimi ardından verilen tepkileri belirlemede önemli rol oynadığını ileri süren literatür bulguları (Moradi ve Subich, 2004: 53; Eliezer, Major ve Mendes, 2010: 162) ile tutarlı olduğundan önemlidir.

Bu tez kapsamında yürütülen her iki çalışmanın da genel olarak bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlardan biri, manipülasyonun uygulanmasının (araştırma oturumunda yönergelerin katılımcılara sözel olarak sunumun) bir kadın araştırmacı tarafından yapılmasıdır. Cinsiyetçiliğin bir erkekten geldiğinde kadınlar üzerinde farklı bir etki yaratabileceği düşünülmektedir. Cinsiyetçilikle ilgili bu çalışmada yönergelerin bir erkek tarafından okunmasının kadınlar üzerinde nasıl bir etki yaratacağı incelenmemiştir. Gelecekte yapılması planlanan çalışmalarda verilerin yarısının kadın diğer yarısının ise erkek bir araştırmacı tarafından toplanması, cinsiyetçiliğin farklı kaynaklardan gelmesinin kadınlar üzerindeki etkisi ile ilgili bir karşılaştırma yapma imkanı sunacaktır.

İkinci sınırlılık, katılımcıların çoğunun Fen-Edebiyat Fakültesi'nin Edebiyat koluna bağlı bölümlerde okuyan öğrenciler olmasıdır. Öğrencilerin hemen hepsi, öğrenim görmeyi tercih ettikleri alan sebebiyle sözel akademik testlerde sayısal testlerden daha başarılı olması beklenecek öğrencilerdir. Öğrencilerin üniversiteye giriş sınavında sayısal testten aldıkları puana göre değerlendirilerek seçtikleri Fen bölümlerinden de çalışmaya öğrenci katılımı planlanmış fakat pratikte bazı sorunlar nedeniyle bu öğrencilere ulaşılamamıştır. Eğer bu öğrencilere ulaşılabileseydi, onlardan sağlanacak veri, belki de bu çalışmada ortaya konan ayrımcılığa maruz kalmanın sözel performans alanındaki etkilerini sayısal performans alanında da ortaya konduğu görülebilirdi. Bu iddia, gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı bölümlerden öğrencilerden veri toplanması mümkün olduğu takdirde test edilebilecektir. Bu

çalışmada kadınların korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmalarının yalnızca kadınlar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Gelecek çalışmalarda kadınların cinsiyetçiliğin hedefi olmasının, cinsiyet sisteminde üst konumda olan erkekleri nasıl etkileyeceğinin araştırılması cinsiyetçiliğin etkilerinin daha iyi anlaşılmasına imkan sunacaktır.

Türkiye’de korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik olgularının anket çalışmaları yoluyla incelendiği ve kişilerin öz bildirimlerine dayanan korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik düzeylerinin çeşitli değişkenlerle ilişkilerinin sorgulandığı araştırmalar mevcuttur. Ancak, korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin deneysel bir yöntemle manipüle edilerek çalışıldığı araştırmalara rastlanmamıştır. Bu nedenle, bu tez kapsamında yürütülen her iki çalışmada cinsiyetçiliğin manipüle edilerek çalışıldığı bir deneysel araştırma paradigmasının kullanılması ülke literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmada, yurt dışındaki araştırmalardan farklı olarak korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmanın spesifik olarak sözel ve sayısal performans üzerindeki etkisine bakılmış olması önemli bir farklılıktır; zira, sözel ve sayısal alanlarda kadın ve erkeklerin performansının nasıl olduğuna dair genel kabul gören ve cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırmanın bir aracı olarak da kullanılan, birbirini tamamlayıcı kalıpyargılar vardır. Bu çalışmada, bu kalıpyargıların Türk kadın üniversite öğrencileri örneklemindeki benimsenme düzeyi ve bu benimseyişin onların sözel ve sayısal performanslarına etkisi de ortaya konmuş, cinsiyetçiliğe maruz kalmanın sözel ve sayısal performanslar üzerindeki etkisinde bu kalıpyargıları benimsenme düzeyinin rolünü de incelenmiştir. Tüm bunlar, bu tez çalışmasının özgün yanlarıdır. Bu tez kapsamında, kadın öğrencilerin sözel ve sayısal performanslarının değerlendirilmesinde Sistemi Meşrulaştırma Kuramı’na, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı’na, duygular ve motivasyonla ilgili çeşitli kuramların ürettiği kavramlara başvurulmuş, farklı literatürler bir araya getirerek geniş bir bakış açısıyla sunulmaya çalışılmıştır. Tüm bu özellikleriyle bu çalışmanın alandan bundan sonra yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5. BÖLÜM

KAYNAKLAR

- ABRAMS Dominic - G. Tendayi VIKI – Barbara MASSER ve Gerd BOHNER (2003), “Perceptions of Stranger and Acquaintance Rape: The Role of Benevolent and Hostile Sexism in Victim Blame and Rape Proclivity”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 84, pp. 111–125.
- AKGÜN Serap – Arzu ARAZ (2010), “Anlaşmazlıklarımızı Çözebiliriz: Bir Çatışma Çözümü Eğitim Programı Tanıtımı”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 11(1), ss. 1-17.
- BALKIS Murat – Erdiñ DURU (2010), “Akademik Erteleme Eğilimi, Akademik Başarı İlişkisinde Genel ve Performans Benlik Saygısının Rolü”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 27, ss. 159-170.
- BARRETO Manuela – Naomi ELLEMERS (2005), “The Burden of Benevolent Sexism: How It Contributes to The Maintenance of Gender Inequalities”, **European Journal of Social Psychology**, 35(5), pp. 633–642.
- BECKER, Julia C. (2010), “Why Do Women Endorse Hostile and Benevolent Sexism? The Role of Salient Female Subtypes And Internalization Of Sexist Contents”, **Sex Roles**, 62, pp. 453-467.
- BECKER, Julia C. – Janet K. SWIM (2011). “Seeing The Unseen: Attention to Daily Encounters with Sexism as Way to Reduce Sexist Beliefs”, **Psychology of Women Quarterly**, 35, pp. 227–242.
- BECKER, Julia C. – Ulrich WAGNER (2009), “Doing Gender Differently-The Interplay of Strength of Gender Identification and Content Of Gender Identity in Predicting Women’s Endorsement of Sexist Beliefs”, **European of Social Psychology**, 39, pp. 487-508.
- BECKER, J. C.- Stepten C. WRIGHT, S. C. (2011), “Yet Another Dark Side of Chivalry: Benevolent Sexism Undermines and Hostile Sexism Motivates Collective Action for Social Change”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 101(1), pp. 62-77.
- BENSON Peter L. – Steven Vincent (1980), “Development and Validation of The Sexist Attitudes Toward Women Scale (SATWS)”, **Psychology of Women Quarterly**, 5(2), pp. 276-291.

- BODENHAUSEN Galen V - Geoffrey P. KRAMER - Karin SÜSSER (1994), "Happiness and Stereotypic Thinking in Social Judgment", **Journal of Personality and Social Psychology**, 66, pp. 621-632.
- BODENHAUSEN Galen V – Lori A. SHEPPARD - Geoffrey P. KRAMER (1994), "Negative affect and social judgment: The differential impact of anger and sadness", **European Journal of Social Psychology**, 24, pp. 45-62.
- BRANNON Linda (2010), **Gender: Psychological Perspectives**, 6th Edition, Eds. Allyn & Bacon, Pearson.
- BURGESS Kaleena D. (2013), The Effects of Hostile and Benevolent Sexism on Women's Cardiovascular Reactivity to and Recovery From A Laboratory Stressor (Master Thesis), University of South Florida, Florida.
- CASSIDY Clare - Rory C. O. CONNOR - Christine HOWE - David WARDEN (2004), "Perceived discrimination and psychological distress: the role of personal and ethnic self-esteem", **Journal of Counseling Psychology**, 51, pp. 329-339.
- CHAUDOIR Stephenie R. - Diane M. QUINN (2010), "Bystander Sexism in the Intergroup Context: The Impact of Cat-calls on Women's Reactions Towards Men", **Sex Roles**, 62, pp. 623–634
- CHEN Zhixia – Susan T. FISKE – Tiane L. LEE (2009), "Ambivalent Sexism and Power-Related Gender-Role Ideology in Marriage", **Sex Roles**, 60, pp.765-778.
- CONNELY Kathleen - Martin HEESACKER (2012), "Why is Benevolent Sexism Appealing? Associations with System Justification and Life Satisfaction", **Psychology of Women Quarterly**, 36(4), pp. 432-443.
- CORNING Alexandra F. (2002), "Self-Esteem as a Moderator between Perceived Discrimination and Psychological Distress Among Women", **Journal of Counseling Psychology**, 49(1), pp. 117-126.
- CROCKER Jennifer – Brenda MAJOR (1989), "Social Stigma and Self Esteem: The Self Protective Properties Of Stigma", **Psychological Review**, 96(4), pp. 608-630.
- ÇAĞAN Sultan N. (2012), Performans ve Motivasyon Arasındaki İlişki: GATA Hemşirelik Hizmetleri Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi, Ankara.
- ÇEÇEN Rezan A. (2002), "Duygular İnsan Yaşamında Neden Vazgeçilmez Ve Önemlidir?", Çukurova Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9(9), ss. 164-170.

- DARDENNE Benoit – Muriel DUMONT - Thierry BOLLIER (2007), “Insidious Dangers of Benevolent Sexism: Consequences for Women’s Performance”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 93, pp. 764–779.
- DEFFENBACHER Jerry L. (1999), “Cognitive- Behavioral Conceptualization and Treatment of Anger”, **Psychotherapy in Practice**, 55(3) pp. 295-309.
- DEFFENBACHER Jerry L. (2011) “Cognitive-Behavioral Conceptualization and Treatment of Anger”, **Cognitive and Behavioral Practice**, 18(2), pp. 212-221.
- DEFFENBACHER Jerry L. - Eugene R. OETTING - Gregory A. THWAITES - Rebekah S. LYNCH - Deborah A. BAKER - Robert S. STARK - Stacy THACKER - Lora EISWERTH-COX (1996), “State-Trait Anger Theory and the Utility of the Trait Anger Scale”, **Journal of Counseling Psychology**, 43(2), pp. 131-148.
- DELACOLLETTE Nathalie - Muriel DUMONT - Marie SARLET – Benoit DARDENNE (2013), “Benevolent Sexism, Men’s Advantages and The Prescription of Warmth to Women”, **Sex Roles**, 68, pp. 296-310.
- DÖKMEN Zehra (2014), **Toplumsal Cinsiyet**, 4. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- DUMONT Muriel – Marie SARLET – Benoit DARDENNE (2010), “Be Too Kind to a Woman, She’ll Feel Incompetent: Benevolent Sexism Shifts Self-Constraint and Autobiographical Memories Toward Incompetence”, **Sex Roles**, 62, pp. 545–553.
- DURAN Mercedes – Miguel MOYA – Jesus L. MEGIAS (2014), “Benevolent Sexist Ideology Attributed to an Abusive Partner Decreases Women’s Active Coping Responses to Acts Of Sexual Violence”, **Journal of Interpersonal Violence**, 29(8), pp. 1380-1401.
- EAGLY Alice H. – Valerie J. STEFFEN (1984), “Gender Stereotypes Stem From The Distribution of Women and Men Into Social Roles” **Journal of Personality and Social Psychology**, 46(4), pp. 735-754.
- ECCLES Jacquelynne S. – Janis E. JACOBS – Rena D. HAROLD (1990), “Gender Role Stereotypes, Expectancy Effects, and Parents’ Socialization of Gender Differences”, **Journal of Social Issues**, 46(2), pp. 183-201.
- ELIEZER Dina – Brenda MAJOR – Wendy B. MENDES (2010), “The Costs of Caring: Gender Identification Increases Threat Following Exposure to Sexism”, **Journal of Experimental Social Psychology**, 46, pp. 159–165.
- ERCAN Nilüfer (2009), *The Predictors of Attitudes Toward Physical Wife Abuse: Ambivalent Sexism, System Justification and Religious Orientation (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)* Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

- EXPOSITO Francisca – Carmen HERRERA – Miguel MOYA – Peter GLICK (2010), “Don’t Rock The Boat: Women’s Benevolent Sexism Predicts Fears of Marital Violence”, **Psychology of Women Quarterly**, 34, pp. 36–42.
- FISCHER Ann R. (2006), “Women’s Benevolent Sexism as Reaction to Hostility”, **Psychology of Women Quarterly**, 30(4), pp. 410–416.
- FISKE Susan T. – Jun XU – Amy C. CUDDY – Peter GLICK (1999), “(Dis)respecting versus (Dis)liking: Status and Interdependence Predict Ambivalent Stereotypes of Competence and Warmth”, **The Society for the Psychological Study of Social Issues**, 55(3), pp. 473-489.
- FISKE Susan T. – Amy C. CUDDY - Peter GLICK- Jun XU — (2002), “A Model of (Often Mixed) Stereotype Content: Competence and Warmth Respectively Follow From Perceived Status and Competition”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 82(6), pp. 878-902.
- FRIJDA Nico H. - Peter KUIPERS - Elisabeth T. SCHURE (1989), “Relations Among Emotion, Appraisal, and Emotional Action Readiness”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 57(2), pp. 212-228.
- GLICK Peter – Susan T. FISKE (1996), “The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating Hostile and Benevolent Sexism”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 70, pp.491–512.
- GLICK Peter – Susan T. FISKE (1997), “Hostile and Benevolent Sexism: Measuring Ambivalent Sexist Attitudes Toward Women”, **Psychology of Women Quarterly**, 21, pp. 119-135.
- GLICK Peter – Susan T. FISKE (2001), “An Ambivalent Alliance: Hostile and Benevolent Sexism as Complementary Justifications for Gender Inequality”, **American Psychologist**, 56, pp. 109–118.
- GLICK Peter - Susan T FISKE - Antonio MLADINIC - Jose L. SAIZ - Dominic ABRAMS – Barbara MASSER – Bolanle ADETOUN - Johnstone E. OSAGIE - Adebowale AKANDE - Amos ALAO - Annetje BRUNNER - Tineke M. WILLEMSSEN - Kettie CHIPETA - Benoit DARDENNE - Ap DIJKSTERHUIS - Daniel WIGBOLDUS - Thomas ECKES - Iris SIX-MATERNA - Francisca EXPOSITO - Miguel MOYA - Margaret FODDY - Hyun-Jeong KIM - Maria LAMEIRAS - Maria SOTELO - Angelica J.MUCCHI-FAINA - Myrna ROMANI - Nuray SAKALLI - Bola UDEGBE - Mariko YAMAMOTO - Miyoko UI - Maria C. FERRAIRA - Wilson L. LOPEZ (2000), “Beyond prejudice as simple antipathy: Hostile and benevolent sexism across cultures”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 79 (5), pp. 763-775.

- GLICK Peter – Maria LAMEIRAS - Susan T. FISKE – Thomas ECKES – Barbara MASSER – Chiara VOLPATO – Anna M. MANGANELLI – Jolynn C. PEK – Li-Li HUANG – Nuray SAKALLI-UĞURLU – Yolanda R. CASTRO – Maria L. PEREIRA – Tineke M. WILLIMSEN – Annetje BRUNNER – Iris SIX-MATERNA – Robin WELLS, (2004), “Bad But Bold: Ambivalent Attitudes Toward Men Predict Gender Inequality in 16 Nations”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 86, pp. 713–728.
- GRAHAM Sandra – WEINER Bernard (1996), **Theories and Principles of Motivation**. Ed., D.C. Berliner & R.C. Calfee, Handbook of Educational Psychology, New York: Macmillan, pp. 63-84.
- GÜNŞOY Ceren (2011), Linguistic Gender Bias As A Result Of Uncertainty: The Moderating Roles of Group Identification And Sociostructural Variables, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- HEATHERTON Todd F – Janet POLIVY (1991), “Development and Validation of a Scale for Measuring State Self-Esteem”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 60(6), pp. 895-910.
- HEBL R. Michelle – Eden B. KING – Peter GLICK – Sarah L. SINGLETARY – Stephanie KAZAMA (2007), “Hostile and Benevolent Reactions Toward Pregnant Women: Complementary Interpersonal Punishments and Rewards That Maintain Traditional Roles”, **Journal of Applied Psychology**, 92(6), pp. 1499-1511.
- HORTAÇSU Nuran (1998), **Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler**, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- HYDE Janet S. (2005), “The Gender Similarities Hypothesis”, **American Psychological Associations**, 60(6), pp. 581-592.
- HYDE Janet S. – Marcia C. LINN (1988), “Gender Differences in Verbal Ability: A Meta Analysis”, **Psychological Bulletin**, 104(1), pp. 53-69.
- JOST John T. – Mahzarin R. BANAJI (1994), “The Role of Stereotyping in System Justification and The Production of False Consciousness”, **British Journal of Social Psychology**, 22, pp. 1–27.
- JOST John T. – Orsolya HUNYADY (2002), “The Psychology of System Justification and The Palliative Function of Ideology”, **European Review of Social Psychology**, 13, pp. 111–153.
- JOST John T. – Orsolya HUNYADY (2005), “Antecedents and Consequences of System-Justifying Ideologies”, **Current Directions in Psychological Sciences**, 14, pp. 260-266.

- JOST John T. – Aaron C. KAY (2005), “Exposure to Benevolent Sexism and Complementary Gender Stereotypes: Consequences for Specific and Diffuse Forms of System Justification”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 88, pp. 498–509.
- KAĞITÇIBAŞI Çiğdem (2013), **Günümüzde İnsan ve İnsanlar**, 15. Baskı, Evrim Yayınevi, İstanbul.
- KAPLAN Mehmet (2007), Motivasyon Teorileri Kapsamında Uygulanan Özendirme Araçlarının İşgören Performansına Etkisi Ve Bir Uygulama, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi, Ankara.
- KAY Aaron C. – John T. JOST (2003), “Complementary Justice: Effects of “Poor But Happy” and “Poor but Honest” Stereotype Exemplars on System Justification and Implicit Activation of The Justice Motive”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 85, pp. 823–837.
- KISAÇ İbrahim (1997), Üniversite Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Düzeyleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- LEAPER Campbell - Melanie M. AYRES (2007), “A Meta-Analytic Review of Gender Variations in Adults’ Language Use: Talkativeness, Affiliative Speech, and Assertive Speech”, **Personality and Social Psychology Review**, 11(4), pp. 328–363.
- LEMONAKI Elena - Antony S. R. MANSTEAD - Gregory R. MAIO (2015), “Hostile sexism (de)motivates women’s social competition intentions: The contradictory role of motions”, **British Journal of Social Psychology**, pp. 1-17
- LEWIS Michael - Jeannette M. HAVILAND-JONES - Lisa F. BARRETT (2008), **Handbook of Emotions**, 3rd Edition, The Guilford Press, New York.
- MASTEN Ann S. – J. Douglas COATSWORTH (1989), “The Development of Competence in Favorable and Unfavorable Environments: Lessons from Research on Successful Children”, **American Psychological Association**, 53(2), pp. 205-220.
- MCCOY Shannon K. – Brenda MAJOR (2003), “Group Identification Moderates Emotional Responses to Perceived Prejudice”, **Personality and Social Psychology Bulletin**, 29, pp. 1005–1117.
- MORADI Bonnie - Linda Mezydlo SUBICH (2004), “Examining the Moderating Role of Self-Esteem in the Link between Experiences of Perceived Sexist Events and Psychological Distress”, **Journal of Counseling Psychology**, 51(1) pp. 50-56.
- MORSE Stan - Kenneth J. GERGEN (1970), “Social Comparison, Self-Consistency, and The Concept of Self”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 16(1), pp.148-156.

- MOYA Miguel - Peter GLICK – Francisca EXPOSITO – Soledad de LEMUS - Joshua HART (2007), “It’s for Your Own Good: Benevolent Sexism and Women’s Reactions to Protectively Justified Restrictions”, **Personality and Social Psychology Bulletin**, 33, pp. 1421–1434.
- MURPHY Amy O. - Robbie M. SUTTON - Karen M. DOUGLAS - Leigh M. MCCLELLAN (2011), “Ambivalent Sexism and The “Do”’s And “Don’t”’s of Pregnancy: Examining Attitudes Toward Proscriptions and The Women Who Flout Them”, **Personality and Individual Differences**, 47, pp. 599–604.
- NAPIER Jaime L. – Hulda THORISDOTTIR – John T. JOST (2010), “The Joy of Sexism? A Multidimensional Investigation of Hostile and Benevolent Justifications for Gender Inequality and Their Relations to Subjective Well-Being”, **Sex Roles**, 62, pp. 405-419.
- ÖRÜCÜ Edip – KANBUR Aysun (2008), “Örgütsel-Yönetimsel Motivasyon Faktörlerinin Çalışanların Performans ve Verimliliğine Etkilerini İncelemeye Yönelik Ampirik Bir Çalışma: Hizmet ve Endüstri İşletmesi Örneği”, **Yönetim ve Ekonomi**, 15(1) ss. 85-97.
- ÖZGÜR Erdem (2006), Performans Yönetimi ile Motivasyon İlişkisi: Bir Uygulama, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- SABANCI Emine (2013), Hizmet Sektöründe Motivasyon Performans Yönetimi İlişkisi; Sosyal Güvenlik Kurumlarında Bir Uygulama (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gediz Üniversitesi, İzmir.
- SAKALLI Nuray (2001), “Beliefs About Wife Beating Among Turkish College Students: The Effects of Patriarchy, Sexism, and Sex Differences”, **Sex Roles**, 44(9-10), pp. 599-610.
- SAKALLI-UĞURLU Nuray (2002), “Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, **Türk Psikoloji Dergisi**, 17(49), ss. 47-58.
- SAKALLI-UĞURLU Nuray (2010), “Ambivalent Sexism, Gender, and Major as Predictors of Turkish College Students’ Attitudes Toward Women and Men’s Atypical Educational Choices”, **Sex Roles**, 62, pp. 427-437.
- SAKALLI-UĞURLU Nuray - Peter GLICK (2003), “Ambivalent Sexism and Attitudes Toward Women Who Engage in Premarital Sex in Turkey” **Journal of Sex Research**, 40, pp. 296–302.
- SAKALLI-UĞURLU Nuray - Sinan ULU (2003), “Evlilikte Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumlar: Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik, Yaş, Eğitim ve Gelir Düzeyinin Etkileri”, **Türk Psikoloji Yazıları**, 6(11-12), ss. 53-65.

- SAWYER Steven F. (2009), "Analysis of Variance: The Fundamental Concepts", **The Journal of Manual and Manipulative Therapy**, 17(2), pp. 27-38.
- SCHMADER Toni (2002), "Gender Identification Moderates Stereotype Threat Effects on Women's Math Performance", **Journal of Experimental Social Psychology**, 38, pp. 194-201.
- SCHMITT Michael T. - Nyla R. BRANSCOMBE - Tom POSTMES - Amber GARCIA (2014), "The Consequences of Perceived Discrimination for Psychological Well-Being: A Meta-Analytic Review", **Psychological Bulletin** 140(4), pp. 921-948.
- SCHWARZ Norbert (1990), "**Situated Cognition and the Wisdom of Feelings: Cognitive Tuning**", Ed. L. Feldman Barrett & P. Salovey, *The wisdom in feeling* (pp. 144-166), New York, Guilford Press.
- SIBLEY Chris G. – Nickola C. OVERALL – John DUCKITT (2007), "When Women Become More Hostilely Sexist Toward Their Gender: The System-Justifying Effect of Benevolent Sexism", **Sex Roles**, 57, pp. 743–754.
- SIBLEY Chris G. – Marc S. WILSON (2004). "Differentiating Hostile and Benevolent Sexist Attitudes Toward Positive and Negative Sexual Female Subtypes", **Sex Roles**, 51, pp. 687–696.
- SPENCER Steven J. - Claude M. STEELE - Diane M. QUINN (1999), "Stereotype Threat and Women's Math Performance", **Journal of Experimental Social Psychology**, 35, pp. 4–28.
- SWIM Janet K. – Lauri L. HYERS – Laurie L. COHEN – Melissa J. FERGUSON (2001), "Everyday Sexism: Evidence for Its Incidence, Nature, and Psychological Impact from Three Daily Diary Studies", **Journal of Social Issues**, 51(1), pp. 31-53.
- SZYMANSKI Dawn M. (2009), "Examining Potential Moderators of the Link Between Heterosexist Events and Gay and Bisexual Men's Psychological Distress", **Journal of Counseling Psychology**, 56(1), pp. 142-151.
- TAYLOR, John L. - NOVACO Raymond W. (2005). **Anger Treatment for People with Developmental Disabilities: A Theory, Evidence, and Manual Based Approach**, Ed., John Wiley & Sons, London.
- THACKER Rebecca A. (1992), "A Descriptive Study of Behavioral Responses of Sexual Harassment Targets: Implications for Control", **Employee Responsibilities and Rights Journal**, 5(2), pp. 155-171.
- TRAVAGLIA Lucy K. - Nickola C. OVERALL - Chris G. SIBLEY (2009), "Benevolent and Hostile Sexism and Preferences for Romantic Partners", **Personality and Individual Differences**, 47, pp. 599-604.

- VESCIO Theresa - Sarah J. GERVAIS - Mark SNYDER - Ann HOOVER (2005), "Power and the Creation of Patronizing Environments: The Stereotype-Based Behaviors of the Powerful and Their Effects on Female Performance in Masculine Domains", **Journal of Personality and Social Psychology**, 88(4), pp. 658–672.
- VIKI Tendayi G. – Kristina MASSEY - Barbar MASSER (2005), "When Chivalry Backfires: Benevolent Sexism and Attitudes Toward Myra Hindley", **Legal and Criminal Psychology**, 10(1), pp. 109-120.
- WHITLEY Bernard E. – Mary E. KITE (2010), **The Psychology of Prejudice and Discrimination**, 2nd Edition, Belmont, CA: Thomson-Wadsworth.
- YILDIRIM Necip (2010), Sivil Toplum Kuruluşu Gönüllülerinin Adil Dünya İnançları, Sosyal Baskınlık Yönelimleri ve Sistemi Meşru Algılama Düzeyleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi, Mersin.
- YUMŞAK Şirin (2004), Görme Ve Ortopedik Engelli Ergenlerin Özsaygı Düzeyleri ile kendilerine Yönelik Toplumsal Tutumları Algılamalarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- ZAWADZKI Matthew J. - Cinnamon L. DANUBE - Stephanie A. SHIELDS (2012), "How to Talk about Gender Inequity in the Workplace: Using WAGES as an Experiential Learning Tool to Reduce Reactance and Promote Self-Efficacy", **Sex Roles**, 67, pp. 605–616.

EKLER

EK 1 Veri Toplama Araçları

Birinci Çalışma Materyalleri

Gönüllü Katılım Formu

Değerli katılımcı,

Bu çalışma Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisi Deniz Eniç'in öğretim üyesi Doç. Dr. Leman Pınar Tosun danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin işe alım sürecindeki performansları hakkında bir inceleme yapmaktır. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmada kimliğinize ilişkin bilgi istenmemektedir ve cevaplarınız gizli tutulacaktır. Elde edilecek sonuçlar yalnızca araştırmacılar tarafından değerlendirilip, bilimsel çalışma ve yayınlarda kullanılacaktır. Araştırma sonuçlarından anlamlı bilgiler elde edilebilmesi için soruların boş bırakılmaması ve samimi bir şekilde doldurulması önemlidir.

Anket sorularını cevaplarken herhangi bir nedenden ötürü devam etmek itemezseniz çalışmayı bırakma hakkına sahipsiniz. Çalışma sonunda, bu çalışmayla ilgili sorularınız varsa, cevaplanacaktır. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için Uludağ Üniversitesi, Psikoloji Bölümü'nden Deniz Eniç ile iletişime geçebilirsiniz.

Araş.Gör. Deniz Eniç, e-posta: denizenic@uludag.edu.tr, tel:0224294 28 42

Doç. Dr. Leman Pınar Tosun, e-posta: pinart@uludag.edu.tr, tel:0224 294 18 74

Tüm DeneY Gruplarında Ortak Olan Başlangıç Yönergesi

Lütfen araştırmaya başlamadan önce aşağıdaki yönergeyi dikkatlice okuyunuz.

Bu araştırma birbirinden bağımsız iki farklı uygulamadan oluşmaktadır. Birinci çalışmanın amacı işe alım süreci hakkında bir inceleme yapmaktır. Bu araştırma kapsamında işe alım sürecinde sıkça başvuru ve iki kısımdan oluşan bir test kullanılacaktır. İkinci çalışmada ise bazı sosyal konulardaki görüşlerinize ulaşmak amacıyla sizlere yöneltilen bazı soru ve ifadeleri yanıtlamanız istenmektedir.

Lütfen araştırma boyunca verilen yönergeleri dikkatlice okuduğunuzdan emin olunuz!

Çalışmanın Birinci Kısmı için Açıklayıcı Metin (Kontrol Grubu)

Şirketimiz bir kimyasal fabrikası olup; iş birliğine yatkın, iletişimi kuvvetli, müşterilerle ilgili ve müşterilerin ihtiyaçlarını önemseyen kadın iş arkadaşları aramaktadır. Mevcut çalışanlarımızın çoğunu erkekler oluşturmakta ve işe alınacak olan kadın arkadaşların bu görevde erkeklerle çalışmaları gerekeceğini şimdiden bilmeleri gerekmektedir. Fakat bu durum bir problem oluşturmamalıdır çünkü kadınların iş hayatında olmasının önemi herkes tarafından bilinmektedir. Kadın çalışma arkadaşlarımızı seçeceğimiz bu personel seçimi çalışması işe alım sürecinde sıkça kullanılan bir testin çözümünden oluşmaktadır.

İşe alım süreci ile ilgili uygulanacak test matematik ve sözel olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Matematik bölümündeki soruların çözümü için 15 dakikanız, Türkçe bölümündeki soruların çözümü için 10 dakikanız olacaktır. Araştırmacının “başlayabilirsiniz” yönergesinin ardından ilk testin sorularını çözümlenmeye başlayabilirsiniz. Lütfen ikinci testin sorularına geçmek için araştırmacı tarafından gelecek yönergeyi bekleyiniz.

Çalışmanın Birinci Kısmı için Açıklayıcı Metin (Düşmanca Cinsiyetçilik)

Şirketimiz bir kimyasal fabrikası olup ve iş birliğine yatkın, iletişimi kuvvetli, müşterilerle ilgili ve müşterilerin ihtiyaçlarını önemseyen kadın iş arkadaşları aramaktadır. Mevcut çalışanlarımızın çoğunu erkekler oluşturmakta ve işe alınacak olan kadın arkadaşların bu görevde erkeklerle çalışmaları gerekeceğini şimdiden bilmeleri gerekmektedir. Kadınlar bazı durumlarda ayrıcalıklı olmak istese ve önemsiz sorunlardan şikayetçi olabilseler de, kadınların iş hayatında olmasının önemi herkes tarafından bilinmektedir. İşe alacağımız kadınların, erkekler üzerinde güç ve kontrol elde etmek için iş hayatında karşılaştıkları sorunları abartmak eğiliminde olmamalarını umuyoruz. Kadın çalışma arkadaşlarımızı seçeceğimiz bu personel seçimi çalışması işe alım sürecinde sıkça kullanılan bir testin çözümünden oluşmaktadır.

İşe alım süreci ile ilgili uygulanacak test matematik ve sözel olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Matematik bölümündeki soruların çözümü için 15 dakikanız, Türkçe bölümündeki soruların çözümü için 10 dakikanız olacaktır. Araştırmacının “başlayabilirsiniz” yönergesinin ardından ilk testin sorularını çözümlmeye başlayabilirsiniz. Lütfen ikinci testin sorularına geçmek için araştırmacı tarafından gelecek yönergeyi bekleyiniz.

Çalışmanın Birinci Kısmı Açıklayıcı Metin (Korumacı Cinsiyetçilik)

Şirketimiz bir kimyasal fabrikası olup; ve iş birliğine yatkın, iletişimi kuvvetli, müşterilerle ilgili ve müşterilerin ihtiyaçlarını önemseyen kadın iş arkadaşları aramaktadır. Mevcut çalışanlarımızın çoğunu erkekler oluşturmakta ve işe alınacak olan kadın arkadaşların bu görevde erkeklerle çalışmaları gerekeceğini şimdiden bilmeleri gerekmektedir. Fakat bu durum bir problem oluşturmamalıdır çünkü kadınların iş hayatında olmasının önemi herkes tarafından bilinmektedir. Tüm erkek çalışanlarımız kadın arkadaşları ile işbirliği yapmaya ve onlara yardım etmeye isteklidir. Hepsi yeni işe başlayan kadınlara yardım etmenin önemini farkındadır ve kadın arkadaşların yeni işlerine uyum sağlaması için gerekli yardımları yapacaklardır. Erkek çalışanlarımızın tamamı kendilerinden daha kültürlü ve düzenli olan kadınların işe alımının önemini farkındadır. Kadın elemanların zevkleri ve

ahlaki özellikleri sayesinde şirketimiz sadece erkeklerin çalıştığı iş ortamlarında eksik olan bu özelliklerden yararlanabileceklerdir. Kadın çalışma arkadaşlarımızı seçeceğimiz bu personel seçimi çalışması işe alım sürecinde sıkça kullanılan bir testin çözümünden oluşmaktadır.

İşe alım süreci ile ilgili uygulanacak test matematik ve sözel olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Matematik bölümündeki soruların çözümü için 15 dakikanız, Türkçe bölümündeki soruların çözümü için 10 dakikanız olacaktır. Araştırmacının “başlayabilirsiniz” yönergesinin ardından ilk testin sorularını çözümlmeye başlayabilirsiniz. Lütfen ikinci testin sorularına geçmek için araştırmacı tarafından gelecek yönergeyi bekleyiniz.

Performans Testleri

Lütfen araştırmacının “başlayabilirsiniz” yönergesinin ardından aşağıdaki soruları çözümlayiniz.

Matematik Testi

1. $2 - \frac{0,4-0,04}{0,2-0,02}$ işleminin sonucu kaçtır?

- A) 0,2 B) 0,4 C) 0 D) 1 E) 2

2. $\frac{\sqrt{54}-\sqrt{24}}{\sqrt{2}}$ işleminin sonucu kaçtır?

- A) $\sqrt{2}$ B) $\sqrt{3}$ C) $\sqrt{6}$ D) 2 E) 3

3. $K2M - LK3 = M78$ Yandaki çıkarma işlemine göre, $K + L$ toplamı kaçtır?

- A) 5 B) 6 C) 7 D) 8 E) 9

4. Üç basamaklı 2AB doğal sayısının iki basamaklı AB doğal sayısına bölümünden elde edilen bölüm 15, kalan ise B'dir.

Buna göre, $A+B$ toplamı kaçtır?

- A) 5 B) 6 C) 7 D) 8 E) 9

5. Ayşe'nin bugünkü yaşı 24 tür. Ayşe, Hakan'ın yaşıdayken, Ayşenin yaşı Hakan'ın yaşının iki katıydı. Hakan'ın bugünkü yaşı kaçtır?

- A) 18 B) 17 C) 16 D) 14 E) 12

6. İki öğrenciden birinin 40 karış ölçtüğü bir uzunluğu diğeri 48 karış olarak ölçmektedir. Öğrencilerden birinin karışı diğeri 3 cm kısa olduğuna göre, ölçülen uzunluk kaç cm'dir?

- A) 640 B) 660 C) 680 D) 700 E) 720

7. Bir meyve suyu satıcısı kilogramını, 2 TL'ye aldığı 30 kg portakaldan 8 lt portakal suyu elde etmiştir. Satıcı portakal suyunun tamamını 0.25 litrelik bardaklarda satmış ve bu satıştan % 60 kar etmiştir.

Bu satıcı portakal suyunun bardağını kaç TL'den satmıştır?

- A)1,5 B)2 C)2,5 D) 3 E) 3,5

(8. ve 9. Soruları aşağıdaki tabloya göre cevaplandırınız)

Aşağıdaki tabloda 2007 yılında belirli bir nüfusa sahip olan A, B, C, D ve E ülkelerinden dış ülkelere göç eden insan sayısı, bu ülkelere dış ülkelere göç eden insan sayısı, ülkelerde doğan ve ölen insan sayıları gösterilmiştir.

	ÜLKELER				
	A	B	C	D	E
Bu ülkeden dış ülkelere göç edenler	1600	4200	5000	4800	3400
Bu ülkeye dış ülkelere göç edenler	5400	4800	7000	1000	3800
Doğan insan sayısı	3200	5800	1300	3400	5200
Ölen insan sayısı	2000	3400	3300	3600	2600

8. Buna göre nüfusu en çok artan ülke hangisidir?

- A) A B) B C) C D) D E) E

9. Tabloyla ilgili olarak verilen

I. C ülkesinin nüfusu değişmemiştir.

II. Yıl sonunda B ülkesinin nüfusu E ülkesinin nüfusuna eşittir.

III. Nüfusunda azalma olan iki ülke vardır.

ifadelerinden hangileri kesinlikle doğrudur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) II ve III

10. Bir mağaza sahibi, almış olduğu 60 tişörtün her birini 20 TL'den satmayı planlamıştır. Fakat daha sonar tişörtlerden 12'sini defolu aldığı ortaya çıkmış ve mağaza sahibi tişörtlerin tanesini 10 TL'den satmıştır.

Bu mağaza sahibi, başlangıçta planladığı geliri elde etmek için defolu olmayan tişörtlerin her birini kaç TL'ye satmalıdır?

A) 20,5 B) 21 C) 21,5 D) 22 E) 22,5

Testin matematik bölümü sona ermiştir. Lütfen sözelbölüme geçmek için araştırmacılardan gelen uyarıyı bekleyiniz!

Sözel Testi

1. Sanatla ilgili metinleri inceleyen kişilerin dizgini elden bırakmaması, hele şapkadan tavşan çıkarmaması en temel prensiplerdendir.
Bu cümleye göre sanatsal metin incelemelerinde yapılması beklenen aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Yorumda aşırıya kaçmama
 - b. Farklı kaynaklardan yararlanma
 - c. Sözcükleri, ilk anlamlarıyla kullanma
 - d. Özgünlükten ödün vermeme
 - e. Ayrıntılara gereğinden fazla yer vermeme
2. 2400 yıl---- eski mi eski bu komedyaya, insanı hala duraksatıp düşündürecek kadar----.
Cümledeki boşlukları anlam bakımından en uygun biçimde tamamlayan seçeneği bulunuz.
 - a. öncesini anlatan- yaygın
 - b. öncesinden kalma- güncel
 - c. önce sahnelenen- coşkulu
 - d. boyunca oynanan- durağan
 - e. kadar unutulmuş- sürükleyici
3. I. “Çocuklara Ressamlar, Vang Gogh”, öykü tadında ve ilginç ayrıntılar eşliğinde, çocuklarda
II. farklı bir yüzünü keşfetmemizi sağlayan
III. geliştirmemizi amaçlayan bir kitap
IV. dünyanın en ünlü ressamlarından biri olan Van Gogh’un
V. görme, tarif etme ve yorumlama yeteneğini
Yukarıdaki sözler anlamlı ve kurallı bir cümle oluşturacak biçimde sıralandığında, hangisi baştan üçüncü olur?
 - a. I
 - b. II
 - c. III
 - d. IV
 - e. V
4. I. önde gelen aydınlarından biri olarak değerlendiriliyor
II. uygarlığın, sanatın, insanın varoluş sorunlarının
III. Çek asıllı yazar
IV. tartışıldığı eserleriyle de çağımızın
V. yalnız edebiyatçı kişiliğiyle değil
Yukarıdaki sözler anlamlı ve kurallı bir cümle oluşturacak biçimde sıralandığında, hangisi baştan ikinci olur?
 - a. I
 - b. II
 - c. III
 - d. IV
 - e. V
5. Yeteri kadar oksijen alamayan çocuklarda, halk arasında “kan koyuluğu” olarak bilinen alyuvar fazlalığı vardır. Alınan oksijen az olduğunda dokulara daha çok oksijen taşınabilmesi için vücut alyuvar sayısını artırır. Havası temiz yerlere gittiğimizde alyuvar sayısı düşer, kan berraklaşır ve işlevini normal biçimde yerine getirebilir. Havanın kirli olduğu bir yerde bulunduğunuzda ise alyuvar sayısı artar ve kalp normalden fazla çalışır.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?

- Kan koyuluğunun neden kaynaklandığına
 - Vücudun oksijen gereksiniminin hangi durumlarda arttığına
 - Vücuttaki alyuvar sayısının artmasına neyin neden olduğuna
 - Oksijeni bol olan yerde kanda ne gibi değişiklikler olduğuna
 - Kalp atışlarının artmasına neden olan bir koşula
6. Gücünü gözlem ve mizahtan alan öyküleriyle tanınmaktadır. Öykülerinde, konuşur gibi yazmanın doğurduğu bir rahatlık ve acıcılık görülür. Toplumsal bozuklukları, çarpık kişilikleri ele alır. Küçük olayların anlatıldığı bu öykülerde yazar, iyimserlikten uzak ve bilgilendirmeye yönelik bir yol seçer.

Aşağıdakilerden hangisi bu parçada sözü edilen yazarın özelliklerinden biri olamaz?

- Anlatımda doğallığa özen gösterme
 - Toplumun aksayan yönlerini konu edinme
 - Güldürü ögesinden yararlanmasını bilme
 - Okuru aydınlatmayı amaçlama
 - Toplumsal olayları yansız bir bakış açısıyla anlatma
7. Zeytin için söylenen “fakir toprakların zengin ağacı” sözü, zeytinin hangi özelliğini vurgulamaktadır?
- Yapraklarını kışın dökmeyerek baharda filizlenmesi
 - Değişik tat ve renklerde meyvelerinin olması
 - Yavaş büyümesi ve meyve vermeye geç başlaması
 - Niteliksiz topraklarda bile verimli olması
 - Yetiştigi yörelerde, önemli bir gelir kaynağı olması

8-10. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

Her soruyu birbirinden bağımsız olarak cevaplayınız.

Bir otogarda 23'ten başlayıp 32'ye kadar numaralandırılmış yan yana 10 peron vardır. Bu peronlara Ankara, İstanbul ve İzmir otobüsleri yanaşmaktadır. Otobüsler ve yanaştıkları peronlarla ilgili aşağıdaki bilgiler verilmiştir:

- Peronların ikisine Ankara, beşine İstanbul, üçüne İzmir otobüsleri yanaşmaktadır.
 - 26 nolu perona İzmir otobüsü yanaşmaktadır.
 - Ankara otobüsleri yan yana olan peronlara yanaşmaktadır.
 - İstanbul otobüslerinin hiç biri yan yana olan peronlara yanaşmamaktadır.
8. Buna göre, aşağıdaki peron otobüs eşleştirmelerinden hangisi kesinlikle doğrudur?
a. 24- İzmir b. 28- İstanbul c. 29-İstanbul d. 30- İstanbul e. 31- İzmir
9. Aşağıdaki peronlardan hangisine Ankara otobüsü yanaşmış olamaz?
a. 28 b.29 c. 30 d. 31 e. 32
10. İzmir otobüslerinden birinin 28 nolu perona yanaştığı biliniyorsa aşağıdaki peronlardan hangisine İstanbul otobüsü yanaşmış olamaz?
a. 23 b.25 c. 27 d. 29 e. 31

Ara metin (Kontrol Grubu)

Teste katıldığınız için teşekkür ederiz. Umarız başarılı bir aday olmuşsunuzdur ve sizinle çalışma fırsatı buluruz.

Testlerin çözümü ile işe alım süreci ile ilgili araştırmamız bitmiştir. Araştırmanın ikinci kısmında bazı sosyal konulardaki görüşlerinizi almak için size bazı soru ve ifadeler yöneltilecektir. Sizden istenen her maddeyi dikkatlice okuyup bu maddeleri size uygun olacak bir şekilde yanıtlamanızdır.

Ara metin (Düşmanca Cinsiyetçilik)

Teste katıldığınız için teşekkür ederiz. Erkekleri kontrol etme arzusu olmayan kadın çalışma arkadaşları bulup kadromuza katabileceğimiz umuduyla açtığımız bu sınavda umarız başarılı bir aday olmuşsunuzdur. Eğer başarılı olursanız, birlikte çalışacağımız ilerideki günlerde kadınların genelde yaptıkları gibi ayrıcalıklı olmak talebinde bulunmayacağınızı ve önemsiz sorunlardan şikayetçi olmayacağınızı umuyoruz.

Testlerin çözümü ile işe alım süreci ile ilgili araştırmamız bitmiştir. Araştırmanın ikinci kısmında bazı sosyal konulardaki görüşlerinizi almak için size bazı soru ve ifadeler yöneltilecektir. Sizden istenen her maddeyi dikkatlice okuyup bu maddeleri size uygun olacak bir şekilde yanıtlamanızdır.

Ara metin (Korumacı Cinsiyetçilik)

Teste katıldığınız için teşekkür ederiz. Umarız başarılı bir aday olmuşsunuzdur ve size yardıma istekli erkek personelimizle çalışma fırsatı bulursunuz. Şirketimizin sizin katılımınızla, tüm çalışanların erkek olduğu iş ortamlarına özgü eksikliklerini kapatacağını, ayrıca kadınların zevkleri ve ahlaki özelliklerinden faydalanma imkanı bulacağını umuyoruz.

Testlerin çözümü ile işe alım süreci ile ilgili araştırmamız bitmiştir. Araştırmanın ikinci kısmında bazı sosyal konulardaki görüşlerinizi almak için size bazı soru ve ifadeler yöneltilecektir. Sizden istenen her maddeyi dikkatlice okuyup bu maddeleri size uygun olacak bir şekilde yanıtlamanızdır.

Toplumsal Cinsiyetle İlgili Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği

Aşağıda çeşitli ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her maddeyi dikkatlice okuyunuz ve maddelere ne derecede katıldığınızı o maddenin yanında yer alan sayılardan size uygun olanı işaretleyerek belirtiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum ne de katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Oldukça katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Genellikle kadınlarla erkekler arasındaki ilişkiler adildir.	1	2	3	4	5	6	7
2. Ailelerdeki iş bölümü genellikle olması gerektiği gibidir.	1	2	3	4	5	6	7
3. Geleneksel kadın-erkek rollerinin tümüyle yeniden yapılandırılması gerekir.	1	2	3	4	5	6	7
4. Türkiye, dünyada kadınların yaşayabileceği en iyi ülkelerdendir.	1	2	3	4	5	6	7
5. Cinsiyet ve cinsiyete dayalı iş bölümüyle ilişkili politikalar toplumun gelişmesine yardımcı olur.	1	2	3	4	5	6	7
6. Kadın ve erkek herkes adil bir fırsata, zenginliğe ve mutluluğa sahiptir.	1	2	3	4	5	6	7
7. Toplumdaki cinsiyetçilik her yıl daha da kötüye gidiyor.	1	2	3	4	5	6	7
8. Toplum, kadın ve erkeklerin hak ettiklerini genellikle elde ettikleri şekilde düzenlemiştir.	1	2	3	4	5	6	7

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Aşağıda kendinizi değerlendirmenizi amaçlayan maddeler yer almaktadır.

Lütfen her maddeyi dikkatle okuyunuz. Her maddede belirtilen düşüncenin sizin için ne kadar doğru olduğunu uygun seçeneği işaretleyerek gösteriniz.

1. Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.

a. Çok Doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok Yanlış

2. Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.

a. Çok Doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok Yanlış

3. Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.

a. Çok Doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok Yanlış

4. Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.

a. Çok Doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok Yanlış

5. Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.

a. Çok Doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok Yanlış

6. Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.

a. Çok Doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok Yanlış

7. Genel olarak kendimden memnunum.

a. Çok Doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok Yanlış

8. Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.

a. Çok Doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok Yanlış

9. Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığımı düşünüyorum.

a. Çok Doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok Yanlış

10. Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığımı düşünüyorum.

a. Çok Doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok Yanlış

Kolektif Benlik Saygısı Ölçeğinin Cinsiyetle Özdeşleşme Alt Ölçeği

Aşağıda çeşitli ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her maddeyi dikkatlice okuyunuz ve okuduğunuz maddeye ne oranda katıldığınızı o maddenin yanında yer alan sayılardan uygun olanı işaretleyerek belirtiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum ne de katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Oldukça katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Genelde, kadın olmaktan memnunum.	1	2	3	4	5	6	7
2. Kadın olmaya ilişkin duygularım olumludur.	1	2	3	4	5	6	7
3. Genelde kadın olmak, imajımın önemli bir parçasıdır.	1	2	3	4	5	6	7
4. Kadın olduğum için çoğu zaman pişmanlık duyarım.	1	2	3	4	5	6	7
5. Genellikle, kadın olmaya değmediğini düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
6. Kendimi nasıl hissettiğimin kadın olmamla pek ilgisi yoktur.	1	2	3	4	5	6	7
7. Kadın olmam, kendimi nasıl bir insan olarak gördüğümü belirlemede önemli bir rol oynamaz.	1	2	3	4	5	6	7
8. Kadın olmak, kimliğimin önemli bir göstergesidir.	1	2	3	4	5	6	7

Performans Benlik Saygısı Ölçeği

Bu ölçek kendinize ve performansınıza ilişkin algılarınızı değerlendirmek için düzenlenmiştir.

Her bir maddenin size uygunluk düzeyini ilgili seçeneği işaretleyerek belirtiniz.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Yeteneklerime güveniyorum	1	2	3	4	5
2. Performansım hakkında hayal kırıklığı yaşıyorum	1	2	3	4	5
3. Okuduğum şeyleri anlamada güçlük yaşadığımı düşünüyorum	1	2	3	4	5
4. Herkes kadar akıllı olduğumu düşünüyorum	1	2	3	4	5
5. Konuları anlamada kendime güveniyorum	1	2	3	4	5
6. Başkalarından daha az akademik yeteneğe sahip olduğumu düşünüyorum	1	2	3	4	5
7. Bir işi iyi yapmada yetersizmişim gibi hissediyorum	1	2	3	4	5

Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği

Aşağıda çeşitli ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her maddeyi dikkatlice okuyunuz ve maddelere ne derecede katıldığınızı o maddenin yanında yer alan sayılardan size uygun olanı işaretleyerek belirtiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum ne de katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Oldukça katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Genel olarak toplumumuzu adil bulurum.	1	2	3	4	5	6	7
2. Genelde Türk politik sistemi olması gerektiği gibi, doğru biçimde işlemektedir.	1	2	3	4	5	6	7
3. Toplumumuz ciddi biçimde yeniden yapılandırılmaya ihtiyaç duymaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
4. Türkiye, dünyada yaşanacak en iyi ülkedir.	1	2	3	4	5	6	7
5. İzlenen çoğu politika, toplumun çoğunluğunun yararınadır.	1	2	3	4	5	6	7
6. Bu toplumda herkes adil bir biçimde, zenginlik ve mutluluktan payına düşeni alır	1	2	3	4	5	6	7
7. Toplumumuz her yıl daha da kötüye gitmektedir.	1	2	3	4	5	6	7
8. Toplumumuz, insanların genellikle ne hak ederlerse onu alacakları şekilde düzenlenmiştir.	1	2	3	4	5	6	7

DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz:

2. Yaşınız:

3. Okuduğunuz üniversite:

4. Bölümünüz:

5. Sınıfınız:

6. Matematik bilgi ve becerinize 10 üstünden kaç puan verirsiniz?

7. Türkçe bilgi ve becerinize 10 üstünden kaç puan verirsiniz?

8. Sizce matematik testinde kaç soruyu doğru yanıtladınız?

9. Sizce Türkçe testinde kaç soruyu doğru yanıtladınız?

10. Sizce çalışmanın başında verilen yönergede cinsiyetçi öğeler bulunuyor muydu?

a. Evet, bulunuyordu. b. Hayır, bulunmuyordu. c. Emin değilim.

11. Araştırmada zorlandığınız ya da aklınızı karıştıran bir bölüm oldu mu?

12. Daha önce ALES'e girdiniz mi?

a. Evet, girdim. b. Hayır, girmedim

13. Girdiyseniz, kaç kez girdiniz?

Deneyimlenen Çeşitli Duygu Düzeyleri ile ilgili Maddeler

- Araştırmada size şirket tarafından verilen yönergeleri dinledikten sonra, aşağıdaki duyguları ne ölçüde deneyimlediniz?

Öfke

1	2	3	4	5	6	7
Hiç						Oldukça Fazla

Güven

1	2	3	4	5	6	7
Hiç						Oldukça Fazla

Huzur

1	2	3	4	5	6	7
Hiç						Oldukça Fazla

Huzursuzluk

1	2	3	4	5	6	7
Hiç						Oldukça Fazla

Kaygı

1	2	3	4	5	6	7
Hiç						Oldukça Fazla

Küçümsenme

1 2 3 4 5 6 7
Hiç Oldukça Fazla

Mutluluk

1 2 3 4 5 6 7
Hiç Oldukça Fazla

Aşağılanma

1 2 3 4 5 6 7
Hiç Oldukça Fazla

Araştırmanın Cinsiyetçilik ve Rahatsız Edicilik Düzeyi ile İlgili Maddeler

- Araştırma kapsamında şirket tarafından verilen yönergeler size ne ölçüde rahatsız etti?

1 2 3 4 5 6 7
Hiç Oldukça Fazla

- Sizce, araştırma kapsamında şirket tarafından size verilen yönergeler ne ölçüde cinsiyetçilik içeriyordu?

1 2 3 4 5 6 7
Hiç Oldukça Fazla

Katılım Sonrası Bilgi Formu

Bu çalışma daha önce de belirtildiği gibi Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisi Deniz Eniç'in, öğretim üyesi Doç. Dr. Leman Pınar Tosun danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezi çalışmasıdır.

Bu çalışma kadınların sıkça karşılaştığı cinsiyet temelli ayrımcılığın etkilerini incelemek adına yapılmaktadır. Cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmanın kadınlar açısından ne gibi sonuçlara yol açtığını incelemek, cinsiyetçiliğin etkilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Teorisine göre cinsiyetçilik korumacı ve düşmanca olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu çalışmadaki asıl amaç korumacı ve düşmanca cinsiyetçi tutumlarla karşılaşan kadınların, cinsiyetlere yönelik kalıpyargıların yoğun olduğu matematik ve sözel performansı üzerindeki etkilerinin birbirinden farklı olup olmadığını incelemektir. Bu doğrultuda, cinsiyetçi tutumlarla karşılaşmanın kadınların matematik ve sözel performansı üzerindeki etkileri çeşitli psikolojik kuram ve modeller çerçevesinde incelenecektir.

Bu çalışmadan alınacak verilerin Haziran 2015 sonunda elde edilmesi amaçlanmaktadır. Elde edilen bilgiler sadece bilimsel araştırma ve yazılarda kullanılacaktır. Çalışmanın sonuçlarını öğrenmek ya da bu araştırma hakkında daha fazla bilgi almak için aşağıdaki isimlere başvurabilirsiniz. Bu araştırmaya katıldığınız için tekrar çok teşekkür ederiz.

Araş.Gör. Deniz Eniç, e-posta: denizenic@uludag.edu.tr, tel:0224294 28 42

Doç. Dr. Leman Pınar Tosun, e-posta: pinart@uludag.edu.tr, tel:0224 294 18 74

EK 2 Özgeçmiş

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Deniz		Eniç
Doğum Yeri ve Yılı	ANTAKYA		1990
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		İyi
ve Düzeyi			
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2005	2008	Antakya Atatürk Lisesi
Lisans	2008	2013	Fatih Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Yüksek Lisans	2013	2015	Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2013	2014	Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Psikoloji Bölümü
2.	2014	Halen	Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	-		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	-		
Yayımlar:	<p>Eniç, D. ve Tosun, L.P. (2014). Hangi mesaj daha beter: “Kadınlar zayıftır” mı, “Kadınlar korunmalıdır” mı?, Uludağ Üniversitesi Bilgilendirme ve AR-GE Günleri’nde sunulan poster, 11-13 Kasım, Bursa.</p> <p>Eniç D., Fıçıcı M. ve Çatıkkaya P. (2015). <i>The Effects of Social Anxiety on Stroop Test Performance</i>, 14. Avrupa Psikoloji Kongresi’nde sunulan poster, 7-10 Temmuz 2015, Milano.</p> <p>Eniç, D. Ve Tosun, L.P. (2015). Which is Worse: Hostile or Benevolent Sexism? The Relationships among Sexism, System Justification and Academic Performance, 14. Avrupa Psikoloji Kongresi’nde sunulan sözlü bildiri, 7-10 Temmuz 2015, Milano.</p>		
İletişim (e-posta):	denizenic@uludag.edu.tr		
Tarih:			26.08.2015
İmza:			
Adı Soyadı:			

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Deniz ENİÇ
Tez Adı	Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçiliğin Kadınların Sözel ve Matematik Performansı Üzerindeki Etkileri
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Psikoloji
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Leman Pınar Tosun
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezinden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezinden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 26.08.2015

İmza :